

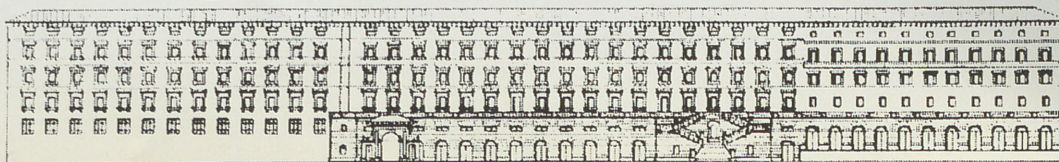
Lluc

NÚM. 821-822 / 2001 700 Ptes. (4,21 €) IVA INCLÒS

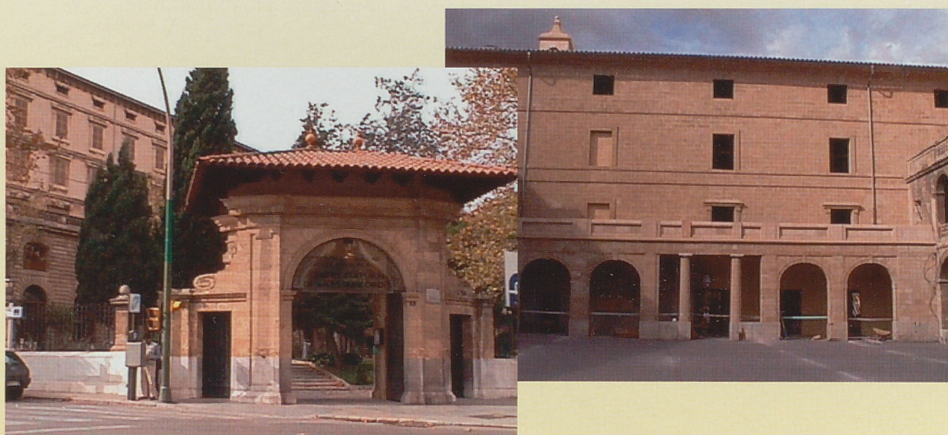

El segle XX a Mallorca (2)

Un Centre Cultural obert a les persones i a les entitats

Centre Cultural de la Misericòrdia

Suport a l'associacionisme:

- Produccions pròpies i alienes
- Informació i recursos per a les associacions
- Beques per a joves investigadors
- Dinamització sociocultural
- Maquetes musicals per a grups novells
- Circuit de música jove

Envia'ns els teus suggeriments a:

joventut@conselldemallorca.net

Via Roma, 1 07012 Palma Tel. 971 229 156 Fax 971 717 066

www.conselldemallorca.net/organitzacio/ca/ocupacio/1874/

Consell de Mallorca
Departament de Cultura i Joventut

*Ara és més
que mai*

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXXI
MARÇ-JUNY 2001
Núm. 821-822

CONSELL DE DIRECCIÓ

CONSELLER DELEGAT
Gabriel Seguí i Trobat

DIRECTOR

Antoni Marimon i Riutort

CAP DE REDACCIÓ

Catalina Sureda Vallespir

ADJUNT DE REDACCIÓ

Nadal Bernat i Salas

CORRECTOR LINGÜÍSTIC

Llorenç Oliver

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle

Francesc Bujosa i Homar

Miquel Deyà i Bauzà

Pere Fullana i Puigserver

Gabriel Janer Manila

Maria de la Pau Janer Mulet

Maria Martorell Cañellas

Antoni Mas i Forners

Joan Mas i Vives

Joan Mir i Obrador

Lleonard Muntaner i Mariano

Jaume Reynés Matas

Josep Maria Torres Balaguer

ADMINISTRADORS

Joan Arbona i Colom

Josep Riera i Vila

INFORMACIÓ I CORRESPONDÈNCIA

Revista LLUC

Plaça dels Pelegrins, 1

07315 Lluc (Mallorca)

Tel. 971 87 15 25

Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619

07080 Palma (Mallorca)

Subscripcions: 2.500 ptes. anuals

Estranger: 3.100 ptes. anuals

Preu d'aquest exemplar: 700 ptes.

ELS ARTICLES PUBLICATS EN AQUESTA
REVISTA EXPRESSEN ÚNICAMENT L'OPINIÓ
DELS SEUS AUTORS

PORTADA:

Fotos: arxiu Lluc

EDICIÓ REALITZADA PER

Taller Gràfic Ramon

Gremi Forners, 18 • Polígon Son Castelló

Tel. 971 919 000

07009 Palma (Mallorca)

E-mail: tgramon@retemail.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958

I.S.S.N. 0211-092 X

LLUC

Universitat de les
Illes Balears

Servei de Biblioteca i
Documentació
Edifici Guillem Cifre
de Colonya

S U M A R I

Pàg.

2

EDITORIAL

La negació de la persecució lingüística.

DOSSIER: EL SEGLE XX A MALLORCA (II)

3

Jaume Oliver i Jaume:

L'educació en el segle XX a les Illes Balears.

7

Antoni Nadal:

Les edicions teatrals d'autors balears en el segle XX.

11

Miquel Seguí Aznar:

Camilo Sitte en la cultura arquitectònica mallorquina.

15

Miquel Ferrà i Martorell:

La gastronomia a Mallorca en el segle XX.

17

Bartomeu Carrió i Trujillano:

El nacionalisme a Mallorca durant el segle XX (I) (1900-1939).

27

Antoni Marimon Riutort:

El nacionalisme a Mallorca durant el segle XX (II) (1939-2000).

41

Francesca Sureda - Pere Santandreu:

Rafel Duran: entre els clàssics i els contemporanis.

46

Francesc Mir Fullana:

Tàrbena (Marina Baixa): mallorquins desconeguts pels mallorquins.

49

Gabriel Janer Manila

Ritch Miller, homenatge.

51

Xavier Margais:

Un debat sobre el llatí i l'esperanto a Palma, l'any 1910.

54

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Jaume Reynés:

On cercam el vertader rostre de Crist?

56

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

Antoni Pol Marcús:

El batec de la fosca de Miquel Àngel Vidal.

59

MOSTRADOR

Petita mostra de les darreres produccions editorials.

La negació de la persecució lingüística

Els pitjors pronòstics sorgits de la majoria absoluta assolida pel partit dels nacionalistes conservadors espanyols en els comicis del 2000 ja s'han confirmat plenament. S'ha reviscolat sense complexos tot el tradicional uniformisme i centralisme fonamentat en la idea de superioritat de la llengua, la cultura i la història castellanques, úniques que, significativament, reben el qualificatiu d'«espanyoles». Ens trobam davant una autèntica involució que afecta múltiples esferes, des de l'ensenyament de la història a les competències autonòmiques, passant, és clar, pel paper que han de tenir els diferents idiomes, autèntic cavall de batalla. A més, s'ha aprofitat el conflicte basc per satanitzar tots els nacionalismes, excepte el propi, és clar, i s'ha arribat a l'extrem de parlar sense embuts de desmantellar l'ensenyament en basc i la policia autonòmica basca.

En el cas concret de Mallorca, els conflictes per qüestió de competències i per la llengua s'han multiplicat. El Govern de Madrid ha recorregut contra la Llei de Consells, el Decret de pensions no contributives i, més darrerament, ha qüestionat el projecte de llei autonòmica de comerç a causa de l'ús obligatori del català en els comerços amb més de tres treballadors i de la regulació d'obsequis i regals d'entitats financeres. La qüestió de la llengua, a més, ha reviscolat a causa del Document del Consell Episcopal de Mallorca, que regulava l'ús normal del català a la litúrgia (març del 2001), dels problemes sorgits al si de la Federació de Confraries de Setmana Santa de Palma i d'un informe del Servei Lingüístic de la UIB sobre l'ús del català al si de la Universitat.

En aquest context, ens arribaren les paraules pronunciades per la més alta magistratura de l'Estat, arran de la concessió del premi Cervantes (23 d'abril del 2001), que deien, en traducció literal: «Els experts s'estranyen da-

vant aquesta unitat de la vella llengua de Castella, que permet a un camperol de l'Altiplà dels Andes expressar-se amb paraules justes i destres on ressonen les velles maneres de l'Edat d'Or d'Espanya. La nostra no va ésser llengua d'imposició, sinó de trobada; no es va obligar mai ningú a parlar en castellà: van ser els pobles més diversos els qui van fer seu, per voluntat libèrrima, l'idioma de Cervantes».

Aquestes sorprenents paraules són fruit de l'esmentada involució i corresponen a un corrent nou d'acadèmics, lingüistes i historiadors espanyols, cada vegada més nombrosos, que sostenen la increïble tesi segons la qual els habitants peninsulars, balears, canaris i americans haurien triat el castellà de forma totalment «lliure». Es tracta d'un revisionisme que té poc a envejar al que defensa la inexistència del genocidi jueu durant la Segona Guerra Mundial. Tanmateix, les evidències documentals, absolutament rigoroses, de la llarga i acarnissada persecució política del català, el basc, el galleg i les llengües ameríndies s'acaramullen dia a dia. Són ben coneguts els diversos treballs de Francesc Ferrer i Gironès com també l'estudi de Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya, referits al conjunt de l'àrea cultural catalana. En el cas d'Amèrica, cal destacar les investigacions del lingüista alemany Klaus Zimmermann, com també les de l'antropòleg mallorquí Bartomeu Melià Lliteras. En el cas de Mallorca, podem esmentar, entre d'altres, els llibres de Josep Massot i Muntaner (*Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra*), de Rosa Maria Calafat (*Sabotatge a la llengua catalana*), d'Antoni I. Alomar (*La llengua catalana a Mallorca en el segle XIX*) i de Catalina Martínez i Taberner (*La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del segle XIX*). ■

L'educació en el segle XX a les Illes Balears

0. INTRODUCCIÓ

A l'hora de redactar una breu aproximació a l'educació a les Illes Balears al llarg del segle XX, cal deixar-ne ben clar el caràcter sintètic i orientatiu. La complexitat del tema, la gran varietat i diversitat d'esdeveniments registrats i el caràcter pluriinsular del nostre territori, considerat una província espanyola tres quartes parts del segle i els darrers vint anys com una comunitat autònoma (certament sense competències educatives fins l'any 1998), converteixen aquesta tasca en difícil i, sens dubte, incompleta.

D'altra banda, es planteja la qüestió metodològica i dels criteris a l'hora de seleccionar els continguts. S'ha d'imposar el fil cronològic? S'han de triar uns aspectes nuclears i se n'ha de fer el seguiment al llarg del segle? S'ha de fer un estudi successiu de la legislació educativa? S'han d'analitzar els corrents pedagògics que n'han inspirat la pràctica? S'ha de fer una aproximació institucional al fet educatiu? S'ha de prioritzar la identificació i l'estudi dels professionals de l'educació? S'ha de remarcar la perspectiva contextualitzadora sense deixar, en cap moment, de referir l'educació a la realitat econòmica, política, cultural i social? S'ha de donar un mateix tractament a les quatre illes?

Tenint en compte tots aquests aspectes previs a més de l'extensió convenient per a aquesta aproximació, i des de la voluntat d'oferir un guió informatiu útil i de treball per a un aprofundiment posterior, pot resultar d'interès aquesta seqüenciació:

1. L'educació entre els dos segles (1890-1913)
2. La institucionalització i el creixement del sistema educatiu (1914-1936)
3. La ruptura i la prostració (1936-1967)
4. L'explosió educativa (1968-1998)
5. Conclusions i reptes

1. L'EDUCACIÓ ENTRE ELS DOS SEGLES (1890-1913)

El segle XIX havia vist néixer i créixer algunes iniciatives educatives prou interessants, enmig d'un entorn social, econòmic i cultural deplorable. En són exemples la fundació pel bisbe Bernat Nadal del Col·legi de la Puresa (1809), la creació de l'Institut Balear (1836) i de les Escoles Normals de Magisteri (masculina el 1842 i femenina el 1872, dirigida aquesta per Alberta Giménez), el naixement i la primera consolidació

Guillem Cifre de Colonya, amb la seva esposa Clara Hammerl i els seus fills, Guillem i Antònia. (Foto: ACCP)

d'una xarxa de centres educatius d'ordes religiosos, masculins i femenins, especialment durant la segona meitat del segle, la creació de l'Escola Mercantil a Palma (1880) i de l'Escola de Colonya a Pollença (1879), ambdues de caràcter institucionalista, la introducció de l'activisme per Miquel Porcel a partir de 1893, la creació de centres educativoassistencials tant per part de l'Església com dels moviments obrers, etc. La xarxa de centres públics, instal·lada generalment en locals inadequats, sobrevivia a una situació de radical deficiència mentre es consolidava una important xarxa de centres privats.

L'inici del segle XX coincideix amb la creació del Ministeri d'Instrucció Pública (1900), la conversió dels mestres en funcionaris de l'Estat en comptes d'esser-ho dels ajuntaments,

la denominació de les escoles públiques com a «*escuelas nacionales*» i amb un interessant moviment reformista en l'àmbit educatiu, molt reduït però intens, al voltant de l'activisme postinstitucionalista de Miquel Porcel, molt amarat de biològisme i higienisme (basti recordar el desenvolupament de les colònies escolars i l'interès de la classe mèdica per l'educació). L'any 1905 l'Ajuntament de Palma comença a organitzar colònies escolars i l'any 1910 ho va fer el de Maó. L'any 1912 s'inaugura, per iniciativa de l'Ajuntament de Palma, sota la presidència del liberal Lluís Alemany i Pujol, l'Escola Graduada, instal·lada en terrenys deixats lliures per l'enderrocament de les murades, mentre s'incrementa, quantitativament i institucionalment, la xarxa educativa de l'Església sota el pontificat del bisbe Pere J. Campins. L'índex d'analfabetisme a les Illes Balears se situava, com a mitjana, al voltant del noranta per cent, fet que afavoria una dinàmica social marcada per les radicals diferències socioeconòmiques i pel caciquisme.

A Menorca el pedagog Joan Benejam i Vives personificava el corrent renovador liberal, i els mestres Joan Duran i Pineda i Joan Mir i Mir, el corrent racionalista.

2. LA INSTITUCIONALITZACIÓ I EL CREIXEMENT DEL SISTEMA EDUCATIU (1914-1936)

L'any 1914 pot ésser considerat l'inici d'un període molt ric en iniciatives educatives. L'Escola Normal femenina acabava de passar a ésser regentada per professorat civil molt qualificat, format a la Institucionista Escola Superior de Magisteri (Concepció Majano, Rosa Roig, Carmen Cascante i Mercedes Usúa) i començaven a sovintejar els viatges de mestres a l'estranger (per exemple, Bartomeu Terrades, Gabriel Comas, que havia desenvolupat una important tasca a Menorca, Andreu Ferrer, etc.) que, després de conèixer directament els corrents educatius inclosos en la denominació genèrica d'Escola Nova, els divulgaven a casa nostra (fet que continuaria les dècades posteriors).

L'any 1915 inicia la seva tasca com a inspector de Primera Ensenyança Joan Capó i Vallsdepadrinas, que creà l'any 1918 el Museu Pedagògic Provincial, institució catalitzadora i dinamitzadora d'un riquíssim moviment renovador. Nomenat Capó inspector en cap l'any 1924, intensifica i estén la seva activitat. L'organització de les colònies escolars (amb la col·laboració o imitació de diverses entitats públiques i privades), la continuació dels viatges a l'estranger amb grups de mestres, els intercanvis, les activitats de formació permanent per al professorat, les publicacions i el material didàctic, etc., en són clars exemples.

L'any 1917 s'inauguraren els edificis de l'Institut General i Tècnic (avui Ramon Llull), l'Escola de Comerç i l'Escola d'Arts i Oficis i l'Escola Normal, també en terrenys pròxims a les murades.

Cal destacar, a partir de la famosa assemblea de batles de les quatre illes de l'any 1926, celebrada per iniciativa del mateix Capó en els locals de Museu Pedagògic (plaça de l'Hospital de Palma), la posada en marxa d'un ambiciós pla de construccions escolars a la pràctica totalitat de les localitats de les quatre illes que durarà i s'incrementarà fins als anys de la Segona República, esdeveniment que constitueix un element clau dins el procés d'institucionalització educativa a les Illes Balears. En aquest sentit, el paper de l'arquitecte escolar Guillem Forteza, autor de la majoria de projectes, fou notable.

Una dada que serví de justificació per a aquest pla de construccions escolars (esmentada pel mateix Capó) resulta suficientment significativa per a la comprensió de la situació real i del greuge històric amb relació a l'educació. Mentre que la mitjana d'escoles (s'entenia aules i mestres) al conjunt de l'Estat espanyol era d'una per cada set-cents habitants, a les Illes Balears era d'una per cada mil quatre-cents habitants (la meitat!). Sembla obvi que aquesta situació, amb més o menys actuacions per a la seva solució, mai no ha estat suficientment resolta i ha arrossegat importants conseqüències al llarg de tot el segle.

La Segona República prioritzà l'educació, al mateix temps que decretà mesures secularitzadores radicals. Aquesta línia política fou la del primer bienni i a partir del febrer del 1936, certament bloquejada pels governs dretans dels anys intermedis. Les Illes Balears eren una de les poques províncies on l'ensenyament privat tenia més centres educatius que l'ensenyament públic. La clausura traumàtica d'alguns centres religiosos fou una aplicació d'aquestes mesures.

Dissortadament, el sistema educatiu i tot allò que s'hi relacionava fou víctima d'una extremada polarització i ideologització que, malgrat que havia estat ja una constant des del segle XIX, s'intensificà durant les primeres dècades del segle XX i arribà al moment més crític durant la Segona República.

Al mateix temps que l'Ajuntament de Palma aprovava l'any 1932 el seu Pla General de construccions escolars i la seva Reestructuració dels serveis sanitaris amb la creació del Servei d'Inspecció Medicohigiènica Escolar (ambdues iniciatives gràcies a Emili Darder, amb la col·laboració d'Andreu Crespí i Francesc de Sales Aguiló, entre d'altres); que s'estenien els corrents educatius més actuals (Decroly, Montessori, Freinet, Projectes, etc.) amb excel·lents pràctiques escolars de mestres com Llorenç M. Duran i Miquel Deià, entre molts d'altres; que les Escoles Normals (agrupades en una única escola amb coeducació) gaudien d'un merescut prestigi (basti recordar alguns representants del seu professorat, com Josep M. Eyaralar, Catalina Vives, Gabriel Viñas, etc., a més del professorat que vingué l'any 1913); que el Museu Pedagògic esdevenia una institució de formació del professorat i de dinamització educativa modèlica, s'obrien instituts elementals a Inca i Felanitx i es construïen escoles a tot arreu (a Eivissa s'acabà la primera escola graduada a final del període republicà) i es preparava, d'altra banda, l'explosió del conflicte que omplí de sang i d'ignomínia els anys 1936-39 i aturà el procés de modernització del sistema educatiu.

3. LA RUPTURA I LA PROSTRACIÓ (1936-1967)

Efectivament, l'any 1936 (a Menorca l'any 1939) el seguí a Mallorca, Eivissa i Formentera, amb alguns trets i ritmes diferents, una ruptura amb les polítiques i realitzacions de la Segona República que, a més d'anul·lar les línies d'actuació en marxa, suposà la depuració o la mort d'una gran part del professorat i del servei d'Inspecció, amb el consegüent reforçament de l'ensenyament privat i l'absoluta desvertebració del públic.

Els anys de postguerra i de nacionalcatolicisme suposaren per al sistema educatiu, a més d'una fortíssima ideologització i castellanització (recordau la llei d'Educació primària de 1945), una absoluta precarietat de mitjans i un abandó institucional, que coincideix amb una situació econòmica i social de difícil supervivència. En aquest context resulta fàcil identi-

ficar per al sistema educatiu de les Illes Balears un període de clar i radical retrocés.

Cal esmentar, però, algunes iniciatives importants. Es crea l'Escola Normal Alberta Giménez (1948), s'obren instituts laborals a Inca i Felanitx (1950), l'inspector José Blat Gimeno dinamitza considerablement el nostre món educatiu durant els anys cinquanta, Eladi Homs introdueix l'escoltisme (1956), es funda l'Obra Cultural Balear (1962) i a partir de l'any 1968 es fan les Escoles d'Estiu per a la formació permanent dels mestres des d'una perspectiva de renovació i implicació sociopolítica i lingüísticocultural.

L'aparició del fenomen social i econòmic del turisme a l'inici dels anys seixanta possibilita per a les Illes Balears un escenari absolutament nou, on és possible la immigració, l'enriquiment ràpid i un canvi social complex i multifactorial. Aquest escenari condiciona radicalment el desenvolupament del nostre sistema educatiu, especialment el seu extraordinari creixement en les dècades dels anys seixanta i setanta, certament més quantitativament que qualitativament.

A l'àmbit estatal, en el període anomenat tardofranquisme, es poden constatar algunes tímides passes de reformisme i d'intents de canvi en la legislació educativa, amb clara repercussió a casa nostra (entre els anys 1964 i 1967, l'escolarització obligatòria s'allarga dos cursos, es proposa una actualització dels continguts i metodologia de l'ensenyament primari, i s'aprova el Pla 1967 per als estudis de Magisteri, que substitueix l'obsolet de 1950).

A les Illes Balears, a més de les lògiques conseqüències d'aquestes mesures, s'inaugura la nova Escola de Magisteri (1964), es creen els Col·legis Lliures Adoptats (Artà, Pollença, Felanitx, Lluçmajor, Santanyí, Porreres, etc.) i es construeixen alguns centres escolars.

4. L'EXPLOSIÓ EDUCATIVA (1968-1998)

Aquestes tres dècades, marc d'esdeveniments històrics transcendentals, constitueixen l'època d'intens creixement i modernització del sistema educatiu de les Illes Balears, en el context del sistema educatiu de l'Estat espanyol. Malgrat això, els reptes han estat cada vegada més difícils i les necessitats més urgents. Podem identificar aquests subperíodes:

- 4.1. El creixement i modernització de la tecnocràcia (1968-1975)
- 4.2. L'educació durant la transició política (1975-1982)
- 4.3. La política educativa del PSOE (1982-1996)
- 4.4. De la política educativa del PP a l'assumpció de competències educatives (1996-1998)

4.1. El creixement i la modernització de la tecnocràcia té un exemple paradigmàtic en el Pla de construccions escolars de l'Ajuntament de Palma (1968-1973), que havia de donar solució, sempre parcialment satisfactòria, a dues urgències. La primera, l'increment de la població infantil i juvenil, conseqüència de la immigració dels anys seixanta, i la segona, les demandes de places escolars generada per la Llei General d'Educació de l'any 1970, sens dubte important instrument de modernització del sistema educatiu. Lògicament, aquestes dues urgències exigiren nombroses construccions de centres escolars, d'Educació General Bàsica (EGB), Batxillerat Unificat Polivalent (BUP) i Formació Professional (FP), segons la no-

Col·legi de La Puresa. Grup d'alumnes del curs 1887-88 (Foto: GEM)

menclatura de la llei mateixa, a moltes poblacions de les quatre illes i, també, l'increment del professorat. S'obrí un període d'introducció de noves metodologies, de reciclatge i formació del professorat (per exemple, a través de l'ICE i amb la introducció del Certificat d'Aptitud Pedagògica (CAP) per al professorat de secundària) i de parcial modernització del sistema educatiu. L'Escola Normal es convertí en escola universitària i s'implantà el Pla d'Estudis per a la formació dels mestres de 1971 (el primer amb especialitats). Es creen alguns instituts.

4.2. L'època de la transició política (1975-1982), gestionada sobretot per la UCD, no prioritza l'educació sinó la institucionalització —no sense importants ensurts— de la vida democràtica. Continuaren a casa nostra, però, les creacions de nous centres d'EGB, de BUP i d'FP, i el desenvolupament de la Llei General d'Educació (sobretot la implantació dels Programes Renovats per a l'EGB). Cal remarcar com a fita històrica la reinstauració de la Universitat de les Illes Balears l'any 1978, precedida d'alguns estudis universitaris dependents de les universitats de Barcelona, i l'aprovació l'any 1979 de l'anomenat Decret de bilingüisme, que permetia la introducció de la llengua catalana al sistema educatiu i possibilitava el reciclatge de català per al professorat.

4.3. Durant el govern del PSOE (1982-1996), a més de les iniciatives específiques de la seva política educativa, per exemple el clima generalitzat de reforma, els Centres de Professors (CEP) com a institució autogestionada de formació permanent del professorat, la Llei de Reforma Universitària (LRU) de 1983, la Llei Orgànica del Dret a l'Educació (LODE) de 1985 (amb la introducció de la tipologia de centres concertats i del model de direcció escolar actualment vigent), la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE) de 1990, la Llei Orgànica de Participació, Avaluació i Govern de Centres Escolars (LOPAG) de 1995, etc., cal remarcar dos fets amb fortes repercussions per a l'educació: l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia d'aquesta comunitat l'any 1983, que inicia una administració educativa autonòmica aleshores encara sense competències, i l'aprovació de la Llei de Normalització Lingüística l'any 1986.

La Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu de l'any 1990 capgirà al cap de vint anys l'estructura interna (i la terminologia!) del que havia proposat i consolidat la LGE de l'any

1970: es reforçava l'educació infantil (0-6 anys), l'educació primària quedava reduïda (6-12 anys), l'educació secundària es dividia en obligatòria (ESO, de 12 a 16 anys) i postobligatòria (Batxillerat i Cicles Formatius de Formació Professional, de 16 a 18 anys). Els ajuntaments s'impliquen progressivament en les qüestions educatives, les associacions de pares d'alumnes assumeixen més responsabilitats, la formació inicial del professorat d'Educació Infantil i Primària s'adapta a les exigències de la LOGSE (s'implanta el Pla 1992, amb noves especialitats), i s'avança lentament, però esperançadament, en la normalització lingüística a l'àmbit escolar.

4.4. Amb l'accés al Ministeri d'Educació per part del Partit Popular (1996) s'inicia un període de tempteig caracteritzat per l'obligada aplicació i desenvolupament de la legislació educativa aprovada en temps del PSOE i per l'aprovació de la transferència de competències plenes en educació (planificació i legislació) a aquesta comunitat, sens dubte, insuficientment dotades (1998) i des de l'any 1999 gestionades, no sense dificultats, pel govern del Pacte de Progrés. A mitjan anys noranta s'obren les extensions universitàries a Menorca i a Eivissa. L'any 1998 s'aprova el decret que institucionalitza la impartició del cinquanta per cent del currículum en llengua catalana.

5. CONCLUSIONS I REPTES

1. L'evolució del sistema educatiu de les Illes Balears al llarg del segle XX ha estat irregular, molt condicionat pels contextos històrics i socioeconòmics.

2. Malgrat la radical i políticament culpable insuficiència dels recursos dedicats a l'educació, durant el primer i el tercer terç de segle, i bàsicament per iniciativa dels seus col·lectius professionals, es poden identificar períodes de notable nivell tecnicopedagògic.

3. Per la precarietat d'infraestructures i mitjans constàtada a començament de segle, per l'augment demogràfic de la població a partir dels anys seixanta i per les exigències de les modernes reformes educatives (LGE de 1970 i LOGSE de 1990), el sistema educatiu de les Illes Balears presenta un considerable dèficit pressupostari necessitat d'urgent atenció. Efectivament, a les conseqüències del centralisme en matèria lingüísticocultural s'han d'afegir les conseqüències absolutament negatives en matèria d'inversions.

4. Sembla necessari, a l'inici del segle XXI, un pacte institucional per la qualitat de l'educació referit a tots els nivells del sistema educatiu i a les quatre illes. Al mateix temps que s'ha de millorar l'ensenyament públic s'ha de consolidar l'ensenyament concertat de qualitat (ensenyament que arriba al 40%).

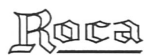
5. Resulta prioritària l'atenció a l'Ensenyança Secundària i a la formació del professorat d'aquesta etapa, en el context de la formació permanent i per al canvi del conjunt del professorat.

6. El sistema educatiu de les Illes Balears ha d'estar al servei del desenvolupament de la llengua i cultura pròpies, de la modernització del país i de la cohesió social, en un context intercultural i de societat del coneixement en procés de canvi turbulent. ■

*Jaume Oliver i Jaume
Professor de la Universitat de les Illes Balears*

FORTEZA TOBAJAS, S.A.
Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 971 29 60 01 - 971 29 47 95 • Fax 971 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 971 46 28 34 - 971 46 15 49 • Fax 971 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43
Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 971 20 44 64 (6 línies)
971 75 56 25 - 97175 56 81 - 97175 42 42

Fax: 971 75 82 29 **ELECTRICITAT**

► Carrer de la PAGESIA, 68-B
Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 971 55 53 51 - 971 55 55 55 **MAQUINÀRIA**
Fax: 971 55 53 62

► Extremadura, 21
07800 EIVISSA
Telèfons: 971 30 12 11 - 971 30 30 03 **IL-LUMINACIÓ**
Fax: 971 30 02 57

► Polígon Industrial, G 103
MAÓ (Menorca)
Telèfon: 971 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)
Telèfons: 971 38 06 93 - 971 38 26 19 **AÏLLANTS**
Fax: 971 38 64 29

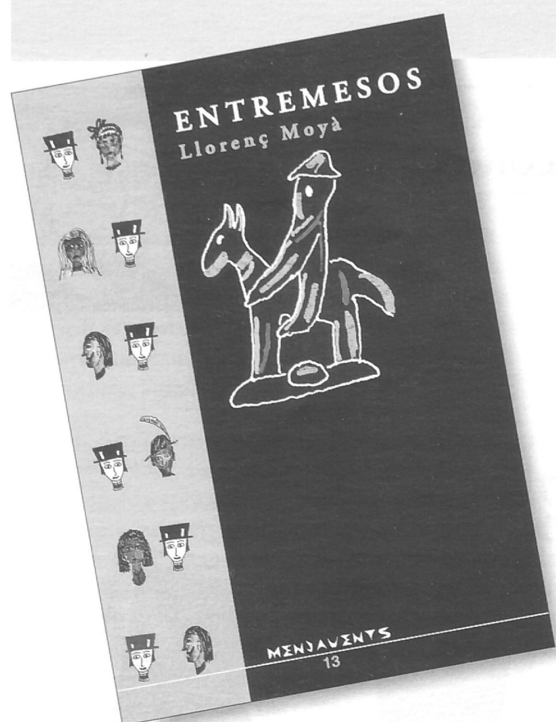
Les edicions teatrals d'autors Balears en el segle XX

Seria una empresa excessiva intentar presentar un panorama global, encara que fos *à vol d'oiseau*, de la història del teatre a les Illes Balears en el segle XX, perquè els nostres coneixements són sovint molt vagues i estam mancats d'estudis que ens serveixin de base, sobretot pel que fa al teatre menorquí i pitiús, i també a les primeres dècades a Mallorca. Ens acontentarem, doncs, amb una ullada a la història de l'edició teatral d'autors balears en aqueix espai de temps, que evidencia un lent procés de conquesta de la normalitat, ensems amb la de l'espectacle teatral. D'entrada, hi predominen les formes més populars: les peces o comèdies en un acte, els pastorells, l'adoració dels Reis d'Orient..., talment com s'esdevenia a les taules, en què la tragèdia i el drama s'expressaven en castellà. És clar que des de començament de segle ja hi trobam més formes del gènere teatral, cosa que diferencia els autors balears dels valencians, i que els acosta als del Principat. Per exemple, els drames de Joan Torrendell van aparèixer el 1901 i el 1902; l'any 1909 sortí a Maó l'idil·li *Esclats de l'ànima*, de Pere Rosselló i Orfila, i l'any 1911 Ramon Picó i Campamar veié reeditat a Barcelona el seu poema líric *Garraf*. Abans de l'estroncament causat per la Guerra Civil, hom publicarà sarsueles, monòlegs, diàlegs, converses versificades, paròdies, sainets, humorades, tota mena de comèdies, revistes, passos, astracanades, teatre infantil, entremesos, faules, juguets, impromptus còmics... La tragèdia serà l'única forma major que es resistirà a l'edició, fins ben avançat el segle, exactament fins a 1955, quan es va publicar la tragèdia en vers *Jaume IV de Mallorca*, de Guillem Colom (val a dir que l'any 1935 el mateix Colom havia publicat la seva versió d'*Antígona*, tot i que la va qualificar de poema dramàtic). La noció de gènere esclata en la segona meitat del segle, si bé es tracta d'un fenomen que prové, en general, del romanticisme. Els autors, d'acord amb el signe dels nostres dies, aniran renovant de pressa les formes, i fins i tot creant-ne, però també es mostraran refractaris a indicar els subgèneres a què pertanyen els textos, i afirmaran així llur llibertat i llur refús de la poètica, però potser també el dubte profund que tenen. Si encara hi abunden les comèdies i els drames, la majoria dels autors s'acontenten subtitulant «teatre», «peça» o «obra» els textos que produeixen. Uns altres recorren a nomenclatures estranyes. Josep M. Palau i Camps

subtitula «assaig de teatre homeopàtic» *Aeroport*; Alexandre Ballester, «gatada» *Fins al darrer mot*; Joan Mas, «trencacolls» *Ara plouen figures*; i Guillem d'Efak, «nadala per a teresetes» *Fum, fam, fèms*. Alguns reutilitzen apel·lacions obsoletes o contradictòries amb una evident intenció burlesca: Joan Mas qualifica *Un senyor damunt un ruc* de «sainet en quatre actes»; Alexandre Ballester, «esquetx del mal humor» la *Tragèdia del tres i no res*, i Xesc Forteza «comèdia amb mala llet» *Separar-se està de moda*.

D'altra banda, una ullada al lloc d'edició ens demostra el desinterès de la indústria editorial barcelonina pels textos dramàtics d'autors balears. Deixant a una banda els textos exhumats, les edicions d'autor, les reedicions i les reimpressions —consuetes, entremesos, sainets...—, són comptades les obres d'autors balears publicades a Barcelona abans de 1947 —cap a València—, quan es va reprendre l'edició després de la guerra, i per si no fos prou alguns d'ells residien aleshores a Barcelona: Joan Torrendell (*Els encarrilats*, Barce-

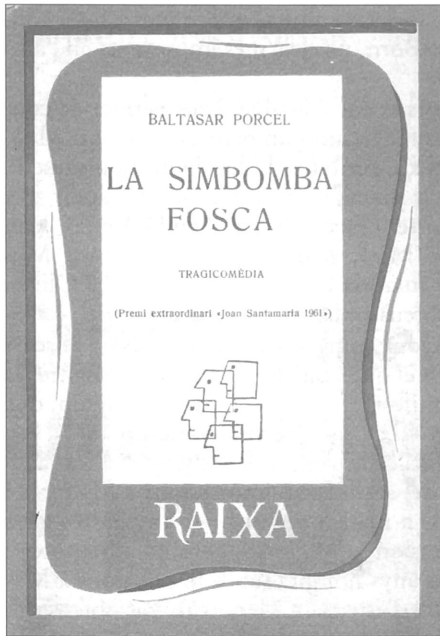

lona 1901), Ramon Picó i Campamar (*La filla del segador*, Barcelona 1914), Guillem Colom (*Antígona*, Barcelona 1935) i Nicolau M. Rubió i Tudurí (*Midas, rei de Frígia*, Barcelona 1935; i *Un sospir de llibertat*, Barcelona 1936). A més, el volum *Certamen públic en honor de Nuestra Señora de San Salvador de Felanitx* (1936), que conté peces teatrals de Manuel Andreu i Fontirroig i d'Andreu Caimari, va ser editat a Lleida (recordem, a més, l'edició de les *Porquetjades* del menorquí Guiem Cavaller a la ciutat argentina de Córdoba l'any 1920, fruit del corrent migratori). En tot cas, això denota una regionalització de l'edició teatral, perquè a Barcelona s'hi van publicar centenars de textos dramàtics en col·leccions com la Biblioteca Popular de *L'Avenç*, la Biblioteca Joventut, Biblioteca De tots colors, Teatralia, L'Escena Catalana, Catalunya Teatral, El Nostre Teatre... Durant el franquisme, la relació va augmentar amb els noms següents: Blai Bonet (*Parasceve*, Barcelona 1958), Nicolau M. Rubió i Tudurí (*Ulisses a l'Argòlida*, Barcelona 1962), Baltasar Porcel (*Història d'una guerra*, Barcelona 1963), Joan Mas (*Un senyor damunt un ruc*, Barcelona 1965), Llorenç Villalonga (diverses peces dins *Obres completes*, Barcelona 1969; *El desconcili*, Barcelona 1974; i *La marquesa de Pax i altres disbarats*, Barcelona 1975) i Jaume Vidal Alcover (*La fira de la mort*, Barcelona 1971). En el darrer quart del segle, els autors publicats al Principat van ser, segons l'ordre del temps, Guillem d'Efak, Xesc Barceló, Guillem Cabrer, Llorenç Moyà, Maria Antònia Oliver, Alexandre Ballester, Gabriel Janer Manila, Llorenç Capellà, Joan Guasp, Miquel Rayó, Bernat Joan, Miquel López Crespí (a Lleida), Josep-Pere Peyró i Antoni Palerm. D'altra banda, Pau Faner ha publicat a Alzira (*El gorg Blau*, Alzira 1995) i ha esdevingut, així, l'únic autor dramàtic balear que ha publicat al País Valencià en el segle XX. A més, Guillem Cabrer i Joan Soler i Antich es van pagar ells la publicació d'obres impreses a Badalona i Esplugues de Llobregat respectivament.

Abans de la guerra només hi va haver quatre col·leccions teatrals, totes radicades a Mallorca: la Biblioteca de «Foc i Fum», que va treure tres volums el 1917 i el 1918, impresa en la Tipografia d'Antoni Homar, del Pont d'Inca; la Galeria Teatral [o Dramàtica] Mallorquina, en la qual van sortir catorze o quinze volums entre 1933 i 1937, impresa en l'Estampa de la Llibreria Politècnica, de Palma; la Galeria Teatral d'Autors Mallorquins, que va publicar cinc volums entre 1935 i 1938, impresa en l'Editorial Mallorquina de F. Pons, de Palma; i la Galeria Teatral d'«El Heraldo de Cristo», en la qual van sortir dos volums el 1936 i el 1937, editada per la revista homònima a Palma. Les edicions de textos dramàtics no solien ser objecte de recensions. Pel seu caràcter excepcional, ens ha semblat interessant de reproduir a continuació un fragment de la que Antoni-Ignasi Alomar va dedicar a la Galeria Teatral Mallorquina en el número de gener del 1936 de *La Nostra Terra*: «Editada pel ja veterà treballador de les nostres coses n'Andreu Ferrer, aquesta Galeria Teatral Mallorquina té per missió anar desplaçant poc a poc tantes bajanades insulses, totes en foraster, que es vénen o es venien representant pels teatres i teatrets d'aficionats, col·legis i convents de per tot Mallorca. Hem de reconèixer que no tota la culpa era d'aquests, ja que no tenien on posar mà, quan cercaven peces representables, nostres i artísticament honestes. N'Andreu Ferrer ha vist el que mancava i amb la novella Galeria Teatral, ve presentant comèdies fàcils, en general per representar actors d'un mateix sexe, en prosa o en vers i amb música o sense música».

A Menorca no hi ha hagut cap col·lecció teatral en el segle XX, però a Eivissa no s'hi va publicar cap text dramàtic fins ben avançats els anys setanta (1978), i encara fou una versió de *S'assemblea de ses dones*, d'Aristòfanes, feta per Marià Villangómez, autor que hagué d'esperar fins a l'any 1983 per veure publicades en un sol volum les seves peces *Es més alt embreuixament* i *Se suspèn la funció*. Val a dir que l'endarreriment eivissenc contrasta amb l'activitat editorial que s'hi ha dut a terme en els anys vuitanta i noranta, que ha superat la menorquina, que sembla limitada a l'exhumació de textos i la publicació de comèdies de costums. La col·lecció Teatre Jove (1993), de les Edicions Can Sifre, de Sant Jordi de les Salines (Eivissa), no ha tingut continuïtat; en canvi, l'Editorial Mediterrània, també d'Eivissa, edita d'ençà de l'any 1996 una col·lecció que no té nom. A Mallorca, a la fi del segle les úniques col·leccions de teatre que hi havia eren Tespis, editada per la Universitat de les Illes Balears i el Consell Insular de Mallorca (1898-), i la pollencina Llibres del Món i de la Bolla, editada per El Gall Editor (1996-).

L'edició de textos dramàtics no ha tingut fàcil acceptació en el mercat. Per això, rares vegades hi ha reedicions o reimpressions. Amb tot, assenyalarem les quatre reimpressions que es van esdevenir, pel cap baix, en el segle XX dels *Pastorells amb alegria d'en Jafet i companyia*, les set reimpressions, també com a mínim, dels *Pastorells de na Rebeca i na Susana*, i la reedició de les *Pastorelles de na Divertida*, obres de Bartomeu Ferrà. De l'*Adoració dels tres Reis Magos*, addicionada per un aficionat, en coneixem tres reimpressions. L'any 1911, hom va reeditar el poema líric *Garraf*, de Ramon Picó. Jordi Martí i Rosselló —el Mascle Ros— fou l'autor més reeditat i reimprès del segle, fet al qual va contribuir la seva condició d'impressor i editor. L'any 1923 va reeditar la famosa paròdia

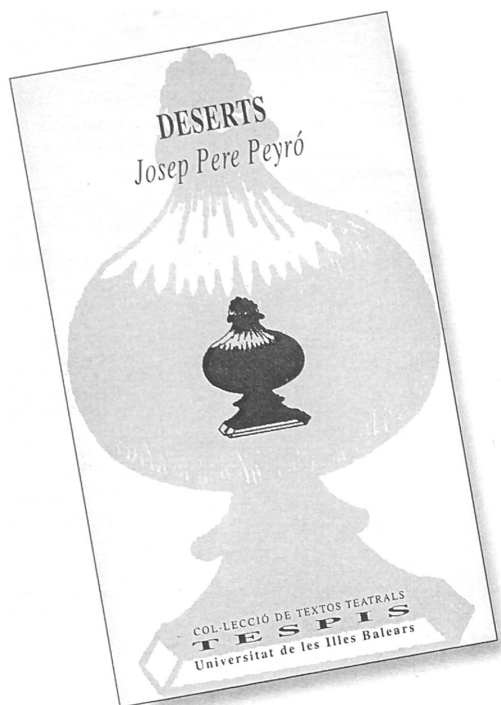

Tenorio mallorquí o Hazañas d'en Vergueta i en Magacantons. La relació dels monòlegs i diàlegs reimpressos del Mascle Ros seria molt extensa. Un altre èxit en la seva venda, el va assolir *Foc i fum*, la cèlebre sarsuela de Joan Benejam, de la qual l'any 1992 aparegué la cinquena edició. Del 1930 és la quinzena edició del diàleg en vers *Una al·lota enganada per s'enamorat*, de Bartomeu Crespí, i la segona edició de la comèdia *El metge nou*, de Miquel Puigserver; del 1932, la reedició de l'*Adoració i representació dels Reis Magos*, de Josep Hernández i Jaume; del 1934, la reedició del *Pancaritat de s'Arracó*, de Jaume Roca —un Pagès d'Andratx—; i del 1939, la reedició del famós monòleg *Es bous a mi no em fan por*, de Guillem Català. Durant el franquisme, la primera reedició va ser la del sàinet *Un senyor damunt un ruc*, de Joan Mas, publicat a Palma l'any 1965, i reeditat dos cops aqueix mateix any en la col·lecció Catalunya Teatral. Alexandre Ballester ha vist reeditada dues vegades la comèdia *Siau benvingut* (1968), el volum *Joc de tres* (1980) i la farsa *Dins un gruix de vellut* (*facem comèdia*)

(1984). De Pere Capellà, es va reeditar la celebèrrima comèdia *L'amo de Son Magraner* (1981). I de Llorenç Villalonga, es van reeditar el desbarat *La Tuta i la Ramoneta* (1995), la tragèdia *Faust* i el desbarat *Viatge a París, de Minos i Amaranta, en 1947* (1997).

Entre 1900 i 1939 hi va haver una cinquantena d'autors balears traspassats o nats en el segle XX que hi van publicar algun text dramàtic dins algun llibre o opuscle. Els qui en van publicar dos o més foren els vint següents: Jeroni Amengual —Calabruix—, Andreu Caimari, Guillem Català i Morro, Gabriel Cortès —Amadís—, Bartomeu Crespí i Cladera —Pixedis—, Maria Esteve Blanes, Bartomeu Ferrà, Gabriel Fuster i Forteza, Jordi Martí i Rosselló —el Mascle Ros—, Pere d'Alcàntara Peña, Gabriel Perelló i Franch, Ramon Picó i Campamar, Josep Pomar, Miquel Puigserver, Jaume Roca Bauçà —un Pagès d'Andratx—, Andreu Roig i Prohens, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Joan Torrendell, Josep M. Tous i Maroto i Aina de Villalonga. Actualment, els autors balears vius que

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

han publicat en el segle XX dos o més textos dramàtics dins algun llibre són els quinze següents: Alexandre Ballester, Xesc Barceló, Llorenç Capella, Pepita Escandell, Joan Guasp, Gabriel Janer Manila, Bernat Joan i Marí, Miquel López Crespí, Maria Antònia Oliver (un dels dos volums només inclou guions televisius), Josep-Pere Peyró, Baltasar Porcel, Miquel Rayó, Pere Salas, Joan Soler i Antich i Marià Villangómez. Com es pot observar, no hi ha cap autor menorquí en la llista anterior, però això no hauria d'incloure'n conclusions precipitades: tinguem present que, en canvi, l'única biblioteca especialitzada en teatre que hi ha a les Balears és en el Cercle

Artístic de Ciutadella, societat cultural que, a més a més, convoca el premi de teatre Born, un dels més importants en l'àmbit estatal.

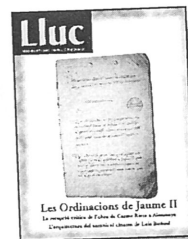
La relació dels autors és considerable, i ens permet de confirmar que els autors estrenats amb un petit èxit han vist editada, si més no, alguna peça. Amb tot, hi ha alguns noms que hi falten, si consideram la popularitat de què varen gaudir. Per exemple, Margalida Forteza Fuster, Marià Aguiló Aguiló, Joan Juncosa, Lluís Segura Miró, Joan Torrandell, Antoni Mus (premi Born i premi Ciutat de Palma) i Guillem Vidal Oliver, que va publicar peces breus en la revista *Perlas y Cuevas*.

L'anàlisi de les edicions teatrals d'autors balears en el segle XX no s'exhaureix amb el que acabam de dir, però nosaltres la clourem posant de manifest, amb les reserves que calguin, que en aqueix període les edicions d'autors contemporanis van augmentar gradualment: d'un volum per any, com a mitjana, en la primera dècada del segle (amb impressions a Mallorca i Menorca), es va passar a un 1'5 volums per any en els anys cinquanta (amb impressions a Mallorca, però no a Menorca i a Eivissa) i a 5'5 en els anys noranta (amb impressions a Mallorca i Eivissa, i alguna d'esparsa a Menorca). Per obtenir les quantitats anteriors, hem descartat les reedicions o reimpressions, les publicacions en revistes i les edicions pòstumes. D'altra banda, els lectors hauran de tenir en compte que ens referim a volums, que poden contenir més d'una obra. Naturalment, els nombres d'edicions no expliquen per quins cinc sous l'any 1997 només es van publicar tres volums d'autors contemporanis —Josep-Ramon Cerdà, Baltasar Porcel i Pere Salas— i, en canvi, l'any 1998 se n'hi van publicar tretze dels autors següents: Joan-Carles Bellviure, Josep-Pere Peyró, Pepita Escandell (tres volums), Joan Guasp, Bernat Joan i Marí (tres volums), Biel Jordà, Miquel López Crespí, Pere Salas i Marià Villangómez. D'una manera semblant, la relació dels autors del segle XX no explica per què hi són escasses les autores. Però per examinar aquestes qüestions ens hauríem d'endinsar en la situació sociocultural i entrar en uns detalls que excedeixen l'objecte del nostre estudi. ■

Antoni Nadal

ANY 2000

- **Gran Jubileu 2000**
Número monogràfic
- **Les Ordinacions de Jaume II**
La recepció crítica de l'obra de Carme Riera a Alemanya
L'arquitectura del comni: el cinema de Luis Buñuel
- **Les sales de cinema de Palma**
Aproximació a la ideologia política de Llorenç Villalonga
Folkmedicina de les causticacions oculars

Camillo Sitte en la cultura arquitectònica mallorquina

INTRODUCCIÓ

Encara que en les propostes urbanístiques dels arquitectes de la generació modernista de començament de segle pareix entreveure's una certa influència de Camillo Sitte, seran els regionalistes, i més concretament Guillem Forteza Piña, els més afectats pel pensament de l'arquitecte austríac fins a la difusió de les aportacions del Moviment Modern cap al 1930.

El pensament de Sitte es difon a l'illa a través del seu famós llibre *Der Städtebau nach seinen Künstlerischen Grundsätzen*, publicat el 1889. Encara que la traducció castellana per l'editorial Canosa de Barcelona és de 1927, el llibre era conegut amb anterioritat pels arquitectes mallorquins, com ho evidencien les freqüents cites fetes per Forteza ja en els seus primers escrits sobre la reforma de Palma de 1921; el seu títol, *L'art de construir les ciutats. La reforma de Palma*, és prou significatiu per convèncer-nos que l'arquitecte mallorquí havia llegit el llibre en alguna de les primeres edicions alemanyes, o bé en la francesa de 1902. Això no ens ha d'estranyar, ja que el coneixement de Sitte i Stübben com a reformadors de la ciutat vuitcentista era habitual en alguns arquitectes catalans de la segona dècada del segle XIX. De Sitte en prendran la concepció artística de l'urbanisme: l'interès per conservar els ambients de les ciutats antigues, no exclusivament preservant-ne els monuments de manera aïllada, sinó també els conjunts complets; la flexibilització dels traçats urbans enfront de la rigidesa dels proposats pels enginyers o *higienistes* i, finalment, la recerca de solucions en l'estudi del passat per a l'urbanisme del present.

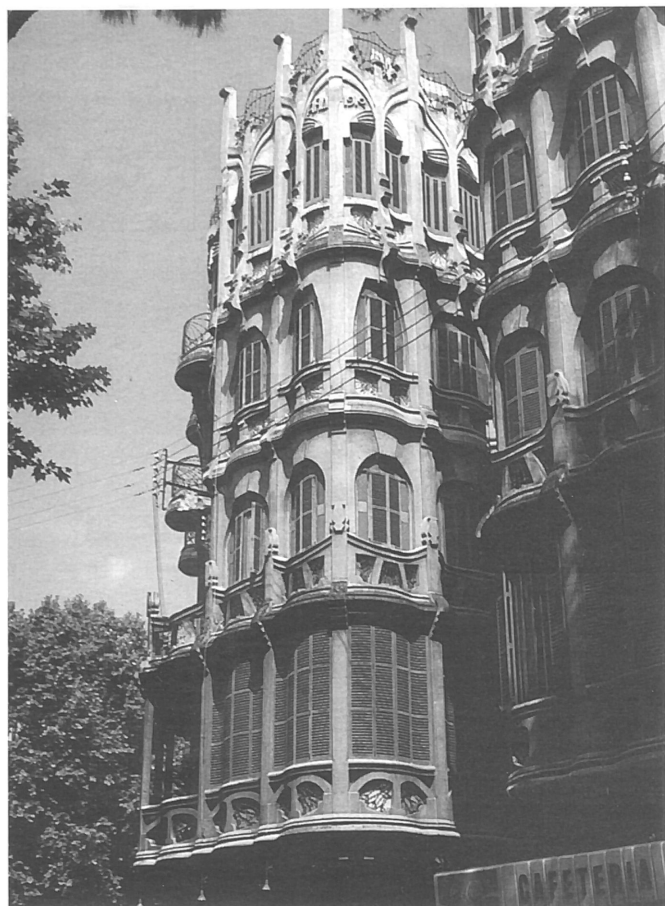
EL PLANEJAMENT URBÀ EN EL CANVI DE SEGLE I LES APORTACIONS DE LA GENERACIÓ MODERNISTA

L'impacte de l'obra de Camillo Sitte en el planejament urbà mallorquí del canvi de segle va ser, com a la resta d'Espanya, pràcticament nul. El pla d'eixample de l'enginyer Bernat Calvet i Girona —redactat el 1897 i aprovat el 1901—, que configuraria l'actual ciutat de Palma, va ser exigít per autoritzar la demolició de les fortificacions, tal com consta en la Llei de cessió i enderroc de les muralles de 1895, amb la finalitat d'ordenar urbanísticament la ciutat extramurs i, alhora,

Gaspar Bennàssar Moner

entroncar els ravals, que havien anat sorgint a l'exterior, amb el centre antic. Encara que Calvet no va recórrer al traçat ortogonal, típic dels eixamples espanyols del segle XIX des que el 1835 es va organitzar el Cos d'Enginyers Civils de Camins, Canals i Ports, el seu pla respon a les característiques d'aquests. Planificació per part dels enginyers, traçats geomètrics, èmfasi en els problemes circulatoris i higiènics sobre altres qüestions i, llevat d'excepcions, com el de Cerdà per a Barcelona o el de Castro per a Madrid, visió planista o bidi-

Can Casasayas, de l'arquitecte Francesc Roca

mensional de la ciutat, és a dir, un tipus de planejament urbà totalment oposat al propugnat per Sitte.

A començament del segle XX es decideix intervenir globalment en el centre antic de Palma, pràcticament inalterat si exceptuam algunes reformes parcials dutes a terme durant el segle XIX, per adaptar-lo a les noves necessitats circulatòries, higièniques i socials.

S'ha de tenir en compte que no hi va haver un pla vuitcentista de reforma interior, ja que en aquella època els esforços de la ciutat es dirigiren cap a l'enderrocament de les muralles i la consecució de l'eixample. També s'ha de recordar que a diferència d'altres projectes d'eixample espanyols —com el de Cerdà per a Barcelona— que modificaven la ciutat intramurs i desplaçaven el centre cap a la ciutat nova, el pla Calvet no abordava la problemàtica del centre històric. Aquest, intacte si n'excloem les superfícies ocupades per les muralles i els fossars, continuaria constituint el nucli central de la població on tindrien les seves ocupacions les classes *directores*.

Així sorgiren un seguit de propostes —avantprojectes i projectes— redactats tots per joves arquitectes mallorquins, titulats a Madrid en el canvi de segle, i que identificam com la generació modernista. Encara que les seves intencions, com ja hem assenyalat, es dirigien a adequar la ciutat antiga a les necessitats dels nous temps, a causa de la seva inexperiència i, sobretot, de la seva falta de base teòrica a l'hora de tractar la problemàtica del centre històric, tal com es desprèn de les

seves memòries, les dites propostes quedaren reduïdes a resoldre problemes de comunicació i de trànsit. Qüestions que eren més pròpies dels topògrafs o enginyers que dels arquitectes. Es proposava l'eixamplament de carrers ja existents o bé se'n traçaven de nous, i se sacrificava de manera dràstica el patrimoni artístic i cultural de la ciutat.

El Pla General de reforma de Palma, de l'arquitecte Gaspar Bennàssar, redactat el 1915 per iniciativa de l'Ajuntament, i que, encara que aprovat per la Superioritat el desembre de 1917, no va ser dut a la pràctica més que en alguns aspectes parcials, seria representatiu d'aquestes propostes de reforma interior a les quals hem fet al·lusió. Això no obstant, el pla Bennàssar se'n diferencia no sols per la magnitud del projecte, sinó també perquè s'hi entreveu la influència, encara que evidentment mal assimilada i en contradicció amb altres plantejaments, de l'urbanisme anglès de començament de segle i també de l'arquitecte austríac Camillo Sitte. Concretament s'evidencien les idees d'Ebenezer Howard, teòric de la «ciutat-jardí», en proposar la urbanització amb fins turístics de la Platja de Palma, una zona costanera propera a la ciutat coneguda com l'Arenal: les de Camillo Sitte quan es refereix al traçat dels nous carrers del centre antic de Palma.

Sobre la base d'estricta fidelitat al pla Calvet en tot el que concerneix a la ciutat extramurs, Bennàssar proposa, com ja ho havien fet els seus antecessors, els arquitectes Francesc Roca i Jaume Aleñá —a més d'abordar unes altres qüestions, com el polèmic mercat central i l'ampliació de l'eixample cap a la mar—, la reforma circulatòria del centre històric, encaminada principalment a millorar la comunicació entre la part alta i la baixa de la ciutat i, alhora, enllaçar aquestes zones urbanes amb l'eixample. Per a això s'obrien nous carrers en el centre antic, sense un traçat determinat, ja que Bennàssar, en la línia de Sitte, no serà partidari d'un sistema regular de quadrícula, radial o concèntric, sinó del que fos més adequat a les necessitats de la població. Segons George R. Collins i Christiane C. Collins, en el seu estudi sobre l'arquitecte austríac, realment Sitte no va discutir si els carrers havien de ser rectes o amb voltes, sinó que més bé ho va assumir axiomàticament en anunciar que un carrer amb la visual interrompuda era estèticament superior. Varen ser els seus seguidors els qui tendiren a exagerar la bellesa pintoresca dels carrers corbs o trencats, i Camille Martin en la primera versió francesa de 1902 va muntar tot el capítol setè sobre aquest tema, capítol que pareix tret en part d'Stubben, a pesar que aquest dissentia bastant de Sitte i dels seus seguidors sobre aquest aspecte.

La polèmica sobre l'alineació recta *versus* planejament informal no sols es va plantejar a l'hora de projectar nous barris, sinó també en reformar o modernitzar les zones antigues de la ciutat. El planejament informal facilitava el trànsit i al mateix temps preservava el caràcter específic i els edificis històrics dels barris antics. El llibre de Sitte, en què per primera vegada s'explicita la bellesa de les ciutats antigues, es va convertir no sols en el text programàtic d'una nova escola de construcció urbana, sinó també en el dels defensors dels monuments històrics de les ciutats antigues.

En aquest punt es troba la contradicció dels plantejaments de Bennàssar, ja que, si bé preconitza amb rotunditat un planejament informal en nom de les necessitats de la població, aquestes necessitats resulten ser sempre circulatòries. És a dir,

en el moment de projectar la nova xarxa viària sobre la part antiga de Palma, allò que realment preval a l'hora de traçar un carrer són les qüestions de comunicació i de trànsit, en detriment d'altres aspectes com els que fan referència a la preservació de monuments i barris d'interès historicoartístic. Així, per citar alguns exemples, el recorregut d'una de les vies, que començava davant la mar i arribava fins al final del carrer de Sant Miquel, i que comunicava el port amb les estacions, seccionava l'església de Sant Miquel uns deu metres de longitud del seu eix, i desapareixien també, entre d'altres, els carrers de Miramar i de Morey; la rampa d'accés a la plaça Major exigia la demolició total del Teatre Principal; i, per posar un darrer exemple, la nova artèria que havia d'unir el port amb el mercat de l'Olivar suposava la desaparició del passeig del Born.

La realització del pla Bennàssar en la seva totalitat hauria suposat una profunda alteració del centre històric, sense respectar barris d'importància històrica ni edificis singulars de valor artístic i monumental.

PROPOSTES DELS REGIONALISTES PER A LA REFORMA I EIXAMPLE DE CIUTATS

Cap al 1917, Guillem Forteza Piña inicia la seva activitat professional a l'illa després de titular-se a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona. Representant destacat del regionalisme, no sols en el vessant arquitectònic sinó també en el polític i literari, no va tenir inconvenient per acceptar, encara que cautament, en la dècada dels anys trenta, els plantejaments del Moviment Modern. La seva activitat tant teòrica com pràctica en el camp de l'arquitectura i l'urbanisme, que conclou a la postguerra, a principi dels anys quaranta, el converteix en una de les figures més rellevants del panorama arquitectònic mallorquí del segle XX. Encara que les seves obres de l'etapa inicial s'inscriuen en el noucentisme i en el regionalisme, és a dir, en el tradicionalisme mediterrani o local, la seva orientació cap a una cultura arquitectònica centreeuropea és evident, com ho proven les contínues referències, en els seus escrits d'aquesta època, a l'arquitectura i l'urbanisme alemany i austríac. Recordem que Forteza estudia a Barcelona en la segona dècada del segle XX, és a dir, en el denominat període noucentista, moment d'enorme prestigi de tot allò que és centreeuropeu en els ambients catalans. Com indica Ignasi de Solà-Morales, «si ja s'ha dit alguna cosa amb relació a la influència de la Secessió en el període tardà del Modernisme, crec que s'hauria d'insistir en la importància d'aquests contactes, també en altres nivells. Des dels formals de la *Wagnerschule* i la potent influència de Joseph Maria Olbrich en molts d'arquitectes catalans d'aquesta dècada, fins al coneixement de Camillo Sitte i de Joseph Stübben com a reformadors de la ciutat vuitcentista, el prestigi germànic impregna publicacions, propostes i dissenys d'un ampli sector no sols d'arquitectes sinó de reformadors socials, administrativistes i polítics».

El 1921, tres anys després d'acabar els seus estudis, publica un opuscle en català amb el títol *L'art de construir les ciutats i la reforma de Palma*, el contingut del qual havia llegit amb anterioritat en una conferència en el Museu Arqueològic Diocesà de Palma els dies 10 i 15 de febrer d'aquell mateix any. En aquest opuscle es mostra partidari de l'aplicació dels principis sobre planificació urbana defensats per Camillo Sitte en

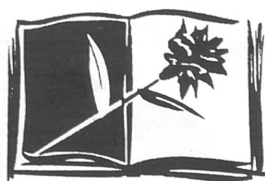
Edifici "L'Aguila", de Gaspar Bennàssar

el seu *Der Städtebau nach seinen Künstlerischen Grundsätzen*, i en proposa l'aplicació en el cas concret de Palma.

Forteza, en la línia de Sitte, se'n mostra totalment contrari a la planificació duta a terme en oficines administratives pels enginyers preocupats exclusivament per les qüestions tècniques i higièniques. Com a alternativa proposa la planificació individual, i assenyala que l'eixample i la reforma d'una ciutat ha de ser una obra d'art, i suporta la seva afirmació amb una citació del mateix arquitecte austríac: fent ús de la paradoxa es pregunta Sitte, director que fou de l'Escola Imperial i Reial d'Arts i Indústries de Viena: «Per què no s'eleven catedrals, no es pinten quadres històrics, no es componen grans simfonies per via administrativa? Perquè —continua Sitte— una obra d'art no pot ser creada per comitès sinó per un sol individu; i un pla d'eixample o reforma d'una ciutat ha de ser una obra d'art i no un simple acte de policia. Heus aquí tota la clau de la qüestió».

Des d'una postura historicista semblant a la de Sitte, Forteza proposa la recerca de solucions en l'estudi de les ciutats del passat —medievals i renaixentistes sobretot—, ja que considera que les nostres urbs són conseqüència directa de la civilització de l'Edat Mitjana i del Renaixement.

En referir-se als traçats utilitzats en eixamples i reformes de ciutats, Forteza desdenya particularment els geomètrics, propis d'enginyers i topògrafs, i fa una al·lusió despectiva als eixamples de Barcelona i Palma: «Si del monstruós eixamplament de Barcelona s'ha pogut dir que era una deshonra d'Europa, del nostre, si mentalment l'unim amb la renovació de Roma i el nou cementeri de Gènova i altres engendres veïns, podem dir, sense por a equivocar-nos, que és una afronta del Mediterrani».

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

S'ARENAL

Gaspar Rul-lan, 5
Cp 07006

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cap 07013

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON FORTEZA

St. Isidre Llaurador, 25
Cp 07005

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp.07012

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SON XIMELIS

Cap Enderroc, s/n
Cp 07011

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

Per a Forteza el sistema de la quadrícula era una cosa només compatible amb el *genius loci* de les ciutats de Nord-amèrica i Sud-amèrica. L'alternativa als traçats rígids i geomètrics era el planejament informal, els antecedents del qual trobam en les ciutats medievals. «Aquestes sinuositats —afirmava—, que avui es destrueixen cruelment, no són degudes al caprici de gent ridículament romàntica, ni a la ignorància dels arquitectes d'aquell temps, més experts que els de avui en dia que sembla que només ens hagin ensenyat a estirar la ginyola». Assenyala a continuació que «les sinuositats provenen de causes pràctiques: d'adaptar la traça d'un carrer a un viarany ja format naturalment, de voler conservar en son lloc un edifici ja existent, de voler interceptar una corrent d'aigua, etc.»

Finalment Forteza dedica un important apartat a un dels aspectes a què Sitte concedeix més importància i que fa referència a la plaça, com és la seva relació amb edificis i monuments, la seva forma i dimensió, l'agrupació i disposició a la ciutat, etc.

LA SITUACIÓ EN ELS ANYS TRENTA EN EL CONTEXT DEL MOVIMENT MODERN

Encara que en la dècada dels anys trenta les aportacions del Moviment Modern es varen difondre a l'illa —el mateix Forteza va traduir al català alguns escrits de Le Corbusier i de M. Malkiel Jirmounsky—, el pensament de Sitte va continuar vigent en la cultura arquitectònica mallorquina en els anys anteriors a la Guerra Civil. S'ha de recordar que la primera traducció castellana del llibre de Sitte la publica l'editorial Canosa el 1927, per la qual cosa no ens ha d'estranyar que el pensament de l'arquitecte austríac tornàs a tenir vigència en les noves generacions d'arquitectes espanyols.

Gabriel Alomar Esteve, titulat a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona el 1934, i que posteriorment es convertiria en una de les figures més destacades de l'urbanisme espanyol de postguerra, tant per les seves aportacions teòriques com per la seva activitat planificadora, publica en la revista regionalista *La nostra terra* sobre «L'emplaçament urbanístic del temple cristià». En aquest primer assaig, en el qual predominen els punts de vista arquitectònics amb una manca total d'un altre tipus de reflexions —les sociològiques seran introduïdes en les seves propostes posteriors després de la seva estada als Estats Units—, la influència de l'arquitecte austríac, que cita amb freqüència, és evident. Els diferents aspectes desenvolupats per Alomar amb relació a la ubicació del temple cristià, com són les places d'església, la plaça amb relació a l'església, la multiplicació de places entorn de l'església, i alguns dels dibuixos que acompanyen el text, tenen l'origen en Sitte.

A partir d'aquest moment, les referències a Sitte desapareixen. Ja a la postguerra, Gabriel Alomar, l'únic urbanista amb una sòlida formació, adquirida en el MIT (Massachusetts Institute of Technology), on ensenyaven Frederick Geddes, Lewis Mumford i Frederick Adams, entre altres urbanistes destacats, es decanta cap a un planejament urbà en el qual els aspectes sociològics revesteixen una gran importància, mentre que els plantejaments d'uns altres professionals, de gran pobresa teòrica, es redueixen a escrits o memòries de caràcter tècnic. ■

Miquel Seguí

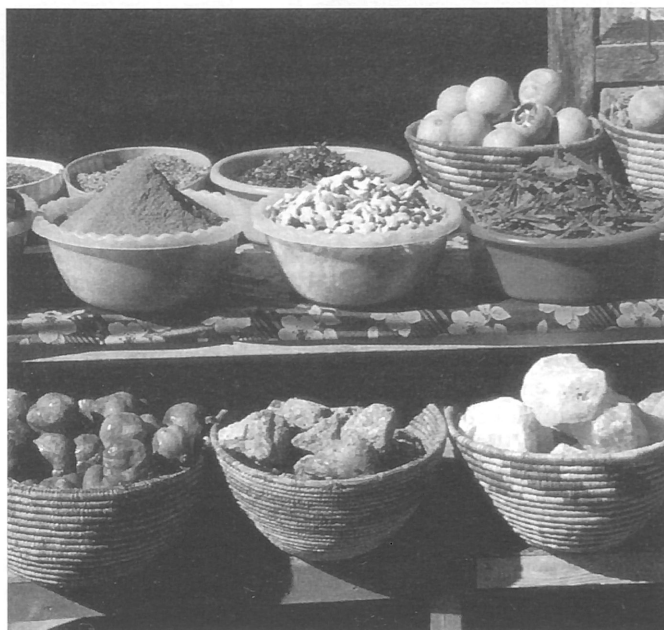
La gastronomia a Mallorca en el segle XX

L'any 1903 era inaugurat el «Grand Hotel», un monumental edifici de dues façanes, construït en el més ambiciós estil modernista, segons els plànols del prestigiós arquitecte català Lluís Domènech i Montaner. Miquel dels Sants Oliver, a la seva obra *Ciutat de Mallorca*, en fa una interessant descripció, en aquest cas dels luxosos menjadors, quelcom que abans no existia a l'illa:

«Dinàvem. Una figura esplèndida aparegué en el menjador del Grand Hotel, i un cert moviment de sensació va produir-se en totes les taules. Els mateixos cambrers sentiren la torbació instantània que causen les coses fascinants: un tremolor de copes, un dringar de plats, unfurtiu i simultani esburbament de tots els qui servien i de tots els qui eren servits. Allà, dins la sala grandiosa profusament banyada de llum elèctrica, quasi totes les taules eren plenes. Qui viatjava per necessitat i qui viatjava per gust, distingien-se de sobte: eren els del smocking i els del jaqué. Dels primers, alguns anaven acompanyats d'esposa o filles: alemanys, anglesos i francesos. Els altres menjaven solitàriament, rellegint telegrams o notes entre plat i plat».

Entrava a Mallorca, de la mà de l'hoteleria de començaments de segle, la cuina internacional. Ja en el menú del dia de la inauguració es podia preveure part del fenomen. Vet ací el menú que es va servir: «Hors d'oeuvres; salade d'Anchois; Salamis; Saucisson de Lyon; Filets d'arengs; Caviar; Sardines à l'huile; Consommé à la Grand Hotel; Saumon à la Germanique; Langouste sauce Tàrtare...» I també, llengua de bou a l'escarlata; pernil de York a la gelatina; anyell amb salsa Meuthe; galantina d'au Lucul·lus; paté de colom; amanida russa; amanida italiana; espàrrecs amb salsa Primor; macedònia de fruites; bavaresa del Japó; gelats de maduixes, llimona; bescuit Albareda; pastisseria variada; Vins Rioja claret, Diamant, Bouvet Ladubait; Jerez Macharnudi etc.» Tots els diaris de l'època reflectiren l'esdeveniment i feren una gran lloança de la tasca del director de cuina, Josep Gardela.

I en aquells dies, quasi diríem al mateix temps, una al·loteta de catorze anys, de Campos, arribava a Palma en companyia de sa mare. Com a tantes altres xiquetes de la ruralia, li havia tocat l'hora d'abandonar la vila de naixença i fer feina a la capital, primer com a cambra i després a la cuina de qualsevol casa de senyors. En aquest cas era la residència de Josep Espa-

Mostra de diferents espècies

nya, en el carrer de Pont i Vic. Hi serví fins que es posà malalta. Després d'una breu estada a ca seva per a recuperar-se, fou contractada per una senyora de Campos, una tal Damiana, àlies «Barbut», que la tingué de cuinera prop d'un any i d'allà, retornà a Palma, a can Mir, família nombrosa, on treballà prop d'una dotzena d'anys. Llavors anà a cal senyor de Raixa mitja dotzena d'anys, a ca l'advocat Antoni Obrador... i altres cases. Era la burgesia de Mallorca, famílies amb més de sis fills.

Aquesta experimentada cuinera es deia Coloma Abrinas i Vidal, de malnom «Solera», nascuda a la vila de Campos el 28 de desembre del 1887 i els plats que va aprendre de cuinar formen una llarguíssima llista, receptes recollides en el llibre *Cocina Selecta Mallorquina* (1961), on es barregen plats tradicionals mallorquins amb altres propis de la Península i alguns d'estrangers. La «bullabaise» ha d'alternar amb el «Roast-Beef», els fesols de fava amb la salsa tàrtara, les sopes de carboner amb el «consommé» parisenc, el que ella diu «Melée Chouflé» amb tota mena de rebosteria local.

Menjador d'estil modernista

Què significa això? Vol dir, segurament, que la nostra cuina més emblemàtica, la dels avis medievals i postmedievals, enriquida i complicada per la francesa que ens va envair en el segle XVIII, s'internacionalitzava en els segles XIX i XX entre les classes benestants. Però em direu: existeix una veritable cuina d'arrels mallorquines? Supòs que hauríem de respondre, afirmativament, amb determinades limitacions. La nostra tradició cuinera i rebostera ha tingut al llarg dels segles el refugi de les nostres creences religioses i pseudoreligioses, o en altres paraules, el calendari gastronòmic.

Certament, són de soca-rel els capons al Rei En Jaume, la porcelleta rostida, les coques de torró, d'anís o de patata per les festes nadalenes; les panades de peix i els cocarrois, les arengades torrades i l'aguiat de bacallà per la Quaresma; les panades de carn de xot, els crespells i els robiols per la Pasqua; les ensaimades amb tallades pel temps de Carnestoltes; els panellats i els rosaris de carabassat per Tots Sants; els bunyols per les Verges; els fideus de cabridella per la Verema; els confits i el tambor d'ametlla per Sant Antoni; l'arròs de matances per Sant Martí; la llampuga amb pebres per la Mare de Déu d'Agost i encara més i més plats propis per a repartir al llarg del santoral. En parlar de les galetes d'Inca, parlem encara del pa de mariner. I en parlar del porc, parlem de la cuina de supervivència: la carn salada, els embotits tan característics: sobrassada, botifarró, camallot, averia negra, botifarra, xulla, llom abobat...i aquell paté de foie-gras que ja el 1912 industrialitzava a Sóller un tal Aguiló.

És clar que, qui millor dona llum sobre la gastronomia illenca és Pere d'Alcàntara Penya (1823-1906) en el seu *Llibre de coc i de la cuinera*. Aquella persona extraordinàriament poli-

facètica, que exercí com a poeta, autor teatral, narrador, escriptor, dibuixant, músic, historiador, advocat i delineant, no deixà tampoc de banda l'art de la cuina, i el seu receptari, molt complet, ens porta també per aquella cuina on, el que era de font nostrada, es barreja tumultuosament amb les aigües d'un riu cabalós vingut de fora. Influències de l'emigració? Amb bona part, sí. Del segle XIX s'havia heretat la rebosteria de can Joan de s'Aigua, de Mateu Jaume i de can Esteve. Igualment, tots aquells licors, el «palo», les «herbes», els «anisats», les «ratafies»...que eren ben celebrats a taula, com ho era el vi de Binissalem i el de la contrada de Llevant. El 1927 era fundada la primera fabrica de cervesa, la «Rosa Blanca», i els productes del camp més destacats continuaven essent les oliveres, la vinya, les figueres, els garrovers i els ametllers, a més d'altres de reguiu, de molt bona qualitat, com les patates de sa Pobla i de Muro, els llegums més tradicionals, com faves, mongetes i ciurons, les famoses taronges de Sóller, els albercocs dessecats, l'oli d'oliva de la serra de Tramuntana...

El «boom hoteler», que començà a finals dels 50, afectà la gastronomia en tres sentits: en una primera etapa era servida al turista la cuina internacional i les influències britàniques i nord-americanes es feren notar. Llavors, en el camp de la restauració, que en els 70 ja s'obria pas al marge dels hotelers, es va fer una cuina neutra, que recuperava plats locals i els mesclava amb plats estrangers o forasters. La tercera etapa, dels anys 80 cap aquí, vol esser, toquem fusta, la de la recuperació de la cuina autòctona a tots els camps, que ara, el turisme cuiriós, cansat de la *fast-food*, més demana. ■

Miquel Ferrà i Martorell,
escriptor

El nacionalisme a Mallorca durant el segle XX (I) (1900-1939)

El nacionalisme a Mallorca, anomenat també mallorquinisme polític, ha estat sempre catalanista i mallorquinista alhora. El catalanisme ha tingut diversos graus, des del purament cultural i lingüístic fins al més purament polític; el mallorquinisme més freqüent, en canvi, ha estat sempre el que ha separat política i cultura amb relació a Catalunya i s'ha decidit més aviat pels lligams culturals i històrics. El mallorquinisme polític ha estat divers. Hi ha mallorquinistes de caràcter tradicionalista, conservador i liberal. N'hi ha de republicans i de socialistes. No és, per tant, una teoria pura.

El mallorquinisme polític és nacionalisme i regionalisme alhora. És regionalisme perquè no qüestiona l'existència de l'Estat espanyol i perquè actua de forma separada dels altres territoris considerats històricament connacionals: Catalunya i el País Valencià. Perquè entén que cada territori ha de crear les seves pròpies plataformes i seguir el camí de la seva pròpia conscienciació.

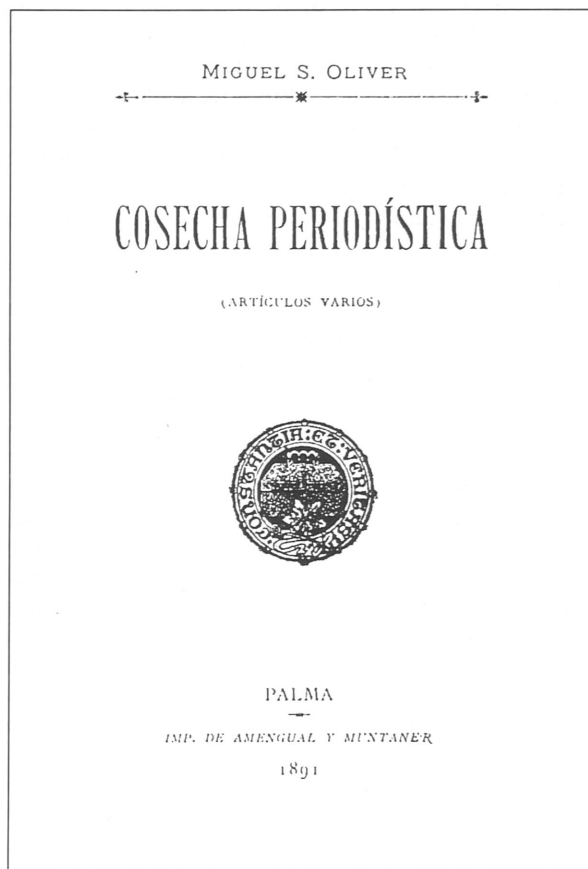
És nacionalisme perquè és partidari d'una cultura nacional pròpia, independent de la cultura nacional espanyola. Perquè proposa relacionar la cultura catalana amb la resta de cultures europees sense necessitat de passar per l'espanyola. Perquè creu tenir una idea clara de les distintes nacionalitats ibèriques. Perquè, en aquest aspecte, no hi ha diferències amb Catalunya i el País Valencià que no siguin de matís. Si Mallorca és una regió, es considera que ho és de Catalunya en sentit ampli (Països Catalans). Perquè té clar que l'àmbit de la cultura mallorquina forma part de la de les altres illes, Catalunya, València, Andorra, el Rosselló i la Cerdanya i l'Alguer.

El mallorquinisme polític és la preocupació per Mallorca, la seva llengua pròpia, la història, la proposta de la seva modernització, alhora que la conservació de les seves característiques. El mallorquinisme polític és l'organització d'associacions de caràcter polític i cultural. És la demanda d'autonomia política per a Mallorca amb relació a l'Estat espanyol, la demanda del concert econòmic, del port franc, del dret civil propi, de la modernització del país amb propostes com el turisme, les carreteres, l'urbanisme respectuós amb els monuments artístics, la salvaguarda del patrimoni cultural i natural, de l'oficialitat del català i del seu ús. El mallorquinisme és la crítica constant a l'Estat centralista de la Restauració sobretot, i del centralisme

en general. Per això s'oposa al caciquisme que està acomodat en aquest estat de coses i que, per això mateix, li és contrari.

Dins la dinàmica del mallorquinisme polític hi ha l'aspiració a una major autonomia per a Mallorca que, gairebé sempre, topà amb els interessos de les classes caciquils de l'illa.

El mallorquinisme polític, a més, manifestà en totes les seves variants una fe ferma en el paper de la cultura per mobilitzar el poble de Mallorca. Possiblement, aquest element culturalista fou el que més entrebancà la seva tasca en una societat eminentment rural, en general amb nivells de pobresa i

necessitats importants, sense una població prou gran com per tenir institucions culturals com la Universitat, que fessin la seva aportació a una consciència nacional.

El mallorquinisme polític té tendència a crear organitzacions polítiques autònomes de les estatals. Ara bé, entre 1900 i 1936 es poden donar casos de mallorquinisme, en el sentit abans esmentat, en organitzacions polítiques més o menys dependents de partits estatals. En aquest cas els que més s'hi acosten són els republicans federals històrics, llevat dels radicals o lerrouxistes.

Pel que fa a la resta de partits polítics, no es pot parlar de mallorquinisme polític. Hi ha algun acostament a la branca republicana del reformisme, però al final el reformisme mallorquí és un partit força sucursalista. El socialisme sempre en fou refractari si ens atenem a les manifestacions d'*El Obrero Balear* i de Llorenç Bisbal. Només durant la República hi ha un posicionament clar d'individualitats, tan importants, però, com Alexandre Jaume o Andreu Crespi, a més de la influència de Gabriel Alomar. El comunisme, tot i algunes manifestacions sobre l'alliberament nacional al més pur estil soviètic, no presenta cap teoria clara sobre el fet mallorquí.

El tradicionalisme, tot i les seves teories foralistes, presenta moltes vegades tics d'espanyolisme uniformista. Tot i això, la figura de Josep Quint Zaforteza i Amat en pro del mallorquinisme polític i cultural és de ressenyar. La branca integrista del tradicionalisme és de les més anticatalanistes.

La resta de partits en són contraris i no tenen cap idea clara de la qüestió nacional com no sigui la pertinença nacional a l'Espanya castellanista. Del maurisme no hi ha gaire a ressenyar, a pesar d'estar acostat ideològicament al regionalisme conservador. Del liberalisme hi ha alguna proposta com la de Lluís Alemany i la seva teoria balearista no gens nacionalista.

Cal assenyalar les condicions reals perquè a Mallorca es doni el naixement d'un nacionalisme polític entès des del punt de vista dels nacionalismes que es donaren en el segle XIX i s'han donat en el segle XX. Essent Espanya un estat plurinacional governat des del centralisme segles enrere, però sobretot des de la instauració del liberalisme, és evident que era possible aquest fet. Mallorca té, com a tret d'identitat característic, una llengua que és diferent de la imposada oficialment per l'Estat espanyol. Aquesta llengua ha estat conservada majoritàriament per la població. Llengua i història han conformat un caràcter determinat que no era el propiciat per l'Estat. Les classes dirigents mallorquines s'hi acomodaren, però la massa del poble pràcticament només el coneixia per les coses negatives: impostos, lleves, manca d'escoles, etc. Així i tot, el poble en general era freqüentment analfabet o amb un nivell de cultura més aviat baix. El caciquisme el tingué controlat durant molt de temps.

ORÍGENS

La Renaixença a Mallorca (mitjan segle XIX) fou un moviment literari aparegut a partir de la Renaixença catalana. Els homes de la Renaixença a Mallorca es preocuparen per la història de Mallorca i per la literatura i el folklore popular, com també per la llengua literària, però no passaren d'aquí. La participació mallorquina en els Jocs Florals de Barcelona i la seva aportació al conjunt de la Renaixença catalana es pot qualificar d'importantíssima.

Una posterior generació d'escriptors renaixentistes participà en els projectes de publicacions periòdiques en català de caràcter costumista com *L'Ignorancia* i *La Roqueta*. Per a Josep M. Llopart, aquestes publicacions foren un intent no reeixit d'incorporar sectors majoritaris del públic mallorquí a la Renaixença, en una societat, però, que el 1900 tenia un setanta-set per cent d'analfabets.

Des del punt de vista cultural i lingüístic s'ha de considerar la Renaixença com un començament, uns inicis sobre els quals el nacionalisme a Mallorca se sustenta. Aquelles persones no crearen plataformes polítiques, ni tampoc actuaren políticament en el sentit d'intentar crear-ne. Podien fer manifestacions de germanor amb Catalunya, d'unió espiritual o cultural fins i tot, però res més.

No podem parlar, per tant, de nacionalisme si no és en el sentit dels inicis, dels antecedents. No es tracta de mallorquinisme polític, però sí que en són les bases.

La majoria dels renaixentistes desaparegueren cap a final del segle XIX. Una nova gent els substituïria cap al 1900: Miquel dels Sant Oliver (1864-1920), Mn. Costa i Llobera (1854-1922), Joan Alcover (1854-1926), Mn. Antoni M. Alcover (1862-1932) i Gabriel Alomar (1873-1941). Unes persones amb orígens i trajectòries posteriors diversos i no tots implicats directament amb plataformes polítiques. Però tots influents al seu entorn.

Cal afegir-hi, a més, sectors del republicanisme federal com Lluís Martí (1856-1922) i Benet Pons i Fàbregues (1853-1922), relacionats en un primer moment amb la figura de Gabriel Alomar.

De fet, tots els esmentats anteriorment seran caps dels diversos grups que s'aniran conformant al llarg dels anys que transcorreran entre 1900 i 1936.

La Renaixença mallorquina serà el punt de referència, l'origen de tota la literatura posterior i del moviment regionalista o nacionalista. Guillem Forteza, un dels teoritzadors del mallorquinisme, així ho manifestarà el 1933.

MN. ALCOVER

Mossèn Antoni Maria Alcover, després de passar pel carlisme i l'integrisme (que no abandonà mai del tot), també es relacionà amb escriptors de la Renaixença. L'interès per la llengua li vingué de molt jove. D'aquest interès no sols sorgiren les *Rondaies mallorquines* d'En Jordi des Racó, pseudònim seu. També en sorgí un posicionament ideològic clar a favor del mallorquinisme i del catalanisme polític, que es trencà cap al 1918 amb les desavinences amb l'Institut d'Estudis Catalans i la Lliga Regionalista. En el Seminari de Mallorca, a més, ocupà les càtedres d'Història de Mallorca, de Llengua i Literatura mallorquines. La institució de la càtedra d'Història de Mallorca i de Llengua i Literatura mallorquines el 1898 pel bisbe Pere. J. Campins havia d'esser un instrument de mallorquinització des de l'Església prou important.

La història de Mn. Alcover és sobretot la història del *Diccionari* i del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Resumidament podem parlar de la seva participació a favor de la Solidaritat Catalana, de la candidatura mallorquinista del 1909 —l'Espurna— a l'Ajuntament de Palma, del seu posicionament a favor de la Lliga, de la idea i organització del Primer Congrés de la Llengua Catalana, de la seva etapa per

l'Institut d'Estudis Catalans, de les protestes d'anticentralisme... a més del seu canvi de rumb amb el trencament amb l'Institut, la Lliga i el mallorquinisme i catalanisme. I del seu acostament al conservadorisme i de la seva decadència posterior, tot i començar a publicar el *Diccionari de la llengua catalana*, canviat per *Diccionari Català-Valencià-Balear* amb l'ajuda del seu deixeble Francesc de B. Moll, que en recollí la torxa i continuà la seva obra durant la República i posteriorment, això sí, recuperà l'amistat dels sectors que l'havien abandonat.

FEDERALISME I PARTICULARISME A L'ENTORN DE LA GENERACIÓ MODERNISTA

A final del segle XIX, a Mallorca, ja hi començava a haver plantejaments regeneracionistes, propiciats després per la Crisi del 98 amb la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines, des del cantó conservador i del republicà amb contingut mallorquinista. Des de *La Almudaina* Miquel dels S. Oliver escrivia els seus articles, que després aplegà a *La qüestió regional*. Des de les planes de *La Región* (1897), dirigida per Lluís Martí, republicà federal, passava una cosa semblant. Per tant, doncs, els plantejaments regeneracionistes es troben en un grup d'escriptors i polítics que es declaren obertament regionalistes i que, en gran part, tenen a veure amb el republicanisme federal. Els intents anteriors del període 1868-1873 tendents a solucions descentralitzadores o federals provenien d'aquests. Fins i tot el 1898, els republicans federals crearen un Centre Regionalista que tingué un èxit electoral important a Palma, després integrat a la Unió Republicana. Aquests s'acostaren al regionalisme propugnat pel Centre Nacional Català, de Prat de la Riba, i emprengueren la defensa dels interessos materials de Mallorca representant sectors de la burgesia industrial i mercantil, en propugnar el concert econòmic i el port franc.

A final de segle XIX, una generació d'escriptors i de polítics nova feia plantejaments nacionalistes i amb un contingut ideològic i literari plenament modernista: Miquel dels Sants Oliver, G. Alomar, Joan Torrendell (1869-1931), R. Ballester, Bartomeu Amengual (1866-1961), Fèlix Escalas (1880-1972), Antoni Noguera (1860-1904), Lluís Martí (1856-1922) i Benet Pons i Fàbregues (1853-1922). Els modernistes mallorquins partien d'una valoració positiva de la tasca dels renaixentistes.

En un ambient de fi de segle XIX propici al nacionalisme no deixa d'haver-hi unes certes notes contradictòries en contra d'aquest nacionalisme i a favor de l'estat de coses castellanista.

En aquestes circumstàncies havia d'aparèixer la generació modernista mallorquina, plenament relacionada amb el modernisme català. Per als modernistes es tractava d'afavorir la modernització de la cultura incorporant-la al món europeu i de prendre una actitud amb la seva vocació d'intel·lectuals que influís davant la seva societat.

Miquel dels Sants Oliver des de *La Almudaina* havia divulgat el regionalisme i era considerat el capdavanter del grup. La generació modernista sembla progressista socialment i de pensament. Però, en aquesta generació, no homogeneïtat de tota manera, hi ha diverses tendències. Una de conservadora, sobretot en el cas de Miquel dels Sants Oliver, i una altra de progressista encapçalada per Gabriel Alomar, aquesta amb moltes més persones al darrere aleshores. Gairebé tots col·la-

GUILLEM FORTEZA

Pel Ressorgiment Polític de Mallorca

ESTAMPA SOLER PRATS
1931

boraren en les empreses periodístiques dirigides per Joan Torrendell entre els dos segles: *Nova Palma*, *La Veu de Mallorca* o *La Roqueta Il·lustració Mallorquina*. Oliver no hi participà directament. A *La Veu de Mallorca*, sobretot, l'acostament al catalanisme i al republicanisme federal era més que evident.

A pesar del conservadorisme de Miquel dels Sants Oliver, aquest vol un canvi i el demana. Critica l'estat de la Restauració i és un regeneracionista, a més d'un dels primers regionalistes nacionalistes mallorquins. Hi ha una altra part de les seves influències, aquesta vegada més progressistes. És el cas de la que rep de Valentí Almirall, com la resta dels membres de la generació modernista mallorquina. El regionalisme oliverià és una forma de regeneracionisme espanyol. És, alhora, una adaptació del federalisme i del particularisme de Valentí Almirall.

Gabriel Alomar, d'altra banda, es convertirà en l'intel·lectual més important de l'esquerra mallorquina i tindrà una projecció important dins la política a Catalunya, i també a Madrid. A *La Veu de Mallorca* (1900), veim Alomar amb escrits de to antimilitarista, i en escrits posteriors destaca el seu anticlericalisme, republicanisme i socialisme. Aquest anticlericalisme i l'acostament a l'obrerisme l'allunyaren del nacionalisme noucentista de la Lliga i dels noucentistes mallorquins, encara que, com a poeta, va tenir semblances amb l'Escola Mallorquina. Per a Alomar la sobirania nacional havia de ser compatible

amb els principis de solidaritat i igualtat. Per a Alomar, la capital de Mallorca era Barcelona. Per això protesta davant la prohibició que la Constitució de 1931 fa de la unió de Mallorca amb Catalunya.

Un altre modernista important, després dels altres dos, és Joan Torrendell. Fou un personatge de combat i emprenedor, sobretot en el camp del periodisme, encara que també té algunes obres de teatre. Mentre visqué a Mallorca, en aquells anys, Torrendell actuà com un autèntic modernista, ja que concebé la professió de les lletres com a quelcom vital, com a propi de la seva manera de ser. A aquest efecte col·laborà a *La Última Hora*, *La Almudaina* i *La Roqueta*, de la qual fou director a la seva darrera època més modernista. També fou fundador, director i algun cop únic redactor d'un seguit de revistes: *Nova Palma*, *Figaro*, *La Veu de Mallorca*, *La Ciudad*, empreses periodístiques creades, en part, per mantenir-se econòmicament sense haver de renunciar a la seva professió.

Pel que fa a Lluís Martí, l'hem de considerar un nacionalista, un polític nacionalista abans que qualsevol altra cosa, tot i que era republicà federal. Fou en diverses ocasions regidor de Palma i estigué en contacte amb elements del Principat de Catalunya. Se'l veié, tot i el seu republicanisme, relacionat amb el regionalisme conservador el 1909 amb la candidatura l'Espurna i el 1917 amb el Centre Regionalista.

Benet Pons i Fàbregues, també republicà federal, a més de col·laborar amb aquest grup, també el veurem el 1918 amb el Centre Regionalista.

Bartomeu Amengual el 1900 era corresponsal a Barcelona de *La Almudaina*, i continuarà vivint-hi; serà secretari de la Cambra de Comerç de Barcelona entre 1902 i 1957.

Fèlix Escalas, després de la desfeta de la generació modernista, passà a viure a Barcelona i es relacionà amb la Lliga i amb el món de les finances (serà director del Banc Urquijo Català). Durant el Bienni Negre republicà arribarà a president de la Generalitat de Catalunya.

Uns altres membres del grup són el mestre Ramon Ballesster, que després es traslladà a Girona, o el músic Antoni Noguera, que, amb Antoni J. Pont i Miquel Amer, fundà el 1897 la Capella de Manacor, un fet relacionat amb la vinguda a Mallorca dels cors Clavé de Catalunya. Antoni Noguera es relacionarà també amb Miquel dels Sants Oliver, Joan Alcover i Gabriel Alomar, entre d'altres, en el Salonet Beethoven.

Després de l'experiència regionalista nacionalista de principi de segle, seguiran uns camins divergents. Però, què es proposaven?

La generació modernista plantejava que el regionalisme i la reivindicació autonomista tinguessin un cos teòric propi, que aportassin solucions a la situació econòmica insular en base a la reivindicació d'un règim autonòmic amb l'Estat que s'hauria de convertir en federal, regional o compost. Que es tinguessin presents les possibilitats del turisme en vista a una política econòmica pròpia, intentant arribar als diversos sectors socials i sobretot procurant estar en contacte amb els sectors republicans i obrers, d'una banda, i la burgesia comercial d'una altra. En definitiva, doncs, convertir Mallorca en un país modern, europeu, que deixàs de banda les estructures caciquils. Rebutgen el sistema centralista i el règim parlamentari de la Restauració. I, finalment un regionalisme-nacionalisme molt en contacte amb el catalanisme naixent d'aleshores.

Però els modernistes no assoliren immediatament els seus objectius i emigraren majoritàriament per mantenir els seus ideals i ésser fidels a la seva manera d'ésser, i, fins i tot, a la seva vocació personal. La majoria ho va fer al Principat, i la majoria aconseguí allà els seus objectius.

REGIONALISME I ESCOLA MALLORQUINA

L'Escola Mallorquina, en sentit restringit, fa referència als escriptors del noucentisme a Mallorca. En l'aspecte polític serà l'ordre i la tradició cristiana que es manifestaren en un partit com la Lliga, i, a Mallorca, en els seguidors d'aquesta: els de la revista *Mitjorn* (1906-1907), de l'Espurna, de *La Veu de Mallorca* (1917-1919 i 1931), el Centre Regionalista (1917-1919) i el Centre Autonomista (1930-1936).

El regionalisme a Mallorca està estretament unit al camp literari, sense que això vulgui dir que serà un regionalisme exclusivament literari o lingüístic. És clar que no ho serà, però les persones, poetes, de l'Escola Mallorquina imprimiran un caràcter propi al regionalisme, de tal manera que l'estètica literària anirà molt lligada a la política regionalista, i elements com l'ordre, el classicisme, la religió, la pagesia, el paisatge, etc., sempre hi apareixeran.

Amb *Mitjorn* es defineix una manera de fer poesia que pren com a màxims exponents la imitació a Costa i Llobera i a Joan Alcover com els poetes que han arribat al cim de la perfecció i, per tant, els poetes de l'Escola Mallorquina ja no intentaran superar-los amb altres tendències perquè per a ells serà impossible superar els seus mestres. Amb *Mitjorn* comença aquest nou regionalisme-nacionalisme. Al contrari dels modernistes, creien que era la pagesia la que podria assumir el nacionalisme, perquè era ella la que es conservava més fidel a la tradició. La llengua s'hi mantenia en l'estat més pur i la tradició es basava en la fe cristiana, coincidint plenament amb el pensament del bisbe de Vic, el tradicionalista Torras i Bages.

Quins són aquests homes del nou regionalisme-nacionalisme? Doncs, els capdavanters d'aquesta nova generació són Miquel Ferrà (1885-1947), Joan Estelrich (1896-1958), Guillem Forteza (1892-1943) i Joan Pons i Marqués (1894-1971). Molts d'ells són poetes de l'Escola Mallorquina i pràcticament tots es poden considerar de la mateixa generació, la de 1917. Gairebé tots, però, un grup posterior al modernista, en anar a estudiar a Barcelona hi trobaren ja un ambient catalanista immers dins el noucentisme, i és clar, amb la Lliga Regionalista com a partit hegemònic.

D'altra banda, com ja hem assenyalat amb relació a Mn. Antoni Maria Alcover, en un primer moment relacionat amb aquest grup, l'Església mallorquina dirigida pel bisbe Campins i amb la col·laboració de Mn. Alcover emprèn, entre el final i l'inici de centúria, una tasca mallorquinitzadora. És així com també un grup d'eclesiàstics influirà en el nacionalisme, que serà més catòlic i més respectuós amb les classes dominants. Per això mateix, els grups polítics de l'esquerra, sobretot els socialistes i el moviment obrer, es veieren allunyats del nacionalisme durant un cert temps. La línia d'actuació iniciada per Torrendell i per Alomar amb l'obrerisme s'havia trencat.

Dins la nova línia, primer *Mitjorn*, com hem dit. Després la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana a Barcelona el 1906, on el paper de Mn. Alcover serà tan important, i en què foren molts els mallorquins que

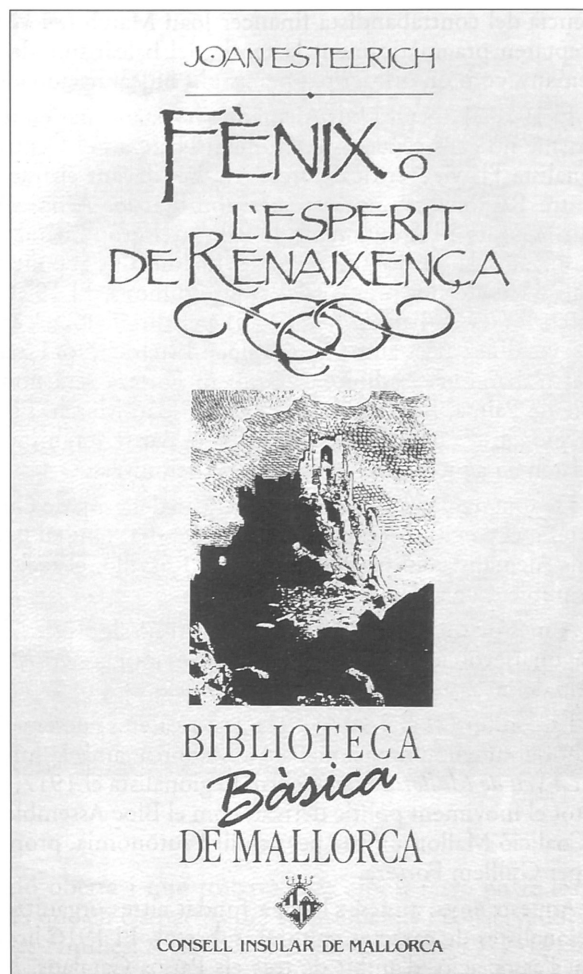
participaren (Torrendell i Alomar entre ells). La formació de la Solidaritat Catalana, en resposta, entre altres coses, a la Llei de Jurisdiccions, tingué també repercussió a Mallorca i Lluís Martí intentà reproduir-la. Fruit de tot això són les *Conferències sobre Regionalisme*, fetes al Centre Català de Mallorca, a més de l'intent d'una candidatura regionalista a l'Ajuntament de Palma el 1909.

Aquesta candidatura es digué l'Espurna, títol d'un poema de Joan Alcover que, a més, en fou el president honorari; comptà amb el suport de Lluís Martí (que tindrà problemes amb el partit republicà per aquest motiu), Mn. Alcover, Mn. Llorenç Ribet, Miquel Ferrà, etc. Es presentà al districte primer de Palma, de majoria conservadora i clerical, el candidat Antoni Quintana i Garau, que no assolí l'elecció. En aquell moment, l'oposició dels conservadors va fer fracassar l'intent.

Després del fracàs de l'Espurna, i dels tombants revolucionaris que prengué la Setmana Tràgica a Barcelona, el grup es va desfer. Aquí s'acabà un primer període caracteritzat també, en el terreny de la literatura, per la primera generació de l'Escola Mallorquina.

A partir de 1917 aparegué una nova generació de noucentistes, a la qual pertanyien Joan Estelrich, Joan Pons i Marquès i Guillem Forteza. Tornaren a publicar *La Veu de Mallorca*, aquesta segona vegada, però, sense relació amb la primera. En aquest moment ja no varen ser únicament persones de lletres o del camp de les arts els capdavanters del moviment, sinó també arquitectes, químics, metges, advocats, etc. Homes, i alguna dona amb el temps, intel·lectuals de les classes mitjanes que s'incorporaren al nacionalisme polític i li donaren un relleu i un abast més profund i una extensió més gran. El guiatge d'aquest nou renaixement nacionalista es troba en un nombre de personatges de primera fila: Joan Estelrich, Guillem Forteza, Joan Pons i Marquès i amb la col·laboració intel·lectual de Miquel Ferrà. Tots ells seguits d'intel·lectuals, artistes i poetes com Guillem Colom, Andreu Bordoy, Jaume Busquets, Bartomeu Ferrà (germà de Miquel Ferrà), Bartomeu i Miquel Forteza (germans de Guillem Forteza), etc.

En aquell moment plantejaren a la societat mallorquina la necessitat d'abandonar la vella política, del caciquisme dels partits liberal i conservador, d'agrupar-se en partits mallorquinistes, a més de plantejaments nacionalistes ja coneguts com la defensa de la llengua, del dret propi, la petició del concert econòmic o del port franc. Tot i sortir en defensa de la unió de tots els partits per posar Mallorca per damunt de les seves respectives ofertes socials i polítiques, no deixaren d'intentar la lluita electoral presentant candidats regionalistes a l'Ajuntament de Palma, formant coalició amb socialistes, republicans i reformistes en el Bloc Assembleista. Aquests candidats regionalistes no aconseguiren l'escó de regidor, però, al seu parer, el resultat tampoc no fou menyspreable. També intentaren presentar l'arquitecte Guillem Reynés com a diputat a Corts, per a la qual cosa una comissió del Centre Regionalista (fundat a final del 1917 a partir del grup de *La Veu de Mallorca* i presidit per Guillem Forteza) visità Cambó per demanar-li consell sobre la manera d'assolir un sòlid cos electoral. L'exemple de la Lliga Regionalista, que havia aconseguit rompre el caciquisme a Catalunya, volia ser imitat a Mallorca, però, una vegada sabuts els esforços que calia fer per boca del líder catalanista, no es veieren amb coratge i desistiren.

No podem passar més endavant sense parlar del paper que tingué aleshores, i a partir d'aquell moment, la figura de Joan Estelrich i Artigues, que tant dins el nacionalisme a Mallorca com a Catalunya serà un personatge destacadíssim, un dels homes més actius de la generació del 17, tant dins el camp del periodisme com en el de la propaganda política nacionalista. Fou fundador de *La Veu de Mallorca* i el seu primer director. Més tard dirigirà *El Dia* en la seva etapa més oberta al regionalisme, serà polític destacat de la Lliga Regionalista, col·laborador de Cambó, director de *La Veu de Catalunya*, participà en congressos sobre minories nacionals a Ginebra, serà diputat a Corts per la Lliga a Girona durant la Segona República, director de la Fundació Bernat Metge, etc. Tot això, sense abandonar mai la seva influència i els contactes amb Mallorca i, més concretament, amb el camp nacionalista.

Pel que fa al Centre Regionalista (creat a final de 1917 amb gent de *La Veu de Mallorca*), anà perdent força des del moment en què deixà de publicar-se *La Veu de Mallorca*, a principi de 1919. S'havia arribat a un moment que no se sabia si seguir una orientació dretana o esquerrana, segons ens descriu el mateix Guillem Forteza.

Alguns regionalistes, Guillem Forteza i Antoni Quintana entre els més coneguts, en desaparèixer també el Centre Regionalista, entraren al Partit Liberal, aleshores ja dins la in-

fluència del contrabandista-financer Joan March (*en Verga*), i acceptaren pragmàticament la teoria del balearisme de Lluís Alemany, com un primer pas per assolir l'ideal nacionalista.

El 1918 el liberal Lluís Alemany s'havia afirmat en un balearisme no gens catalanista. Guillem Forteza i el Centre Regionalista l'havien criticat força. Ara bé, davant el fracàs del Centre Regionalista optaren per aprofitar-lo. Aconseguiren tenir regidors a l'Ajuntament de Palma, el grup liberal regionalista, amb la possibilitat de poder incidir dins la política insular per poder fer prevaler les seves opinions. El 1921 Joan March fundà el diari *El Día* i cridà per dirigir-lo, a pesar de les seves diferències amb Cambó, Joan Estelrich, tot i que ben aviat n'abandonà la direcció. Guillem Forteza serà nomenat batle de Palma, però es veié fermat per Joan March. Els liberalregionalistes quedaren diluïts dins el partit verguista i fracassaren en aquesta provatura «intervencionista».

De tota manera, a pesar de la inclusió del grup de Guillem Forteza, el partit liberal no volgué confondre, tant en boca de Lluís Alemany com en la d'Alexandre Rosselló, el regionalisme amb el catalanisme.

A més de tot això, la dictadura de Primo de Rivera desbaratà qualsevol idealisme que es volgués dur a terme en el camp del nacionalisme polític a Mallorca.

La conjuntura del 1917-1923 fou rica en el desenvolupament del moviment nacionalista a Mallorca, amb la fundació de *La Veu de Mallorca* i del Centre Regionalista el 1917, a més de tot el moviment polític derivat, com el Bloc Assembleista o la Coalició Mallorquinista per assolir l'autonomia, propugnada per Guillem Forteza.

Aquests anys, a més, s'havien fundat altres organitzacions nacionalistes de caràcter cultural, sobretot. El 1916 ho havia estat l'associació, d'àmbit de tots els Països Catalans, Nostra Parla, presidida a Mallorca per Guillem Colom i en la qual participaven la major part dels membres de l'Escola Mallorquina. Aquesta associació fou el nucli d'on sorgiren altres iniciatives més importants. La seva tasca era eminentment cultural, amb diades de la llengua o homenatges a insignes poetes, com el de Maria Antònia Salvà el 1918.

També dins l'Església hi hagué un moviment mallorquinista important, que publicà una revista anomenada *Mallorca* («Fulles de la Secció Mallorquinista». Palma, 1922), portaveu de la Joventut Mallorquinista o Secció Mallorquinista de la Congregació Mariana, el president de la qual era Pau Alcover i el secretari Joan Ramis d'Ayreflor.

Una altra associació, el 1920, es fundà per part dels mateixos membres de l'Escola Mallorquina, a partir de la revista *L'Ignorància*, que sortia en una nova època el 1918, i, que a partir de 1919, amb la desfeta del Centre Regionalista, es convertia en portaveu del grup noucentista; el nou centre cultural i patriòtic Ca-Nostra.

També localment, a diversos pobles de Mallorca hi hagué un cert moviment mallorquinista a partir de publicacions locals (*Sóller*, *Ca-Nostra* i *La Veu d'Inca*, *Llevant* i el *Tresor dels Avis* d'Artà), o de seccions de Nostra Parla o el Centre Regionalista i, en tot cas, totes interrelacionades i relacionades amb el moviment catòlic dels cercles d'obers catòlics o l'Església mateixa. Ens referim a Saba Marinenca de Llucmajor, fundada pel tradicionalista Damià Contestí (1916); Minerva, fun-

dada per Andreu Ferrer a Artà, o la secció de Joventut Mallorquinista de Sóller abans esmentada.

Durant la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República hi haurà, però, una unió de forces, en el pla cultural sobretot, que farà que nacionalistes de dreta i d'esquerra (aquests serien Emili Darder, Pere Oliver i Domenge, Francesc de Sales Aguiló, Andreu Crespí...) treballin plegats. Pocs mesos abans de la dictadura, el maig de 1923, s'havia fundat l'Associació per la Cultura de Mallorca amb la finalitat d'impulsar la llengua catalana i demostrar que era apta per a la cultura. A pesar d'haver de suspendre les activitats el 1926, entre les quals un *Quadern Mensual*, a causa de la repressió cultural anticatalanista del nou règim, seguí publicant l'*Almanac de les Lletres*. A partir de 1930 tornà a reprendre les activitats normals. Publicà durant els anys republicans el *Calendari Mallorquí*.

Al mateix temps, el 1928, els homes més conservadors de l'Associació per la Cultura de Mallorca havien fundat la revista *La Nostra Terra*, que, a partir de 1930, es converteix de fet en l'òrgan d'aquella associació. Com a revista eminentment cultural, portaveu de l'Escola Mallorquina en aquest moment, en les seves valoracions polítiques denotava el predomini, com a l'*Almanac de les Lletres*, del regionalisme més conservador, principalment obra de Joan Pons i Marquès.

L'Associació per la Cultura de Mallorca, a més, desenvolupa la seva estructura organitzativa a molts de pobles de Mallorca com Sóller, Felanitx, Inca, Capdepera, Pollença, Valldemossa i Andratx, com també a la Soledat de Palma.

A partir de la Segona República, tenim un nacionalisme conservador i un altre de progressista; una dreta i una esquerra nacionalistes. L'esquerra nacionalista estarà integrada majoritàriament en els partits republicans que s'aniran creant durant la República, seguidors tots de Manuel Azaña i amb unes relacions estretes amb l'Esquerra Republicana de Catalunya. Després de l'escissió del Partit Republicà Federal de Mallorca, entre lerrouxistes i azañistes, aparegué el 1932 Acció Republicana de Mallorca. La fusió d'aquest partit amb els radical-socialistes independents el 1934, creà el partit autònom d'Izquierda Republicana, Esquerra Republicana Balear.

Pel que fa al nacionalisme conservador, catòlic, relacionat amb Cambó i la Lliga, al final de la dictadura apareixen dues organitzacions regionalistes. D'una banda, la majoria dels antics membres del Centre Regionalista de 1917-1919 s'organitzen de nou políticament en un Centre Autonomista, els homes més significatius del qual són el dentista Ignasi Forteza-Rey (1885-1953), el mestre i impressor Andreu Ferrer (1887-1975), l'arxiver Joan Pons i Marquès i Joan Estelrich. Alhora, sectors del maurisme dirigits per un exbatle de Palma, Bartomeu Fons i Jofre de Villegas (1888-1962), havien fundat un Centre Regionalista, anomenat Partit Regionalista, que acceptava el lideratge de Cambó com a patrocinador d'un nou partit estatal, el Centre Constitucional, que recolliria el centredreta espanyol com a alternativa a les forces esquerranes i republicanes, antimonàrquiques de fet, per poder salvar la monarquia, garantia aleshores del conservadorisme.

A Mallorca el Centre Autonomista i el Partit Regionalista constituïren un comitè mixt, que fou el representant del Centre Constitucional, però en el qual cada agrupació havia de conservar la seva personalitat. El 1931 és l'any que més força prenen, tot i decaure després de les primeres eleccions. El Cen-

tre Autonomista publicà *La Veu de Mallorca* com a òrgan seu i del comitè mixt amb el Partit Regionalista de Mallorca. Però les successives derrotes electorals, descomptant les primeres eleccions, que no els foren tan adverses, els empenyeren a una unió amb la resta de les forces de la dreta i, fins i tot, amb Joan March, que havia estat durament criticat pel seu caciquisme.

Amb la unió amb la resta de la dreta i Joan March, aconseguiren èxits electorals que portaren el representant del Partit Regionalista, Bartomeu Fons, a les Corts en les eleccions de 1933 i 1936, on formà part del grup parlamentari de la Lliga Catalana. Aquest acostament a la dreta, molt criticat pel nacionalisme d'esquerra, com també el seu esperit catòlic, clerical i defensor de l'ordre, els feu minvar la seva força, al mateix temps que el seu suport al règim republicà.

A pesar del fracàs de no assolir esser una força hegemònica i, sobretot, de derrotar el caciquisme, els membres del Centre Autonomista, com a membres del seu partit, o com a directius de l'Associació per la Cultura de Mallorca, tingueren una actuació importantíssima en la discussió dels projectes d'estatut d'autonomia de les Illes (Avantprojecte d'Estatut de les Illes Balears i Projecte d'Estatut de Mallorca i Eivissa), com també reclamant l'extensió del decret de bilingüisme a les Illes Balears. Durant la República no deixaren de reclamar l'estatut a les forces i institucions insulars i, al final d'aquesta, semblava que l'autonomia tenia noves possibilitats de reeixir.

En definitiva, a Mallorca el noucentisme, a pesar de tot, aconseguí una infraestructura cultural important, tot i no disposar de cap acció de govern. De tota manera, s'aprofità de les infraestructures culturals creades a Catalunya per la Diputació de Barcelona, la Mancomunitat de Catalunya, la Generalitat de Catalunya i les institucions privades. Aquesta gent intentà introduir el model de la Lliga, fet per aplicar a una burgesia comercial i industrial i difondre'l entre una pagesia, d'acord amb els pressupòsits estètics i ideològics de l'anomenada Escola Mallorquina, que tenia uns problemes i unes necessitats diferents i molt més primàries que la proposta de cultura que feien els nacionalistes conservadors o regionalistes.

DEL REPUBLICANISME FEDERAL A L'ESQUERRA NACIONALISTA

Una part de la generació modernista, llevat de Miquel dels Sants Oliver, s'acostà al republicanisme federal, Gabriel Alomar i Lluís Martí sobretot. La majoria dels altres basculà cap a la Lliga i, fins i tot, Lluís Martí s'hi acostà bastant. De tota manera, Lluís Martí, que als anys entre les dues centúries influïa en l'adopció del nacionalisme d'Almirall en el republicanisme mallorquí, havia d'esser un punt d'enllaç important dins aquest.

Gabriel Alomar, tot i el seu distanciament més o menys forçat de Mallorca per part de la clerecia encapçalada per Mn. Alcover i pel mateix grup de *La Veu de Mallorca* i el Centre Regionalista de 1917, també havia de ser un element prou influent dins el republicanisme illenc. Així ho fou sobretot durant la Segona República dins el grup d'Esquerra Republicana Balear.

Aleshores, doncs, a partir d'aquests nuclis acostats a Gabriel Alomar i a Lluís Martí, havia de sorgir el nacionalisme d'esquerra que es desenvolupà durant la Segona República.

També hi influí l'altre grup del Centre Regionalista, que durant els anys 1917 i 1919 estava plantejat com una orga-

Emili Darder

nització oberta i que trobava més ampli ressò entre les esquerres que en els partits del torn, liberals i conservadors de totes les famílies. A *La Veu de Mallorca*, entre 1917-1919, hi col·laborarien en algun moment un home procedent del republicanisme històric, com fou l'arxiver i cronista Benet Pons i Fàbregues, com també l'apotecari de Felanitx, i després batle del mateix poble per Esquerra Republicana Balear, Pere Oliver i Domenge.

La mateixa campanya de principi de 1919 del Centre Regionalista a favor de la Coalició Mallorquinista per aconseguir l'autonomia n'és un exponent interessant, perquè hi participaren reformistes, republicans federals i regionalistes. Entre els republicans federals hi ha Lluís Martí i Benet Pons i Fàbregues. El republicanisme federal, aleshores, agrupava elements unitaris o lerrouxistes, com Francesc Julià, i d'altres més pròpiament federalistes, entre els quals hi havia el republicà històric Francesc Villalonga.

Aquesta Coalició Mallorquinista aconseguí interessar, per tant, el republicanisme, que, d'altra banda, ja era, en part, nacionalista. S'ha de dir, a més, que en aquella conjuntura s'observa dins la premsa periòdica acostada al republicanisme —*El Abuelo* o *La Tribuna*— un decantament per l'autonomia propiciada pel Centre Regionalista. *La Tribuna*, a principi de 1917, aprofità, freqüentment, per atacar Joan Estelrich i el seu catalanisme, per a després fer-hi un significatiu acostament.

Pel que fa l'altre periòdic republicà, *El Abuelo*, dirigit pel periodista i director de cooperatives socials Josep Cirer Sumandi, també passà d'una etapa anticatalanista motivada pel suport de Cambó al govern espanyol, i per tant d'enfrontament amb el Centre Regionalista, a una etapa de col·laboració amb els regionalistes (final de 1918) i de suport a l'autonomia.

Gabriel Alomar

Un altre personatge del republicanisme nacionalista fou Emili Darder, procedent del grup de la revista laica *Mallorca*, que durant aquesta conjuntura del 1917-1918 des d'una postura de cultura proespanyolista anà acostant-se, també, al Centre Regionalista.

De tot aquest debat nacionalista a l'entorn dels anys 1917-1923 nasqué un grup de gent que des del punt de vista polític i social poc tenia a veure amb els noucentistes de l'Escola Mallorquina, llevat dels aspectes culturals i les propostes d'autonomia que els serviren per treballar junts dins l'Associació per la Cultura de Mallorca.

Entre 1930 i 1931, els republicans radicals i federals nacionalistes continuaren junts en el Partit Republicà Federal de Mallorca i publicaren *Ciudadania*, dirigida per Joan Alomar, fill de Gabriel Alomar. En aquest setmanari hi podem trobar una actitud favorable al nacionalisme, tot i ser l'expressió d'un republicanisme plural.

El Partit Republicà Federal de Mallorca aconseguí una presència municipal important al mateix temps que controla-

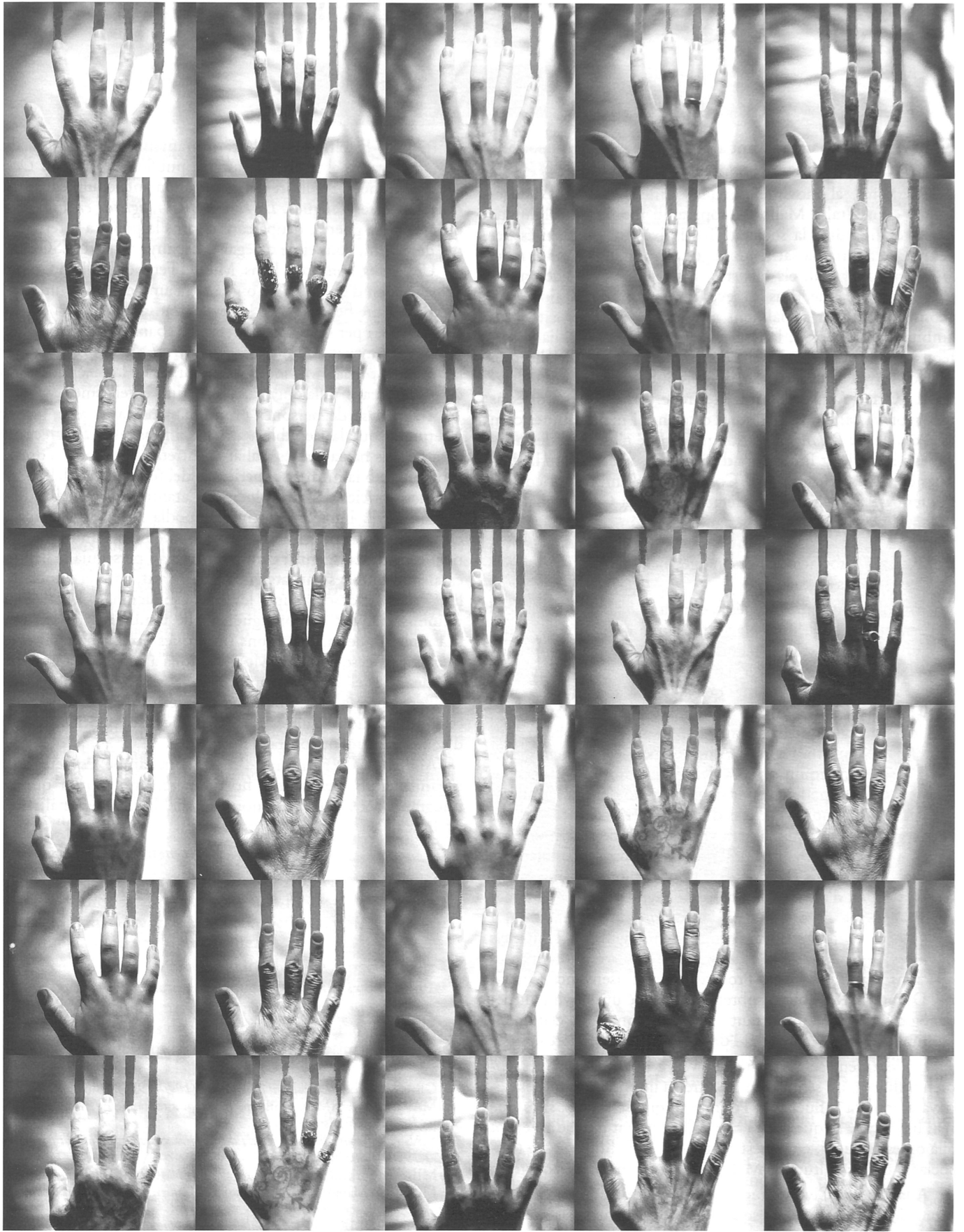
va la Diputació Provincial i el Govern Civil. A pesar de la presència llerrouxista en el cas de Francesc Julià, president de la Diputació, el Partit Republicà Federal participà en les discussions dels Avantprojecte i Projecte d'Estatut d'Autonomia, bé directament en representació del partit o indirectament a través dels seus militants membres d'altres entitats, com l'Associació per la Cultura de Mallorca.

L'escissió entre llerrouxistes i azañistes continuà fins que a principi del 1932 es formà amb els membres més catalanistes (no tots ho eren) el partit d'Acció Republicana de Mallorca i l'abril del 1934 l'Esquerra Republicana Balear (ERB). El setmanari *República* (1934-1936) actuà com a portaveu d'aquests partits i se significà per una propaganda republicana, anticlerical i catalanista important, molt acostada a la política duta per la Generalitat de Catalunya o especialment en contra d'aquesta i del govern central després dels fets del 6 d'octubre de 1934. En qualsevol cas, a favor de Lluís Companys i Esquerra Republicana de Catalunya.

D'ERB en foren Emili Darder (1895-1937), que havia estat president de l'Associació per la Cultura de Mallorca, batle de Palma; Joan Sanxo i Tous (1905-1978), mestre d'escola, fundador i president de l'entitat Joventut Escolar el 1930, entitat delegada de l'Associació per la Cultura de Mallorca i relacionada amb l'entitat juvenil Palestra de Catalunya; el llicenciat en ciències Francesc de Sales Aguiló (1899-1956); l'advocat Bernat Jofre (1902-1969); Pere Oliver i Domenge (1886-1968), apotecari i batle de Felanitx; Miquel Massutí (1902-1950), doctor en ciències naturals i oceanògraf; Llorenç M. Duran (1903-1986), mestre; Joan Capó (1888-1952), inspector de primer ensenyament i Miquel Fullana (nascut el 1905 i mort fa pocs anys), delineant. Són part dels dirigents d'ERB, que impulsaren el nacionalisme dins una organització que es declarà autònoma d'Izquierda Republicana d'Azaña.

GUERRA CIVIL I CONCLUSIONS

El nacionalisme polític a Mallorca desenvolupà una important tasca d'organització d'entitats cíviques, culturals i polítiques pròpies. De tota manera, freqüentment s'objecta la seva poca capacitat de penetració social a través de les diverses entitats cíviques existents o la creació de noves. Possiblement una societat endarrerida econòmicament com la mallorquina, encara eminentment rural, no podia donar més de si. La part de la societat més urbana i burgesa, ho era en un sentit encara massa mercantilista, d'interessos massa pròxims com perquè aquest teixit associatiu hi influís de més. A més, les classes dirigents de Mallorca no estaven precisament gaire interessades en unes associacions que desvetlassin cap sentiment de conscienciació popular que pogués posar en perill la seva supremacia. Per això ja els anaven bé les coses tal com estaven. A més, qualsevol vel·leïtat reformista o catalanista automàticament era associada a un perill per a aquest estat de coses. Republicanisme i socialisme eren vists com a revolucionaris. I el nacionalisme, amb les seves connexions amb el catalanisme, que a principi de segle havia aconseguit posar fi a l'hegemonia dels partits de torn al Principat, també representava un perill que s'havia d'evitar, encara que fos el catalanisme de la Lliga, burges i conservador. Gairebé tot allò que fes referència a Cata-

Generalitat de Catalunya

ARA JA SOM més de 6 MILIONS

Fa més de 1000 anys que, entre tots, fem un país del qual avui ens podem sentir orgullosos. Per fer la Catalunya del futur, la de les properes generacions, necessitarem tots aquells que vulguin estimar el nostre país. Vinguin d'on vinguin. Es diguin com es diguin. I siguin com siguin. I és que, a la Catalunya de demà, necessitarem moltes mans, però, sobretot, molts cors.

lunya no podia anar endavant a Mallorca perquè era associat a revolució, anarquisme, vagues, separatisme radical, etc.

Aleshores, el moviment mallorquinista, sobretot l'hegemoníic com a tal a Mallorca, topà amb moltes de dificultats per estendre's dins la societat. Tot i això ho intentà i és per veure què hauria passat si no hagués triomfat el bàndol rebel anomenat nacional, els feixistes. Els regionalistes-nacionalistes feren el possible, dins les seves limitacions de tot tipus, per aconseguir incidir socialment amb les seves idees a tots els àmbits que pogueren: la Societat Arqueològica Lul·liana; orfeons o corals com la Capella de Manacor, l'Orfeó Mallorquí, l'Orfeó l'Arpa d'Inca, o els orfeons republicans de Santa Catalina i l'Orfeó Aulí de Felanitx (el repertori d'aquests orfeons incorporava cançons i melodies catalanes i mallorquines com és el cas de *La Balanguera*, tot i que també n'hi havia de castellanes); la Societat Protectora d'Animals; societats com la d'Amics del País; la Cambra de Comerç i la Cambra Agrícola; el Foment del Turisme. La Federació Agrícola Catalanoblear i l'Associació de la Premsa Catalanoblear són exemples, a més, d'entitats de col·laboració entre Catalunya i Mallorca. En totes aquestes associacions personatges nacionalistes hi participaren des de les seves idees.

Possiblement fou a l'Església, encara que no en tots els seus sectors, que s'hi veu una relació més gran entre el sector mallorquinista de l'Escola Mallorquina i aquesta. Els ambients que envoltaven Mn. Alcover havien de participar en l'elaboració del seu *Diccionari*, per més que a partir de 1918 fossin més aviat anticatalanistes. Altres ambients n'eren més favorables, com és el cas dels que freqüentaven Mn. Costa i Llobera, Mn. Llorenç Ribet o Mn. Galmés. A principi de segle ja hem destacat la tasca mallorquinitzadora del bisbe Campins. Els cercles d'obers catòlics podien servir de penetració del mallorquinisme per més que no tots. El cas d'Inca potser és el més clar. Les congregacions marianes ja hem vist com també tenien una influència especial. De tots els ordes religiosos possiblement foren els franciscans els més acostats al mallorquinisme, mentre que molts d'altres, sobretot ordes femenins, servien més aviat per a tot el contrari. En l'assumpte de l'ensenyança, a més, s'ha de tenir present tot el moviment de mestres, entre els quals els derivats de Joventut Escolar i en altres moments les relacions amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Durant la República, sobretot, hi hagué un moviment pedagògic innovador important i amb un contingut clarament cultural a favor de la llengua i de la història de Mallorca.

Evidentment sempre està per veure quantes persones podien influir en un sentit o en un altre, la importància que es donava a aquesta influència i l'estratègia que se seguia, si és que n'hi havia cap. El que sí està clar és la voluntat d'incidir per tot allà on es pogués i, en aquest sentit, des de la fundació de l'Associació per la Cultura de Mallorca hi és de manera freqüent.

A la Guerra Civil, el regionalisme conservador no sofrí la repressió que patiren les esquerres, entre les quals els més nacionalistes d'Esquerra Republicana Balear i els socialistes Alexandre Jaume (1879-1937), Andreu Crespí (1896-1982) o Gabriel Alomar; patiren exili, depuració, marginació, presó o

mort. Joan Estelrich col·laborà juntament amb Cambó, des de França, amb el règim de Burgos, publicant la revista *Occident*, en francès, i el llibre de propaganda antirepublicana, traduït a diverses llengües, *La persecussió religieuse en Espagne* i, després de la guerra, ocupà càrrecs dins la política internacional del règim, com el de delegat d'Espanya a la UNESCO.

Uns altres, com Joan Pons, Miquel Ferrà o Guillem Colom, col·laboraren d'una manera o una altra amb el nou règim, però no foren gaire ben vistos per les noves autoritats a causa del seu catalanisme i per la signatura, feta poc abans d'esclatar la guerra, de l'anomenat *Manifest de Resposta als Catalans*. Fins i tot algun temé per la seva vida, sobretot arran de la polèmica servida pels germans Villalonga, aleshores dins el feixisme.

Tractant-se de persones profundament catòliques, havien interpretat que la República atacava a fons les seves creences, cosa que els havia empès a aliar-se estretament amb les dretes, sobretot amb la primera experiència del 6 d'octubre del 1934 i amb les notícies de la revolució a Catalunya al principi de la Guerra Civil. L'aixecament militar podia haver estat ben vist en aquest sentit per ells. Tot i això, en veure el rumb que prenién els esdeveniments i com es prohibia i perseguia la llengua catalana i totes les entitats que havien creat, amb la impossibilitat de poder desenvolupar les seves aspiracions culturals i autonomistes, aviat compregueren que també ells havien perdut amb la guerra. Joan Pons i Marquès ho afirma a les seves *Obres* i Francisc de Borja Moll ens dóna a conèixer la indignació de Miquel Ferrà davant de l'assassinat d'Emili Darder. Guillem Forteza morí pocs anys després molt afectat pels successos de la guerra, i altres casos més encara es podrien retreure d'aquest sentiment contra el nou règim.

Així i tot, els membres d'ERB, com també les persones i organitzacions d'esquerres, ho tingueren molt pitjor que els integrants del Centre Autonomista i del Partit Regionalista de Mallorca. ■

Bartomeu Carrió i Trujillano
historiador
Sant Jordi, 29 d'abril de 2001

BIBLIOGRAFIA

- CARRIÓ, Bartomeu. *El nacionalisme a les Balears (1898-1936)*. Palma, 1999.
- GRANA, Isabel. *La cultura a Mallorca (1840-1936)*. Palma, 1997.
- MARÍ, Isidor; SIMÓ, Guillem. *El debat autonòmic a les Illes durant la Segona República*. Eivissa, 1991.
- MASSOT, Josep. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*. Barcelona, 1978.
- MIR, Gregori. *El mallorquinisme polític (1840-1936)*. Palma, 1990.
- MORRO, Mateu; SERRA, Sebastià. *L'esquerra nacionalista a Mallorca (1900-1936)*. Barcelona, 1986.
- PEÑARRUBIA, Isabel. *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Barcelona, 1991.
- PONS, Damià. «Nacionalisme, acció cultural i producció literària a Mallorca entre 1917 i la Segona República». *Randa*, IX, 1979.

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

■ ANTONI MARIMON RIUTORT

Dossier: EL SEGLE XX
A MALLORCA (II)

El nacionalisme a Mallorca durant el segle XX (II) (1939-2000)

El nacionalisme s'ha convertit en un dels grans moviments socials que s'han desenvolupat a Mallorca en el darrer terç del segle XX.

Aquest moviment presenta una enorme complexitat. D'entrada, hem de dir que el nacionalisme es pot definir com una ideologia, un sentiment o una actitud política que dóna una importància cabdal al país propi o a algun aspecte de la seva història o cultura. El nacionalisme identifica aquest país amb la seva nació. Però, què és una nació? S'acostuma a definir una nació com una comunitat amb un seguit de criteris objectius comuns, que poden ésser la llengua, la cultura, la història, l'ètnia, la religió i la geografia, entre d'altres. A més, també és molt important un criteri subjectiu, la voluntat d'ésser una nació.

Els nacionalismes són diferents si tenen o no un estat propi. Quan tenen un estat propi, és a dir una organització política sobirana amb una hisenda, un exèrcit, un sistema educatiu, etc., tendeixen a identificar nació amb Estat i a imposar-se sobre les altres nacions que hi ha en el territori de l'Estat i, d'una altra manera, a competir amb els Estats veïns. És el que s'anomena imperialisme.

En canvi, quan no tenen Estat, s'han de suportar en la societat civil, en associacions cíviques, culturals, econòmiques o polítiques, per competir amb el nacionalisme estatal. L'objectiu dels nacionalismes de les nacions sense Estat és reivindicar el dret a l'autodeterminació, o sigui a constituir una entitat autònoma o, sovint, independent.

A Mallorca, es donen ambdós tipus de nacionalismes. D'una banda, hi ha el nacionalisme espanyol, que caldria anomenar castellanoespanyol, ja que es fonamenta en la llengua, la cultura i la història de l'antiga Corona de Castella. Aquest nacionalisme no necessita mobilitzar la societat civil, sinó que disposa de l'aparell estatal —policia, exèrcit, escola, administració estatal— i dels mitjans de comunicació estatals. Actua a Mallorca de forma decidida almenys des del 1715 i la majoria de la població ha arribat a assumir, encara que sigui de forma inconscient, bona part dels seus postulats.

Alguns sectors minoritaris ultracastellanistes s'han mobilitzat contra els avanços del mallorquinisme i han creat diverses entitats i grupuscles, sovint anomenats anticatalanistes per la seva obsessió contra els vincles entre Mallorca i Catalunya.

Francesc de Borja Moll

El nacionalisme estudiat és el nacionalisme que propugna que l'Estat espanyol és plurinacional i que, de fet, hi ha dominació de la cultura castellana, de manera que les altres nacions tenen dret a l'autodeterminació. És aquest nacionalisme el que ha impulsat un important moviment social, amb dues vessants, la política i la cultural.

El nacionalisme cultural és més ampli que el polític i el seu eix vertebrador ha estat la reivindicació de la llengua.

Pel que fa al nacionalisme polític, encara que minoritari, a partir de la Transició sempre ha estat present en la vida política i sovint ha condicionat l'actuació dels partits polítics no nacionalistes o nacionalistes espanyols, que anomenarem estatalistes.

Ideològicament, a Mallorca podem distingir diversos corrents al si del nacionalisme. D'una banda, hi ha un sector majoritari que propugna que Mallorca recuperi la sobirania política que considera perduda des de 1715 i que s'integri com

Climent Garau

una entitat diferenciada dins el conjunt dels països de parla catalana, els Països Catalans. La nació serien els Països Catalans. Malgrat això, aquests nacionalistes han actuat, en el terreny de la pràctica política, com si la nació política fos Mallorca o, sobretot en els anys noranta, les Balears. Aquesta contradicció s'ha intentat solucionar explicant que els Països Catalans constituïrien la nació cultural i les Balears, la nació política. En conjunt, però, el grau d'indefinició ha estat considerable i ha variat molt segons el sector i la població en concret. En general, reivindiquen el dret a l'autodeterminació per a les Illes Balears.

Un sector minoritari, que podem anomenar pancatalanista, propugna que l'única nació política són els Països Catalans, que alguns extremistes anomenen Catalunya. Defensen la incorporació a Catalunya, encara que sovint sigui amb un règim federal.

Hi ha un tercer sector, també minoritari, que opina que les Balears són l'única nació dels illencs, encara que la llengua sigui la mateixa.

A més, també s'ha d'indicar que la frontera entre els nacionalistes i els regionalistes que consideren que Mallorca, o les Balears, són una regió d'Espanya amb una personalitat molt acusada de vegades és molt imprecisa.

Pel que fa a l'Estat, només un sector minoritari del nacionalisme propugna obertament la independència dels Països Catalans. Alguns grupuscles insignificants han proposat la independència de les Balears. El gruix del nacionalisme polític ha adoptat una gran indefinició i, sense renunciar a l'independentisme, en la pràctica, s'ha esforçat per aprofundir en l'estat de les autonomies. Altres sectors han parlat de confederalisme o, senzillament, d'aconseguir una major autonomia.

També es pot diferenciar un nacionalisme conservador o de centre dreta i un nacionalisme progressista, que va des del centre esquerra a l'extrema esquerra. No hi ha hagut mai una extrema dreta mallorquinista, només ha existit l'extrema dreta ultraespanyolista i anticatalanista.

Aquesta enorme complexitat ha estat una de les grans febleses del nacionalisme illenc. La necessitat d'establir una actitud davant les illes menors (mallorquinitat estricta?, balearisme?) i, encara més, davant Catalunya, ha estat sovint utilitzada pels sectors antinacionalistes. Així, alguns mitjans de comunicació i algunes entitats minoritàries han fomentat un anticatalanisme visceral, que s'aprofitava del tradicional recel dels mallorquins envers els catalans i de la propaganda ultraespanyolista i anticatalanista feta per les autoritats durant el franquisme i fins i tot abans durant la Restauració.

Tots els sectors del nacionalisme polític han donat suport al nacionalisme cultural, que s'ha destacat per defensar la unitat de la llengua catalana.

EL NACIONALISME DURANT ELS ANYS QUARANTA I CINQUANTA

El 1939 no sols havia estat proscrit qualsevol mena de nacionalisme o regionalisme polític, sinó que la cultura pròpia de Mallorca patia una dura repressió. Resultava evident que se'n pretenia la completa anihilació i la total substitució per la cultura castellanoespanyola. No debades, el juliol de 1939 el diari *Baleares*, aleshores l'òrgan de la FET i de les JONS, considerava deplorable l'ús del mallorquí en la vida social, comercial i industrial.

Tanmateix, aviat es produí una tímida represa cultural a partir de reunions a cases particulars i de la publicació de treballs literaris, primer de forma clandestina i, després, autoritzats per la censura. El 1943 morí l'arquitecte i polític regionalista Guillem Forteza. Els seus amics —catòlics, conservadors i regionalistes— li dedicaren un homenatge pòstum, del qual es féu una reduïda edició mecanografiada. En aquest opuscle s'hi poden trobar algunes al·lusions al mallorquinisme polític i, fins i tot, Maria Antònia Salvà hi parla de «pàtria mallorquina».

El 1941 ja aparegueren, amb moltes limitacions, alguns llibres en català. El 1946 es va reprendre amb una certa regularitat l'edició de llibres en aquesta llengua. Francesc de Borja Moll impulsà la represa de la col·lecció *Les Illes d'Or*, amb treballs inèdits i l'edició (1948-1955) de les *Obres de Maria Antònia Salvà*. D'altra banda, el 1947 es reprengueren les representacions de teatre en català, si bé amb un caràcter marcadament dialectal i diglòssic.

En els anys quaranta persistiren les activitats literàries dels poetes de l'Escola Mallorquina gràcies al suport de persones gens contràries al *Movimiento* i al seu caràcter apolític. Són ben conegudes les vetlades literàries celebrades a can Massot (1941-48) i a can Colom (1945-1950). En aquells mateixos anys, també cal esmentar l'Acadèmia d'Història de Mallorca, una secció de la Congregació Mariana dels jesuïtes, per on passaren alguns joves que destacarien com a escriptors en els anys cinquanta. És el cas de Josep M. Llopart i Jaume Vidal Alcover.

A la segona meitat dels anys quaranta es va anar restablint tímidament la col·laboració dels illencs en les iniciatives culturals catalanes. Les editorials barcelonines anaren publicant obres d'autors mallorquins, una constant que aniria en creixement en els decennis següents. Així mateix, alguns mallorquins col·laboraren, el 1947, amb la Comissió Abat Oliba, que era presidida pel mallorquí resident a Catalunya Fèlix Escalas i Chamení.

La presència dels nacionalistes dins la minoritària i extremadament clandestina oposició antifranquista dels anys quaranta fou més aviat simbòlica. Cap a 1946, Esquerra Republicana Balear i el Partit Republicà Demòcrata Federal tenien representants dins el Comitè de les Balears de l'Aliança Nacional de Forces Democràtiques. Aquell mateix any va aparèixer *Randa*, una efímera publicació nacionalista feta a Barcelona per universitaris mallorquins.

A l'exili, destacaren pel seu activisme nacionalista Francesc de Sales Aguiló, d'ERB, i Josep Maria Sbert, d'ERC. El primer publicà, el 1947, als *Quaderns de l'Exili*, un «Projecte d'unitat nacional», en què proposà la federació de Catalunya, València i les Balears a partir del respecte a la personalitat de cadascun d'aquests països i en el context d'una Comunitat Confederada dels Pobles Hispànics. El segon desenvolupà una enorme tasca cultural i política molt vinculada a l'exili de la Catalunya republicana.

En els anys cinquanta es consolidà una certa recuperació del nacionalisme cultural. En són fites la continuació (1949) del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, que finalitzà el 1962, i la incorporació (1952) de Llorenç Villalonga a la cultura catalana. Així mateix, cal destacar l'aparició d'una renovadora generació d'escriptors, la generació dels anys cinquanta.

Tot i que la censura contra la cultura catalana es va anar suavitzant amb el temps, encara el 1953 es va prohibir el segon número dels quaderns literaris *Raixa*.

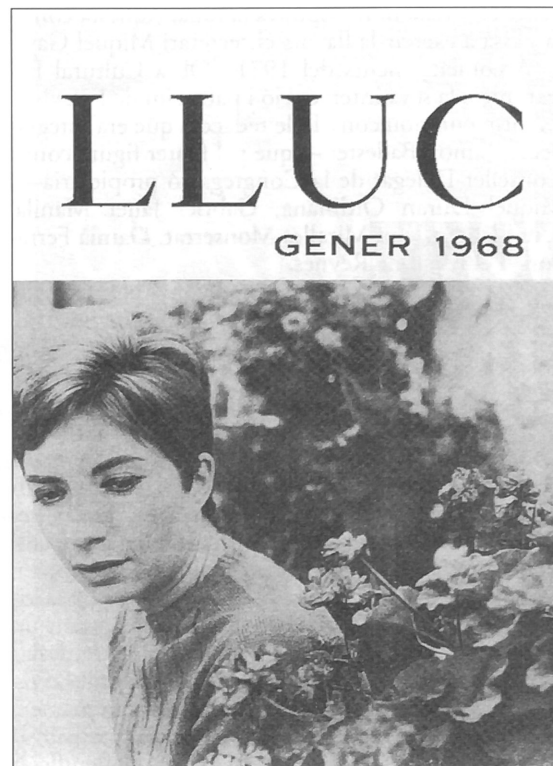
EL NACIONALISME EN ELS ANYS SEIXANTA I LA PRIMERA MEITAT DELS SETANTA

Alguns sectors de l'Església impulsaren la defensa de la cultura pròpia de Mallorca. Des de la seva fundació (1958), el Moviment Escolta utilitzà el català com a llengua vehicular i va dur a terme una tasca de conscienciament sobre la llengua i la cultura de Mallorca. Des del 1962, i no sense problemes, la revista *Lluc* esdevingué bilingüe, fins que el 1968 es va convertir en la primera publicació periòdica de la postguerra íntegrament en català. El 1967 es va introduir el català a la litúrgia. Aquell mateix any, l'Escolania dels Blauets de *Lluc* va esser una de les primeres escoles que introduí una assignatura de «mallorquí». El 1972, el Grup de Preveres de Son Rapinya sol·licità que el futur bisbe de Mallorca conegués la cultura i la llengua mallorquines, com també el caràcter dels illencs.

El 1962 es creà l'Obra Cultural Balear. Aquesta entitat aviat promogué un important activisme cultural a favor de la llengua catalana, però sense implicar-se en qüestions polítiques. La majoria dels fundadors eren catòlics i conservadors i no eren sospitosos d'esser contraris al règim franquista.

Durant els anys seixanta almenys una part del nacionalisme cultural entrà en contacte amb l'oposició antifranquista a través de diverses activitats, com les Aules de Poesia, de Teatre i de Novel·la (1966-68). També facilitaren el sorgiment d'una cultura política progressista i nacionalista algunes llibreries de Palma, com la Tous, Logos i l'Ull de Vidre, que es convertiren en escenari d'actes culturals antifranquistes.

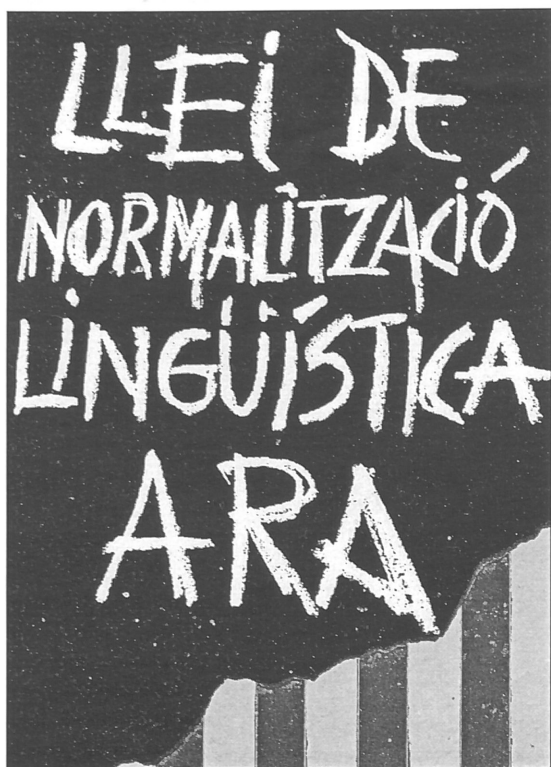
Tant l'aparició, a final dels anys seixanta, d'una àmplia nòmina de novel·listes mallorquins en llengua catalana, com l'auge de la Nova Cançó, estan vinculades, en major o menor mesura, al nacionalisme i a l'antifranquisme.

El 1967 Josep Melià publicà *Els mallorquins*, un assaig històric en què defensava la catalanitat cultural de Mallorca i propugnava la defensa dels drets diferencials de l'illa davant la creixent castellanització. Advocat i periodista, aquest intel·lectual nacionalista i pragmàtic ocupà importants càrrecs en l'administració de l'Estat, a Madrid. Molt ben relacionat amb els cercles madrilenys partidaris de l'obertura, el 1974 es presentà com a candidat a procurador a Corts per les Balears en contra del candidat franquista immobiliari. Melià es definia com a regionalista, utilitzà un lema en català, «Apertura i Canvi!», i va tenir el suport de sectors nacionalistes de centre. El guanyador d'aquests peculiars comicis del tardofranquisme fou Melià, que assolí el 55'78% dels vots. El seu triomf fou aclaparador a la Part Forana, mentre que a Palma s'imposà el candidat del búnquer franquista.

El setembre de 1968 es va celebrar la trobada de l'Arracó (Andratx). Va esser la primera reunió política de la postguerra amb un caràcter eminentment nacionalista. Va aplegar, en la més estricta clandestinitat, una vintena de catalans, valencians i illencs. Entre aquests, hi trobam alguns destacats promotors del nacionalisme com Climent Garau, Gregori Mir, Francesc de Borja Moll, Pere Llabrés i Josep Maria Llompart.

Sota la presidència del nacionalista Climent Garau (1970-1976), l'OCB s'orientà decididament a favor del nacionalisme polític i en contra del franquisme. La seva influència cresqué considerablement i sorgiren delegacions a diversos pobles de la Part Forana. El 1972 ja en funcionaven quatre, a Artà, Algaida, Bunyola i Campos. El 1974 es creà la delegació d'Inca. En aquells mateixos anys, l'OCB s'implantà o, com a mínim, realitzà seriosos intents en aquest sentit, a Alcúdia, Alaró, Felanitx, Montuïri i Sant Llorenç del Cardassar.

A la Part Forana, també fou positiu per al desvetllament de la consciència nacional el sorgiment d'algunes entitats culturals de caràcter local. És el cas de l'Agrupació Cultural de Porreres, sorgida el 1971, que es va convertir en un important grup de pressió a favor de la normalització lingüística i cultural, i de l'Escola de Mallorca de Manacor, creada el 1973 amb un caràcter municipal.

El 1970 la Llei General d'Educació preveia l'ensenyament de les llengües anomenades «regionals», però fins al 1975 no aparegué un decret regulador. Aquell any ensenyaven el català quatre escoles de Palma i deu de la Part Forana. El decret fou criticat durament per insuficient per destacats nacionalistes com F. B. Moll, Antoni Serra, Pere Llabrés, Josep Maria Llompарт, Climent Garau i Isidor Marí.

El sorgiment d'un nacionalisme progressista i antifranquista fou possible en bona part a causa del fet que, per primera vegada, els joves de classe mitjana tant de Palma com, sobretot, de la Part Forana poguessin accedir als estudis universitaris a Barcelona o a Palma. En aquesta ciutat, des del 1967 es podien fer cursos comuns de Filosofia i Lletres, i el 1972-73 es crearen les facultats de Ciències i de Filosofia i Lletres.

El 1972, des de l'oposició antifranquista, la Mesa Democràtica de Mallorca es manifestà a favor d'obtenir una certa autonomia de Mallorca. En aquella època, el PCE era la principal força de l'oposició. La seva actitud davant la qüestió nacional mallorquina fou un poc ambigua. A partir de 1973-74, alguns sectors varen donar suport a la reivindicació cultural i, el 1975, es va arribar a assumir la consideració de nació per a les Balears i el dret a l'autodeterminació. En aquest viratge nacionalista hi tingueren un paper molt destacat els militants procedents de Bandera Roja, en especial Antoni Tarabini. Tanmateix, el novembre de 1975, en una reunió a París, el co-

mitè executiu del PCE rebutjà les tesis dels comunistes mallorquins. Aquests acceptaren disciplinadament les noves directrius, fet que implicà l'abandó del partit per part de la minoria nacionalment més conscient. Aquests escindits aviat tingueren un paper important en la formació del primer partit nacionalista i d'esquerres.

Cap al 1974 es creà el primer grup nacionalista mallorquí, el Moviment d'Alliberament Nacional —MAN. En foren dirigents Joan Quetglas i Sebastià Serra i agrupà una quinzena de persones. Elaborà el Manifest Joanot Colom, en què es denunciava el centralisme que patia Mallorca i es proposava la unitat de l'esquerra nacionalista. Va donar suport a la reunió de Montis-sion i a l'organització d'un simposi sobre la qüestió nacional a Bunyola. Va desaparèixer devers el 1975.

El gener de 1975 es creà Tramuntana, una plataforma de l'oposició antifranquista en la qual els nacionalistes tingueren una notable influència. Era integrada, a títol individual, per independents i persones afiliades a partits polítics. La seva transcendència fou escassa i desaparegué a principi de 1976.

El mateix any, Climent Garau impulsà la creació de l'Aliança Nacional Mallorquina —ANAM—, un petit grup partidari de l'autodeterminació de Mallorca. El març de 1975 elaboraren un «Manifest als mallorquins», en el qual proposaven l'elaboració d'un estatut d'autonomia provisional. ANAM només va funcionar durant mig any i, poc abans de la seva dissolució, sorgiren dues tendències, una de caràcter socialista radical, on actuava l'economista Antoni Campins, i una altra de més moderada.

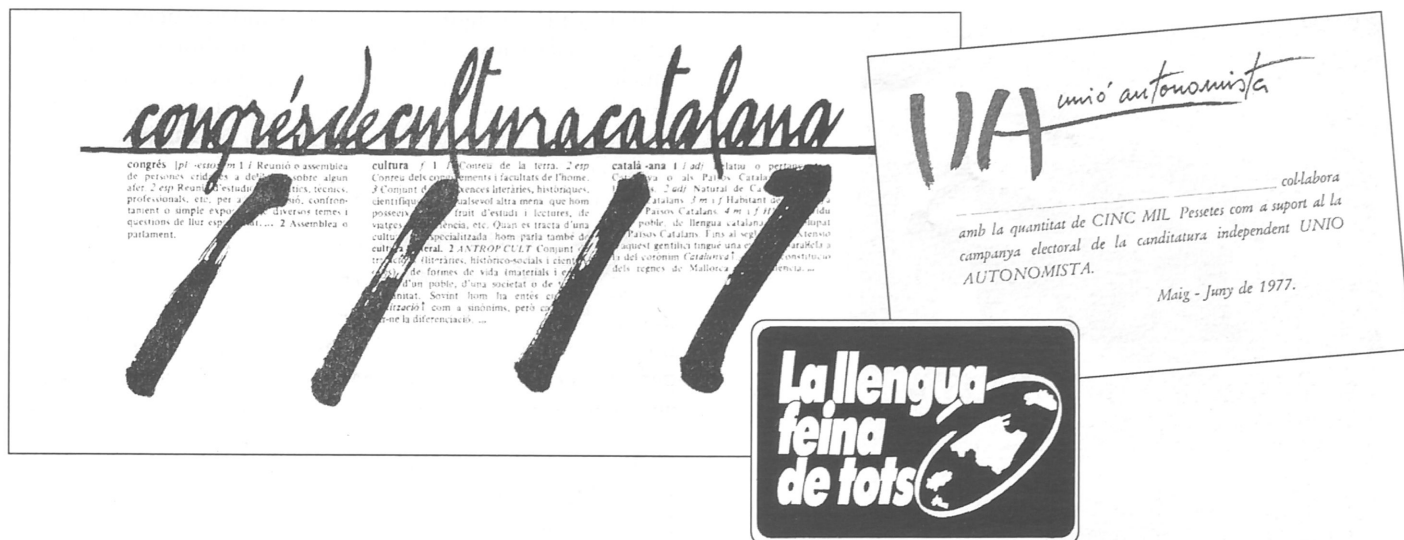
Un dels principals actes impulsats pel nacionalisme polític i cultural, si bé el PCE també hi tingué un fort pes, fou el Seminari de Cultura Mallorquina celebrat a Montis-sion de Porreres el setembre de 1974. Aplegà més de dues-centes persones i va tenir un marcat caràcter antifranquista. El seu principal impulsor va ésser Sebastià Serra, que disposà del suport de l'OCB.

Poc després, a començament de 1975, encara dins la més estricta clandestinitat, se celebrà el Simposi sobre Nacionalisme. Els principals promotors varen ésser Sebastià Serra i Joan Quetglas. Es va celebrar en dues parts, una en el col·legi Pius XII, de Palma, i l'altra a la casa de Climent Garau dita Son Pastor (Bunyola). Es varen debatre un seguit de ponències d'un nivell molt elevat i que posaven de manifest l'eclosió d'un pensament polític nacionalista, si bé reduït a alguns cercles minoritaris. De fet, durant el simposi sorgiren fortes tensions entre els intel·lectuals més nacionalistes i els més reticents, molts dels quals es trobaven en l'òrbita del PCE.

EL NACIONALISME DURANT LA TRANSICIÓ (1975-1983)

Durant la Transició, un element important de mobilització nacionalista va ésser el Congrés de Cultura Catalana —CCC—. Sorgit a Barcelona el febrer de 1975, aviat s'hi adheriren les entitats més representatives del nacionalisme cultural mallorquí, com l'OCB, el Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, el Col·legi de Llicenciats de les Balears, l'Escola Universitària de Professorat d'EGB i el Col·legi d'Arquitectes. El coordinador a Mallorca va ésser l'escriptor Antoni Serra, ajudat per Xavier Garcia-Cassanyes. A més, es designaren un cert nombre de delegats d'àmbit, entre els quals destaquem Aina Moll, Bartomeu Barceló, Sebastià

Serra, Bartomeu Fiol, Miquel Àngel Riera, Vicens Matas, Josep Antoni Grimalt i Pere Llabrés. Es va fer una presentació popular a la plaça Major de Palma, a la qual assistí un miler de persones (27 de juny de 1976). A partir de llavors, es realitzaren nombrosos actes, que culminaren amb l'acte final de Producció Literària, celebrat a Lluç el 30 d'octubre de 1977. Mereixen especial esment la trobada pedagògica lingüística de Gràcia (Algaïda), les Setmanes de la Llengua Catalana i la del Cinema Mallorquí, la Diada Pagesa de Sant Joan, l'exposició per l'autonomia a la galeria 4 Gats, l'Homenatge a Gabriel Alomar i la Diada per l'Autonomia (29 d'octubre de 1977).

El CCC va propugnar de forma decidida la reivindicació cultural i política dels Països Catalans. Cal indicar que només les militàncies del Partit Socialista d'Alliberament Nacional —PSAN— i del Partit Socialista de les Illes —PSI— acolliren amb entusiasme el CCC. De fet, quan els partits i sindicats de l'oposició signaren un manifest unitari a favor de l'esmentat Congrés, únicament es referiren a la qüestió lingüística. Per cert, que aviat aquest tema fou polèmic. Ja a l'inici de 1976, s'encetà una campanya a favor de la cooficialitat del català. Però, al si de l'Assemblea d'Intel·lectuals Catalans de les Illes, una entitat emanada del CCC, sorgí una tendència favorable, directament, a l'oficialitat. Així, l'abril del 1976 es va constituir, dins el CCC, la Comissió per a l'oficialitat de la Llengua Catalana.

El gener de 1976 es va celebrar a Cura (Algaïda) una trobada de les plataformes de l'oposició antifranquista de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears. Es va donar suport a l'autonomia i a l'autodeterminació, com també a la normalització del català i al Congrés de Cultura Catalana. Si bé s'expressà un cert desig de coordinació, no es creà un organisme unitari dels Països Catalans. A més, restà clara la divergència entre els qui consideraven que democràcia i autodeterminació havien d'anar unides i els que no donaven importància a la qüestió nacional.

Entre els partidaris de l'autodeterminació, ja trobam a Cura un Grup Promotor del Partit Socialista de les Illes —PSI. Aquest partit nacionalista i d'esquerres es presentà en públic a Palma el febrer de 1976. Agrupà independents i antics militants del PCE —molts dels quals procedien, a la seva vegada, de Ban-

dera Roja—, d'ANAM i del Partit Socialista Popular —PSP. El nou partit va esser la primera força de caràcter nacionalista amb capacitat per sortir del testimonialisme. Hi confluïren alguns dels sectors més actius del moviment veïnal, del nacionalisme cultural, del sindicalisme i del nacionalisme més progressista. Alguns dels seus principals dirigents foren Antoni Tarabini, Francesc Obrador i Sebastià Serra. Propugnava un socialisme autogestionari, l'autodeterminació de la nació de les Illes Balears i l'oficialitat del català. El PSI féu part des de març de 1976 d'una Federació de Partits Socialistes, d'àmbit estatal, que agrupava el Moviment Socialista de Menorca —MOSOME—, la Convergència Socialista de Catalunya, el Partit Socialista del País Valencià —PSPV— i altres partits socialistes autònoms de Galícia, el País Basc i Andalusia. Aquesta federació proposava una organització estatal profundament federal, el socialisme autogestionari, la ruptura democràtica i la convergència de totes les forces socialistes. A més, a final del 1976, el PSI va fer part de la Coordinadora Socialista dels Països Catalans, una entitat que aplegava el Partit Socialista de Catalunya-Congrés —PSC-C—, PSPV i el MOSOME. Ambdues entitats es varen dissoldre el 1978 quan el PSOE absorbí el PSC-C i el PSPV. A més, el PSI també pretenia reforçar la seva implantació en el conjunt de les Balears mitjançant una estreta col·laboració amb el MOSOME, que la tardor de 1977 es fusionà amb el Partit Federalista de Menorca per crear el Partit Socialista de Menorca —PSM. En aquest mateix sentit, el desembre de 1976, impulsà la creació d'un efímer Moviment Socialista d'Eivissa i Formentera —MSEF.

En aquella mateixa època, els antics militants d'ANAM que no s'integraren al PSI crearen el Grup Autonomista i Socialista de les Illes —GASI. Es tractava d'una petita agrupació on hi havia, entre d'altres, Climent Garau, Josep Maria Llompart i Ramon Oró.

El febrer de 1976 també s'implantà a Mallorca el Partit Socialista d'Alliberament Nacional —PSAN. Fou el primer partit independentista i pancatalanista present a Mallorca. En foren dirigents Antoni Serra i Bartomeu Fiol.

El juliol de 1976 es constituí l'Assemblea Democràtica de Mallorca, com a entitat unitària de l'oposició. El PSI hi tingué un paper important, però la qüestió nacional sovint fou

motiu d'enfrontaments. En general, al si de l'Assemblea, adoptaren actituds nacionalistes el PSI, PSAN, el Moviment Comunista de les Illes —MCI—, GASI i Partit Carlí.

L'agost d'aquell mateix any es presentà a Palma les Promocions Socials Illenques, un espai de debat i anàlisi de la realitat illenca impulsada pel PSI. A l'acte inaugural hi intervingueren, a més de destacats representants del nacionalisme d'esquerres, Francesc de Borja Moll i Josep Melià. Aquest, nacionalista però no d'esquerres, mantenia interessants vincles amb alguns dirigents del PSI, com Tarabini. Ambdós eren propietaris del setmanari *Cort*, considerat aleshores en l'òrbita de l'esmentat partit. Tanmateix, la integració de Josep Melià en el PSI no fou possible per l'oposició frontal d'una part del partit.

L'octubre de 1976 aparegué un nou grup, el Partit Nacionalista de Mallorca —PNM—, de caràcter centrista. Aquella mateixa tardor s'intentà crear una àmplia convergència nacionalista sota les antigues sigles ANAM que agrupassin l'encara incipient PNM, el GASI, un grup escindit del PSI el setembre, i els independents de Melià. Però l'aliança no prosperà per la defecció del GASI. En canvi, es consolidà el PNM, liderat per Josep Melià (desembre de 1976). El 1977 aquest intel·lectual publicà *La nació dels mallorquins*, un assaig històric en què es denunciava l'opressió nacional de Mallorca per part de l'Estat espanyol i s'indicava que hi havia factors a favor de Mallorca com a marc nacional, però també n'hi havia a favor d'una nació composta per totes les terres de parla catalana.

A començament de 1977, el PSI intentà, infructuosament, que l'Assemblea Democràtica de Mallorca liderés la lluita per l'autonomia. Aquesta pretensió xocà amb el PCE, que s'oposava als esforços dels nacionalistes per liderar la lluita autonomista i, l'octubre de 1976, havia presentat unes Bases per a un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia per a les Illes Balears.

Paral·lelament, el nacionalisme d'esquerres més radical impulsà una Assemblea Popular de Mallorca, formada en bona part per persones en l'òrbita ideològica del PSAN. El març del 1977, aquesta Assemblea organitzà una diada autonòmica a Cura, on es presentà un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Entre d'altres, donaren suport en aquest avantprojecte el PSAN, el PSI, el Partit del Treball d'Espanya —PTE— i

l'MCI, a més d'alguns nacionalistes independents com Llorenç Capellà i Josep Maria Llompart, aleshores president en funcions de l'OCB. L'esmentat estatut era marcadament nacionalista i catalanista, ja que parlava d'una possible mancomunitat estatutària amb Catalunya i el País Valencià i establia el català com a única llengua oficial.

El juny del 1977, poc abans de les primeres eleccions democràtiques, el PSI, i més en concret Antoni Tarabini, fou el principal impulsor del Pacte Autonòmic, pel qual quasi tots els partits polítics de les Balears es comprometien a lluitar per un futur estatut d'autonomia. En aquell moment, tot i que amb importants diferències, quasi tots els partits eren partidaris de l'autonomia per a les Balears i no volien deixar als nacionalistes la bandera de la reivindicació autonomista. Signaren el Pacte UCD, PSOE, Unió Autonomista —UA—, PCE, Unió Democràtica de les Illes Balears —UDIB—, Front Democràtic d'Esquerres —FDE— (la candidatura PTE), Front de Treballadors de les Illes —FTI— (la candidatura de l'OICE), Partit Carlí, MCI, i Unitat Socialista (PSI-PSP-MSM), com també representants dels partits polítics de Menorca i Eivissa. També signà el Pacte Abel Matutes, d'Aliança Popular —AP—, però a títol personal. Així, s'aconseguia un notable consens en la lluita per l'autonomia però els partits estatalistes impedièren que els nacionalistes aprofitassin electoralment la qüestió autonòmica.

En aquella conjuntura, en un moment d'incertesa i d'enderrocament del règim polític fins aleshores existent, pareixia que el nacionalisme, encara que minoritari, podia tenir un paper important en el futur polític immediat de Mallorca.

Les primeres eleccions a Corts democràtiques suposaren una forta decepció per al nacionalisme. Es presentaren dues candidatures totalment o parcialment nacionalistes, la Unió Autonomista —UA—, composta pel PNM, el GASI i independents, amb Josep Melià com a cap de llista al Congrés, i la Unitat Socialista, una coalició d'un partit estatalista, el Partit Socialista Popular —PSP— i dos partits nacionalistes, el PSI i el Moviment Socialista de Menorca —MSM. No aconseguiren cap escó, de manera que quan es constituí una Assemblea de Parlamentaris per impulsar el procés autonòmic, no n'hi havia cap que representés una força nacionalista.

Es va constatar que el nacionalisme, encara que disposava de dirigents i de programes i impulsava un gran nombre d'activitats polítiques i culturals, només arribava a un petit sector de la població, potser el 6% de l'electorat. El pes del nacionalisme estatal castellanoespanyol i una enorme incultura política expliquen en part aquests discrets resultats. A més, també hi influí el fet que els principals partits estatalistes assumiren, encara que fos epidèrmicament, la reivindicació de l'autonomia.

Després de les eleccions, la Unió Autonomista es va desfer i els partits que la integraren desaparegueren. El PNM, en concret, desaparegué l'octubre de 1978. La Unitat Socialista també es desintegrà i el PSP i un sector important del PSI s'uniren al PSOE. Malgrat això, el PSI no desaparegué. En el seu III Congrés, celebrat a Palma el desembre de 1977, aquesta organització política passà a dir-se Partit Socialista de Mallorca —PSM— i reforçà el seu caràcter nacionalista. Aleshores, passà a tenir més implantació a la Part Forana i incorporà persones procedents del PNM i del GASI. En aquest congrés es propugnà que la nació dels mallorquins eren els Països Cata-

lans, encara que no es defensava un pancatalanisme polític. Cada una de les terres catalanes havia de seguir un camí propi fins a convergir en el futur en una nacionalitat comuna. Es rebutjava el nacionalisme «balear», que es considerava provincialista i submís a l'espanyolisme. A partir de llavors i fins al 1991, publicà *Mallorca Socialista*, la revista més important del nacionalisme polític.

El 29 d'octubre de 1977 es va fer a Palma una manifestació a favor de l'autonomia que reuní més de 20.000 persones. Va ésser convocada pel Congrés de Cultura Catalana i va tenir el suport de quasi tots els partits polítics. Aquest acte només es pot considerar parcialment nacionalista, ja que hi participaren partits, grups i persones amb unes actituds molt diferents. En són exemples l'ús de banderes mallorquines diferents i el rebuig d'una part dels assistents a la unitat de la llengua proclamada per l'escriptor Josep Maria Llompart.

Malgrat això, UCD i el PSOE monopolitzaren el procés autònom i no impulsaren més mobilitzacions.

El 1977 es crearen dos sindicats que contribuïren enormement al creixement del nacionalisme en els respectius àmbits d'actuació. Es tracta de la Unió de Pagesos de Mallorca i del Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de les Illes —STEI.

El juny de 1978 es concedí la preautonomia, que fou monopolitzada pels partits estatals. Amb tot, es tractava d'una primera fita en la creació d'un àmbit polític propi, diferent de l'espanyol, gairebé l'únic que havia existit fins aleshores.

En aquesta època, alguns dirigents d'UCD, com Miquel Duran, es proclamaren nacionalistes. Alguns partits d'esqueres d'àmbit estatal adaptaren el seu nom a la realitat illenca, sota la influència del nacionalisme. Així, el PCE adoptà el nom de Partit Comunista de les Illes Balears —PCIB.

Davant el referèndum sobre la Constitució Espanyola del 6 de desembre de 1978, el PSM propugnà l'abstenció, ja que entenia que no respectava el dret a l'autogovern de les nacions de l'Estat espanyol.

Aquell mateix mes, el Col·lectiu Socialista i Nacionalista, constituït en bona part per persones procedents de l'Organització d'Esquerra Comunista —OEC—, s'incorporà al PSM.

El 30 de desembre de 1978, el PSM convocà en solitari la celebració del que anomenà «diada nacional». Abans s'havia intentat infructuosament celebrar una diada unitària com la del 29 d'octubre de 1977. La data elegida fou recomanada per l'Obra Cultural Balear. Des de llavors quasi sempre s'han celebrat actes nacionalistes que commemoren la conquesta de Palma per Jaume I el 31 de desembre de 1229. Els himnes cantats foren *Els segadors* i *La Balanguera*, a més de la Internacional. A l'acte s'hi adheriren la Coordinadora d'Associacions de Veïns de Palma, la Confederació de Sindicats Unitaris de Treballadors —CSUT— i partits minoritaris com MCI, OEC, Partit dels Treballadors de les Illes —PTI—, Lliga Comunista Revolucionària —LCR— i el Partit Comunista Obrer Espanyol —PCOE.

El 1978 es creà la Universitat de Palma de Mallorca, després Universitat de les Illes Balears. La seva existència ha estat un factor positiu per al nacionalisme cultural i ha contribuït a crear un cert sentiment de balearitat. El 1988, la UIB aprovà un Reglament d'Ús Intern i Normalització Lingüística, que fou un dels pioners en l'àmbit lingüístic català. Malgrat això, al si de la universitat hi ha hagut sectors indiferents al nacio-

nalisme mallorquí o decididament partidaris del nacionalisme castellanoespanyol.

A la Part Forana, en els anys setanta i vuitanta, hi va haver una proliferació de publicacions periòdiques, l'anomenada premsa forana. Una part d'aquestes publicacions tenien un caràcter nacionalista. En moltes ocasions estaven lligades a les delegacions locals de l'OCB. El 1978 es creà l'associació de la Premsa Forana.

A les eleccions a Corts de març de 1979, el PSM, en coalició amb el PSM de Menorca, fou l'única opció nacionalista. La col·laboració entre els dos PSM ha estat una constant en els anys setanta, vuitanta i noranta. Encara que s'aconseguí un resultat modest, es consolidà un vot nacionalista. Més importants per al nacionalisme foren les eleccions municipals i preautonòmiques d'abril d'aquell mateix any. Sorprenentment, el PSM es convertí en la tercera força més votada a les preautonòmiques. Això permeté que els nacionalistes mallorquins tinguessin veu en els organismes preautonòmics, el Consell Insular de Mallorca, on aconseguí dos escons (Gabriel Oliver i Pere Llinàs) i el Consell General Interinsular, on disposaren d'un representant (Gabriel Oliver).

A les eleccions municipals, el PSM només aconseguí una batlia (Montuiri) i representació com a tal a cinc municipis, entre els quals Palma. S'ha de destacar que un gran nombre de candidatures progressistes de caràcter nacionalista aconseguiren diverses batlies (Algaida, Artà, Inca i Sineu) i un gran nombre de regidors.

El maig de 1979, els dos PSM, el Bloc Català de Treballadors i els Socialistes del País Valencià constituïren una efímera Coordinadora d'Esquerra Nacionalista dels Països Catalans.

Però al final de 1979, el PSM entrà en una llarga crisi, que només se solucionà a final de 1980, quan un sector s'escindí i

31 de Desembre

DIADA DE MALLORCA

SOM UNA NACIÓ

AUTODETERMINACIÓ !

CONVOQUEN:

- Ateneu 31 de Desembre
- Bloc d'estudiants independentistes
- Esquerra Republicana de Catalunya
- Joventut Nacionalista de les Illes
- Joventut d'Esquerra Republicana de Catalunya
- Joves d'Esquerra Nacionalista - PSM
- Joves d'Unió Mallorquina
- Partit Socialista de Mallorca - Nacionalistes de Mallorca
- Revolta
- Sindicat de treballadors de l'ensenyament de les Illes

MANIFESTACIÓ
Divendres, 31 de Desembre
Passeig des Born, Ciutat
a les 19 h.

Maria Antònia Munar

creà Esquerra Mallorquina, un partit nacionalista inequívocament esquerranós. Aquest partit demanà el vot per al PSOE el 1982 i es dissolgué el 1983.

Encara que el procés autonòmic fou protagonitzat pels partits estatals, UCD i PSOE, el nacionalisme pressionà contínuament i infructuosament perquè s'aconegués una autonomia àmplia. El 1980, el PSM impulsà una campanya a favor de la via de l'article 153. Posteriorment, quan s'intentà obtenir l'autonomia amb un cert consens, es creà (juliol de 1980) la Comissió dels Onze, on el PSM hi fou representat per Damià Ferrà Pons i Pons. Aquesta via fou abandonada pels partits majoritaris, que pactaren (juliol de 1981), entre ells, un estatut per la via del 143, que menava a una autonomia molt limitada.

El PSM denuncià aquesta situació i elaborà, amb el PSM de Menorca, un Estatut Nacional de les Illes. Aquest estatut preveia àmplies competències (educació, policia, mitjans de comunicació), rebutjava el balearisme, potenciava els consells insulars i establia una circumscripció electoral per a la Part Forana. El català seria llengua oficial, com també el castellà, i els ciutadans tindrien el deure de conèixer i el dret d'usar ambdues llengües. La bandera de les Balears seria la de quatre barres vermelles en fons groc, i l'himne, *La Balanguera*.

La iniciativa autonòmica havia d'esser ratificada pels ajuntaments. En aquelles circumstàncies, els regidors del PSM i alguns regidors independents nacionalistes votaren «no» i aconseguiren que alguns municipis rebutjassin la iniciativa. Tanmateix, el procés continuà endavant i, després de moltes vicissituds, l'estatut limitat del 143 fou aprovat el febrer de 1983.

Després d'una llarga crisi, el PSM celebrà el seu VI Congrés l'octubre de 1982. Afirmà que Mallorca tenia dret a una plena sobirania nacional i a establir lligams federals amb els altres Països Catalans. Aquests països constituïen el seu àmbit nacional.

Aquell mateix mes, arran de la descomposició d'UCD, Jeroni Albertí creà Unió Mallorquina —UM—, un partit centrista i regionalista espanyol.

El febrer de 1983 es va aprovar l'Estatut d'autonomia per a les Illes Balears. Era un estatut molt allunyat de les reivindicacions nacionalistes, tant pel que fa a les competències com als símbols. Amb tot, es reconeixia el català com a llengua pròpia i es creaven unes institucions que podien ésser d'una gran importància.

EL NACIONALISME A L'ÈPOCA AUTONÒMICA. ELS ANYS VUITANTA (1983-1991)

A les primeres eleccions autonòmiques (maig de 1983), es donà la paradoxa que el partit més proper al nacionalisme castellanoespanyol, Aliança Popular —AP—, passà a controlar les noves institucions autonòmiques. Això fou possible gràcies a un pacte amb els regionalistes d'UM. Aquests, encara que controlaren el Consell Insular de Mallorca (1983-87) i difongueren un cert mallorquinisme, sovint no es diferenciaren gaire dels conservadors estatalistes.

Els regionalistes, que a més anaren en coalició amb un petit partit estatalista, el Partit Liberal, obtingueren sis diputats per Mallorca. Els nacionalistes tan sols n'aconsegüiren dos, Damià Ferrà Pons i Sebastià Serra, que constituïren un grup parlamentari amb els dos diputats del PSM de Menorca.

En els comicis municipals celebrats en aquella mateixa data, UM obtingué uns magnífics resultats i assolí 19 batlies. El PSM, per part seva, augmentà el nombre de regidors (32), però no obtingué representació a Palma i minvaren les candidatures independents nacionalistes i progressistes dins la seva òrbita. Així i tot, s'ha de destacar el triomf dels Sineuers Independents i de la Candidatura Independent d'Artà.

En aquella època, el PSOE intentà absorbir el PSM, alhora que féu un acostament parcial al nacionalisme, representat per la tendència Socialisme i Autonomia.

La crisi del nacionalisme polític durant bona part dels anys vuitanta fou compensada, en part, per la consolidació del nacionalisme cultural. L'Obra Cultural Balear es reforçà com a grup de pressió gràcies a la creació (1982) d'una xarxa professionalitzada de professors de català i de l'entitat Voltor (1985), que gestionà la recepció a Mallorca de les televisions i ràdios autonòmiques catalanes i valencianes. A més, gràcies a la conscienciació de bona part dels mestres i d'un sector dels pares i el suport d'entitats com la Coordinadora d'Ensenyants per la Normalització del Català —CENC—, creada el 1979, cada vegada foren més les escoles que feren tot l'ensenyament en català. Des del 1984, se celebraren les trobades d'Escoles Mallorquines. També s'ha de tenir en compte que, des del 1979, era obligatori l'ensenyament del català.

A més, es feren notables esforços per crear un espai de comunicació en llengua catalana. Així, s'implantà el setmanari *El Temps* i, com hem dit, es pogueren rebre les emissions de la nova Televisió de Catalunya. Aquest espai s'ha anat consolidant, en competència directa amb els mitjans de comunicació castellanoespanyols, majoritaris, però sovint qualitativament inferiors.

Un altre fenomen important era la Premsa Forana. El 1985 se celebrà un Congrés a Cura de l'Associació de la Premsa Forana, que aplegava quaranta publicacions. En aquest congrés s'elegí una junta de caràcter progressista i partidària d'estendre l'ús del català.

En els anys setanta, vuitanta i noranta, s'anaren configurant dos espais diferents per al nacionalisme. D'una banda, Palma, Calvià, Andratx, Alcúdia i altres zones costaneres amb una forta immigració, on el nacionalisme cultural es trobà amb un ambient hostil i, per exemple, l'escola en català avançà molt lentament i, en ocasions, amb conflictes. El nacionalisme polític no aconseguí implantar-se amb força, excepte a Palma, que pel fet d'esser la capital té unes característiques singulars i també concentra la seu de les entitats nacionalistes i bona part de la producció cultural en català.

En els anys setanta el nacionalisme es vinculà sovint a l'antifranquisme i al moviment obrer i en els vuitanta la identificació entre nacionalisme i ecologisme fou notable.

El 1985, es fundà el Grup Blanquerna, amb l'objectiu d'estudiar la realitat nacional i cultural de Mallorca des d'una perspectiva cristiana i de progrés. S'ha destacat per realitzar seminaris a Lluc, dirigits majoritàriament als joves estudiants.

El 1986 se celebrà el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, fet que constituí un revulsiu per al nacionalisme. A partir de llavors sorgí un moviment de joves preocupats per la llengua.

Aquell mateix any es crearen l'efímer Bloc Nacionalista d'Estudiants i s'implantaren la Crida a la Solidaritat i el grup pancatalanista i independentista Moviment de Defensa de la Terra —MDT.

El desembre de 1986, després d'alguns anys d'oblit, es tornà a celebrar el 31 de desembre com a diada nacional de Mallorca amb un acte convocat per l'OCB, el PSM, la Crida i el Bloc Nacionalista d'Estudiants. Des de llavors sempre hi ha hagut actes nacionalistes en aquesta data.

Aquell mateix any, el PSM patí una forta crisi, però a les autonòmiques i municipals de 1987 aconseguí gairebé repetir els resultats de 1983. Foren elegits diputats Sebastià Serra i Joan Mayol i obtingué una batlia, Campaner. Els independents nacionalistes d'Artà i Sineu tornaren a triomfar. Pel que fa a UM, retrocedí un poc i tornà a pactar amb els nacionalistes castellanoespanyols d'AP. Obtingué dues conselleries, Agricultura i Cultura. Principalment des d'aquesta, intentà seguir una política diferenciada i més mallorquinista.

En els comicis autonòmics de 1987 també aparegueren els partits Coloms a la Sala, de Felanitx, proper a l'esquerra nacionalista, i Vida i Autonomia, que el 1991 s'incorporà al PSM. El 1987 aparegueren l'organització Joves d'Esquerra Nacionalista —JEN-PSM— i la Fundació Emili Darder, de caràcter cultural.

Per primera vegada, encara que molt minoritàries, hi va haver manifestacions a Palma per celebrar el 31 de desembre. N'hi va haver dues, una de convocada per la Crida, la Lliga Comunista Revolucionària —LCR— i el MCI, i una altra de convocada per l'MDT. El PSM, per part seva, realitzà un míting a Palma.

El 1988 UM entrà en una llarga crisi a causa de la dimissió de Jeroni Albertí i d'una creixent dependència d'AP.

Aquell mateix any, en part a partir d'una escissió del PSM, s'implantà a Mallorca Esquerra Republicana de Catalunya —ERC.

El 31 de desembre de 1988 hi va haver actes de la Crida i del PSM i una manifestació de l'MDT d'unes quatre-centes persones que es va haver d'enfrontar a un grup de feixistes.

En el IX Congrés del PSM (maig de 1988) es definia el seu nacionalisme a partir de la reivindicació de la sobirania de Mallorca, si bé ara es considerava positiu com a nou marc polític les Illes Balears. De fet, es creà (abril de 1989) la Federació d'Esquerra Nacionalista de les Illes Balears, formada pel PSM, el PSM de Menorca i l'Entesa Nacionalista i Ecologista d'Eivissa, un nou partit sorgit d'una escissió del PSOE. En aquella època es considerava que el marc nacional eren els Països Catalans, però es posava èmfasi en la seva diversitat.

A les eleccions a Corts de 1982, 1986 i 1989 el PSM no superà el 3%. Pel que fa a les europees de 1987 i 1989, féu part de la Coalició Esquerra dels Pobles, encapçalada per Euskadiko Esquerra, i passà del 3% al 4,4% dels vots.

El 1989, s'implantà, de forma efímera, la formació pancatalanista Catalunya Lliure. Un activista proper a aquest partit, Macià Manera, fou detingut el juliol d'aquell mateix any i acusat de pertànyer a Terra Lliure. Es va constituir un Comitè de Defensa de Macià Manera, encapçalat per Antoni Serra, Josep Maria Llompарт i Jaume Santandreu. Aquest comitè convocà la manifestació del 31 de desembre de 1990, que va tenir el suport de quasi totes les entitats i partits nacionalistes i aplegà quasi mil persones.

A les darreries dels anys vuitanta s'inicià una recuperació i el creixement tant del nacionalisme polític com cultural, que es consolidà en els anys noranta. Amb tot, ni l'un ni l'altre han arribat a ésser majoritaris.

En aquest context, alguns dirigents del PP, com el conseller Alexandre Forcades, i fins i tot el president Cañellas, es destacaren pel seu nacionalisme verbal, sense cap conseqüència. El 1990 el PSOE adoptà el nom de Partit Socialista de les Illes Balears —PSIB-PSOE.

L'estiu de 1990 el PSM aconseguí les batlies de Santa Maria i de Vilafranca. Poc després, en el seu X Congrés, ini-

31 de desembre
DIADA DE MALLORCA
Contra les agressions...

...Unitat nacional !

Manifestació
 dissabte, 31 de desembre
 Passeig del Born
 18'30 hores

Convoquen:
 *Ateneu 31 de desembre
 *Bloc d'Estudiants Independentistes (BEI)
 *Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)
 *Grup Blanquerna
 *Juventut d'Esquerra Republicana de Catalunya (JERC)
 *Juventut Nacionalista de les Illes (JNI)
 *Joves d'Esquerra Nacionalista (JEN-PSM)
 *Joves d'Unió Mallorquina (JUM)
 *Partit Socialista de Mallorca - Nacionalistes de Mallorca (PSM-NM)
 *Revolta

cià un procés de moderació i adaptació de la teoria política a la realitat social illenca, que li va fer abandonar el socialisme autogestionari i el marxisme no dogmàtic i reforçar el seu caràcter nacionalista amb la denominació PSM-Nacionalistes de Mallorca.

A partir de 1991 també va repercutir a Mallorca l'onada nacionalista que afectà principalment Europa oriental.

Aquell mateix any es creà Convergència Balear —CB—, un partit nacionalista de caràcter centrista fruit de la fusió entre Unió Balear, un grup creat per Gregori Mir el 1989, i Centristes de Balears, un grup escindit del CDS el 1990.

En aquella època hi va haver un cert auge del nacionalisme més radical, que tingué com a plataforma d'expressió la revista *S'Arenal de Mallorca*, després *L'Estel de Mallorca*. Aquesta tendència també es manifestà en els llibres *Un puput de cresta molla* (1991), de diversos autors, i *Mossegades* (1995), de Jaume Sastre.

**EL NACIONALISME, OPCIO DE GOVERN.
 ELS ANYS NORANTA (1991-2000)**

A les eleccions municipals i autonòmiques de maig de 1991 es presentaren a Mallorca tres opcions nacionalistes i els regionalistes d'UM, que anaren en coalició amb el PP. El PSM aconseguí el 8,2% dels vots i tres diputats, Mateu Morro Marcé, Pere Sampol Mas i Sebastià Serra. A més, obtingué cinquanta-quatre regidors, revalidà les batlies que ja tenia i aconseguí, momentàniament, la de Sóller. CB només rebé el 2% dels vots i cap escó a les autonòmiques, i tretze regidors a les municipals. També participà en aquests comicis la Unió Independent de Mallorca —UIM—, un estrany partit conservador, fundat el 1989, però reforçat el mateix 1991 amb la incorporació d'un diputat procedent d'UM, Miquel Pascual. UIM evolucionà des de l'anticatalanisme dels inicis a

un nacionalisme estrictament mallorquí contrari a qualsevol idea de Països Catalans. Obtingué el 3% dels vots i un diputat, el mateix Pascual. Com que incorporà diversos grups independents de la Part Forana, aconseguí vint-i-un regidors i tres batlies, Marratxí, Sant Llorenç i Santa Margalida. Tots aquests partits es beneficiaren del fet que diversos sectors d'UM rebutjaren el pacte amb el PP.

A més, en aquells comicis aparegueren noves candidatures independents de caràcter nacionalista, com els Independents per Banyalbufar, els Mancorins Independents i la Unió Petretera. Els independents nacionalistes d'Artà i Sineu guanyaren per quarta vegada i, en aquella època, també es podia considerar nacionalista l'Agrupació Independent de Puigpunyent, que també aconseguí la batlia.

Els regionalistes d'UM, com a membres de la coalició PP-UM, reberen nou batlies, totes de poblacions petites, quatre diputats, dues conselleries i el senador en representació de la CAIB.

L'octubre de 1991 es creà a Palma la Plataforma Cívica per l'Autogovern, que sol·licitava la reforma de l'Estatut d'Autonomia per obtenir més competències i un finançament concertat. En foren impulsors l'OCB, la UIB i altres entitats i s'hi adheriren els sindicats i les patronals majoritàries. Organitzà un acte de presentació en el Teatre Principal, de Palma, on reuní més de mil persones (novembre de 1991), i la campanya «Volem comandar a ca nostra». Poc després, cessaren les seves activitats.

Al final de 1991 el PSM impulsà una campanya a favor de l'autodeterminació de Mallorca. Es declararen a favor els ajuntaments de Bunyola, Lloret, Llubí, Maria de la Salut, Petra, Pollença, Puigpunyent, Santa Maria, Sant Llorenç, Sineu i Vilafranca.

Aquell mateix any es creà el Casal Independentista de Mallorca i s'implantà el Bloc d'Estudiants Independentistes —BEI—, una associació d'àmbit de Països Catalans que el 1997 era la segona en representació a la UIB.

L'escriptor Josep Maria Llompart va publicar *Països Catalans i altres reflexions* (1991), afirmà que la identitat nacional determinava el fet nacional i, en conseqüència, Mallorca era una regió dels Països Catalans. Malgrat això, considerava inviable el projecte polític de Països Catalans.

Labril de 1992 se celebrà el V Congrés d'UM, on el partit es declarà nacionalista i elegí com a presidenta Maria Antònia Munar. Aleshores es produí un distanciament amb el PP. Una part dels militants i dirigents d'UM, entre els quals hi havia dos diputats, un conseller i diversos batles, es passaren al PP. Malgrat tot, el pacte UM-PP no es trencà. UM es reforçà gràcies a la incorporació d'un grup d'exdirigents d'UCD (març de 1993) i a un congrés de fusió amb CB i UIM sota les seves sigles (maig de 1993). La fusió no va estar exempta de problemes i en alguns municipis no es va arribar a fer realitat. Un sector de CB no acceptà el pacte i creà una efímera Convergència Nacionalista Balear —CNB—, que s'aproximà al PSM.

El març de 1994 UM trencà el pacte amb el PP, que restà en minoria en el Consell Insular de Mallorca, de manera que les àrees de govern foren repartides entre totes les forces amb representació. Per primera vegada, dos partits que es declaraven nacionalistes, el PSM i UM, administraven una institució d'àmbit superior a la municipal. Alguns dirigents d'UM, com

un conseller i diversos regidors, no acceptaren el trencament amb el PP i abandonaren el partit.

El nacionalisme d'UM ha obviat la qüestió dels Països Catalans i ha oscil·lat entre considerar les Balears com una nació o practicar un mallorquinisme radical. UM no ha tingut mai implantació ni socis a les altres illes. El 1994 aquest partit publicà *Les Illes Balears, una nació d'Europa. Projecte de país*. Aquest llibre, obra de Josep Melià, proposa un nacionalisme interclassista que doni gran importància a la qüestió econòmica i accepti la pertinença a Espanya.

Durant el 1992 varen aparèixer diversos petits grups de caràcter nacionalista, com l'Ateneu 31 de Desembre, de Palma, i la Disputa de l'Ase, de Manacor. Al començament de 1993 va aparèixer la Joventut Nacionalista de les Illes —JNI—, pròxima a CB, que es fusionà als Joves d'Unió Mallorquina el 1996 per constituir la Joventut Nacionalista de Mallorca —JNM. Aquell mateix any es creà la Plataforma de Joventuts Nacionalistes, que agrupa les joventuts dels partits polítics dels Països Catalans. De Mallorca s'hi adheriren les JEN-PSM, la JNM i JERC-Illes.

El 31 de desembre, a més del míting del PSM i de la manifestació unitària de les forces nacionalistes i d'alguns grups de l'esquerra radical (Revolta i Partit Comunista de Balears), hi va haver una ofrena floral a l'estàtua de Jaume I feta per l'OCB i altres entitats cíviques nacionalistes.

A les eleccions a Corts de 1993, el nacionalisme millorà sensiblement els seus resultats. El PSM arribà al 6,1% dels vots al Senat per Mallorca, UM recollí el 4,1% i ERC el 0,9%.

Aquell mateix any Pere Sampol i Sebastià Serra publicaren *En defensa d'aquest país*, un llibre on es posava èmfasi en la defensa del territori i en la necessitat d'ampliar les competències autonòmiques.

En aquella mateixa època aparegué el Sindicat de Treballadors de les Illes Balears —STIB—, una petita escissió d'UGT de caràcter nacionalista. Així mateix, també cal esmentar l'aparició de Sus Balears, un fòrum de debat sobre la realitat de les Illes.

El 1994 s'inicià una fase de mobilitzacions del nacionalisme cultural, impulsada principalment per l'OCB. Aquell mateix any aparegué una Plataforma de Joves per la Llengua. L'espina que inicià aquest cicle de mobilitzacions fou l'ordre Rotger, sobre l'ensenyament del català, que fou considerada una passa enrere. El març de 1993 milers d'estudiants es manifestaren a Palma contra aquesta norma. L'abril de 1995 s'organitzà el primer Correllengua, que va fer córrer per les carreteres de Mallorca quasi tres mil persones. El maig d'aquell mateix any, la I Diada per la Llengua, la Cultura i la Identitat del País, que reuní milers de persones a Palma (trenta mil segons els organitzadors). El maig de 1996 es realitzà un segon Correllengua i la II Diada per la Llengua. El 1997 s'impulsaren diversos actes i la III Diada Popular per la Llengua, la Cultura i l'Autogovern (maig). Tenia el suport, entre d'altres, dels secretaris generals de la Unió de Pagesos de Mallorca, de l'STEI, de CCOO, d'UGT i dels presidents de la Federació de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca —PIMEM—, de la Confederació d'Associacions Empresariales de Balears —CAEB—, de la federació Empresarial Hoteleria de Mallorca, del GOB, de la Federació de Música i Ball Mallorquí, de la Federació d'Associacions de Veïns de Palma, dels Grups d'Esplai de Mallorca, de l'Associació de la

Dissabte 9 de maig
a les 19 hores

Diada POPULAR
PER LA LLENGUA, LA CULTURA I L'AUTOGOVERN

Tothom a Cort
Vine a plantar cara!

Mocadorada i desplegament del Manifest Gegant

Som un Poble.
Tenim una Llengua.
La volem viva.
Tenim uns drets.
Els volem ara.

Tots junts per la llengua,
pel reconeixement de la insularitat i de la nostra condició plena de Comunitat Històrica

16:30 h Trobada d'Escoles Mallorquines.
A Ses Voïtes
Les escoles construeixen el trencaclosques "La llengua és la clau"
Al Col·legi d'Arquitectes
"L'algua", exposició de treballs didàctics.

18:00 h Ballada popular a Cort
18:30 h Passacuers
Des de Ses Voïtes, passant per la Seu i Palau Reial fins a Cort.
Banda de música de Montuiri, caparrot, xeremiers, gegants, nova Muixeranga d'Algemesi, grallers, drac d'Algaida, trencaclosques de les Escoles Mallorquines, pancartes dels pobles de Mallorca.

19:00 h Gran concentració a Cort
Mocadorada i desplegament del Manifest Gegant.
Festa amb ballada popular.

COMISSIÓ ORGANITZADORA: Associació de Primera Entesa • Federació d'Associacions de Veïns de Palma • Federació d'Entitats Ciutadanes de Palma • Federació de Música i Ball Mallorquí • Federació de Poetes • Març d'Autisme • CCB • Grup d'Esplai de Mallorca • Joves de Mallorca per la Llengua • Moviment de "Ball a l'Alçada" • Moviment Escolta • Grup de Música • Grup Cultural Balear • Sòciològic de CCB • CCB • Coll de l'Alçada • Universitat de les Illes Balears

Prensa Forana de Mallorca, del Centre de Difusió de Cultura Popular, de la Federació de Pares i Mares d'Alumnes de Mallorca, del Foment del Turisme de Mallorca, de la Federació de Bandes de Música, del Grup Blanquerna i de l'Associació Voltor. També es manifestaren a favor d'aquesta iniciativa de l'OCB el prior del santuari de Lluc, els comissaris del Moviment Escolta i Guiatge, el rector de la UIB i els portaveus de Joves de Mallorca per la Llengua i del Moviment d'Escoles Mallorquines.

D'altra banda, el 1996 aparegué el primer diari en llengua catalana, el *Diari de Balears*.

Pel que fa al nacionalisme estrictament polític, en els comicis europeus de juny de 1994, el PSM, que es presentava en coalició amb Convergència i Unió —CIU—, experimentà un notable augment. Més discrets foren els resultats d'UM, que feia part d'una Coalició Nacionalista amb el Partit Nacionalista Basc —PNB— i altres partits, i ERC, que aquesta vegada tenia el suport de l'ENE d'Eivissa.

Les eleccions autonòmiques i municipals de maig de 1995 suposaren un notable èxit per al nacionalisme polític. El PSM arribà al 13,4% dels vots de Mallorca i aconseguí cinc diputats, Pere Sampol, Damià Pons, Antoni Alorda, Catalina Bover i Mateu Morro. UM aconseguí el 6,5% i dos diputats, Maria Antònia Munar i Antoni Pascual. En canvi, ERC només rebé el 0,5% dels vots. Un resultat semblant aconseguí Convergència Balear, un grup centrista i nacionalista que no havia acceptat la refundació d'UM. Únicament tenia implantació a la comarca de Manacor. Absolutament minoritari fou Aliança Balear, un efímer grup polític nacionalista que també participà en aquestes eleccions.

Aquests resultats i el fet que el PP no aconseguís majoria absoluta en la circumscripció de Mallorca permeteren un

pacte entre el PSIB-PSOE, el PSM, UM i EU pel qual els tres primers governarien el Consell Insular de Mallorca. La presidència fou per a Maria Antònia Munar (UM) i el PSM disposà d'una vicepresidència, que ocupà Pere Sampol.

En els comicis municipals, el PSM aconseguí noranta-cinc regidors, tres dels quals a Palma, i set batlies, Campanet, Santa Maria, Vilafranca, Banyalbufar, Esporles, Santa Eugènia i Petra. En alguns casos, l'augment del PSM fou possible gràcies a pactes amb independents. UM obtingué quaranta-quatre regidors i sis batlies, Ariany, Búger, Costitx, Llubí, ses Salines i Sòller. També es presentaren unes onze candidatures independents de caràcter més o manco nacionalista, de les quals quatre aconseguiren la batlia a Artà, Puigpunyent, Sant Llorenç i Sineu.

A les eleccions a Corts de 1996, el vot nacionalista, en conjunt, es mantingué estable, ja que passà del 8% al 7,8%. Això, sense incloure Els Verds de les Illes Balears, un partit present en la vida política mallorquina des de 1990. Aquesta opció política no es declara obertament nacionalista però tampoc no es pot considerar una formació estatalista.

Al si del nacionalisme, en aquestes eleccions es produí una concentració del vot entorn del PSM, que arribà al 5,7%, mentre que UM davallà bastant i el mateix succeí a ERC. Aquest partit s'havia afeblit a causa de l'escissió d'un grup que constituí el Lobby per la Independència.

El desembre de 1996 el PSM celebrà el seu XIII Congrés i es posà èmfasi en el fet que, sense renunciar al marc nacional dels Països Catalans, el marc polític real són les Balears. De fet, ja feia temps que alguns dirigents parlaven de nació cultural, referida als Països Catalans, i de nació política, referida a les Illes Balears. S'abandonava així, almenys en part, una llarga tradició que combinava catalanisme i insularisme. El 1997 Mateu Morro, secretari general del PSM entre 1985 i 1996, publicà *Per Mallorca. Textos de lluita i reflexió*. En aquest llibre es proposa un nacionalisme inequívocament progressista i la necessitat que aquest nacionalisme sigui impulsat per forces polítiques sobiranes.

El 31 de desembre de 1996 el PSM celebrà un conjunt d'actes i s'organitzà una manifestació «unitària» que aplegà alguns centenars de persones. Convocaven aquesta ja tradicional manifestació el PSM, el JEN-PSM, ERC i les seves joventuts, el BEI, la JNM, el Grup Blanquerna i el Lobby per la Independència.

En l'àmbit dels símbols, el 1996 *La Balanguera* fou declarada l'himne oficial de Mallorca gràcies a un acord del Consell Insular de Mallorca i sense cap vot en contra. Així, es reconeixia com a himne una cançó i un poema que ja tenien aquesta consideració per a amplis sectors de la població i, en especial per als nacionalistes. El 1997, el Consell de Mallorca, en contra de l'opinió de la força nacionalista majoritària, el PSM, oficialitzà com a Diada de Mallorca la data del 12 de setembre. Aquest dia no tenia cap mena de tradició i es fonamentava en un pretext històric gairebé inversemblant. En canvi, el PSM i altres forces nacionalistes han continuat propugnant i celebrant el 31 de desembre com a «Diada Nacional».

En els darrers anys del segle XX s'ha consolidat l'esmentada manifestació del 31 de desembre com l'expressió del nacionalisme progressista (PSM) i del nacionalisme més esquerrà i independentista. Així, la del 30 de desembre del 2000 va aplegar entre mil i dues mil persones, una xifra gens menyspreable, so-

bretot tenint en compte que el lema de la manifestació fou «De Salses a Guardamar i de Fraga a Maó, construïm un poble lliure». Participaren en la manifestació, a més del PSM i de les seves joventuts, Alternativa per Mallorca, ERC i les seves joventuts, el Lobby per a la Independència, Maulets, Revolta, Endavant (OSAN), el Grup Blanquerna i l'associació d'estudiants Sa Sargantana. També hi donaren suport els sindicats STEI, STIB i Unió Obrera Balear i el recentment creat Comitè de Solidaritat amb Euskal Herria. Així mateix, signava la convocatòria l'Àrea de Joventut d'Esquerra Unida.

A partir de 1996 alguns sectors del nacionalisme cultural, de la premsa i de la militància política, impulsaren una aproximació entre les dues principals forces nacionalistes, PSM i UM. Però les relacions entre aquestes dues forces han estat ben complicades i plenes de discrepàncies. Entre d'altres temes cabdals, els ha separat la qüestió de la incineració dels residus, la diada de Mallorca, el segon cinturó de Palma i la política relativa al petit comerç. Així, el 1999 no es varen unir forces en vista als pactes de govern i el 2000 no es va poder presentar una candidatura conjunta a les eleccions a Corts, iniciativa propugnada, entre d'altres, per l'OCB.

A partir del 1997 s'accentuà l'enfrontament entre el món del nacionalisme cultural, representat principalment per l'OCB, i el Govern balear del conservador espanyolista Jaume Matas.

El maig de 1997 l'OCB impulsà la III Diada per la Llengua i l'Autogovern, que sota l'eslògan «Junts per la llengua», reuní unes quinze mil persones a Palma. L'any següent, la IV Diada suposà una accentuació de l'enfrontament amb un Govern cada vegada més «zaplanista». El lema utilitzat fou contundent «Vine a plantar cara!» La crispació arriba al punt màxim el maig de 1999, poc abans de les eleccions autonòmiques, quan l'OCB impulsà amb notable èxit un correllengua i una cadena humana a Palma. Tots els partits polítics, excepte el PP, varen donar suport a aquesta iniciativa. Aquells mateixos dies, el Moviment d'Escoles Mallorquines celebrà el I Congrés de Llengua i Ensenyament a Mallorca.

A partir de 1997 els sectors nacionalistes, tant polítics com culturals, intentaren impulsar una reforma de l'Estatut que atorgàs a les Balears més competències i la consideració de nacionalitat històrica. El novembre del 1998 UM i el PSM presentaren una proposta conjunta perquè el Parlament balear instàs al Senat el reconeixement de nacionalitat històrica per a les Illes Balears. Tanmateix, la reforma fou aprovada a Madrid amb el suport del PP i del PSOE i sense la consideració de nacionalitat històrica.

En l'àmbit estrictament municipal, diverses candidatures s'han definit com a nacionalistes. Així, el juliol de 1997 el PSM es reuní amb els Independents de Banyalbufar, els Coloms a la Sala, els Independents de Son Carrió i els Sineuers Independents. Només amb els primers es produí un procés de fusió, de manera que el 1999 les sigles PSM foren presents a Banyalbufar. En canvi, les relacions amb els Coloms i els Independents de Son Carrió aviat es refredaren. La històrica i important Unió Independent d'Artà s'integrà com a partit autònom en el si de la Federació PSM-Entesa Nacionalista. Per part seva, UM aconseguí la integració de la candidatura Alternativa Liberal de Manacor —ALM— el novembre de 1999, en un moment en què aquest grup tenia la batlia de Manacor gràcies al seu únic regidor, Miquel Riera. Una altra

candidatura que s'ha situat en l'òrbita d'UM ha estat la Unió Pollencina Independent —UNPI—, que el febrer del 2001 signà un conveni de col·laboració. D'altra banda, l'agrupació política Independents de Marratxí —IDMA— celebrà el seu Primer Congrés l'estiu de 1997 i ratificà el seu caràcter de formació nacionalista mallorquina.

En l'àmbit sindical, el 1998 es creà la Unió Obrera Balear, a partir de la confluència dels petits sindicats SATTEI (una escissió del SABEI), STIB, SATE-Bancaixa, ATG i SIB. Així mateix, el 2000, l'STEI posà en marxa el seu projecte d'esdevenir un sindicat intersectorial amb la denominació STEI-Intersindical de les Illes i el sindicat estudiantil BEI passà a anomenar-se Coordinadora d'Estudiants dels Països Catalans —CEPC.

Dins el nacionalisme polític més radical, el desembre de 1997 s'implantà a Mallorca amb un caràcter molt minoritari el grup independentista Maulets. En aquella mateixa data, es fundà a Palma l'Alternativa per Mallorca, un grup liderat per Bartomeu Martí que aglutinà bona part de l'independentisme jove mallorquí. Aquesta organització era partidària de la independència de la nació catalana i d'una plena normalització lingüística. No pretenia esdevenir un partit polític, sinó un factor de mobilització. La seva presència ha estat important, per exemple, en els actes i manifestacions del 31 de desembre. Entre els promotors cal destacar l'exrector de la UIB, Nadal Batle, que morí poc abans del congrés fundacional d'Alternativa per Mallorca.

Aquell 31 de desembre el 1997 es manifestaren un miler de persones convocades per l'esmentada Alternativa, PSM i les seves joventuts, ERC i les seves joventuts, BEI, Grup Blanquerna, Lobby per la Independència, Maulets, Revolta, Sa Sargantana i el sindicat STEI. En definitiva, es tractava de tota l'esquerra nacionalista, però no de tot el nacionalisme mallorquí.

El gener de 1998 aparegué un efímer Partit Mallorquí (o Partit Mallorquí Nacionalista), impulsat per antics militants d'UM i del PP.

En aquella mateixa època aparegué l'Associació per la Defensa de Mallorca, una entitat de caràcter nacionalista molt preocupada per la venda massiva de béns immobles als estrangers.

Les eleccions autonòmiques, municipals i europees del 1999 constituïren, en general, una continuació i la confirmació de l'ascens del nacionalisme polític iniciat el 1991. Per primera vegada partits explícitament nacionalistes passaren a co-governar el Govern balear. Pel que fa als resultats, en els comicis autonòmics UM augmentà fins al 9,1% dels vots a Mallorca i tres escons i el PSM mantingué el percentatge dels anteriors comicis, amb un 13,5%, però perdé un escó, de manera que n'assolí quatre. Els diputats nacionalistes elegits el 1999 per la circumscripció de Mallorca foren Maria Antònia Munar, Miquel Nadal i Antoni Pascual, per UM; i Pere Sampol, Maria Antònia Vadell, Damià Pons i Antoni Alorda, pel PSM. Per part seva, l'independentisme explícit d'ERC minvà lleugerament (0,4% dels vots). A les eleccions locals tant el PSM com UM augmentaren el nombre de regidors i batles. Els nacionalistes progressistes obtingueren 115 regidors, tres dels quals a Palma i les batlies d'Alaró, Banyalbufar, Campanet, Llubí, Maria de la Salut, Petra, Santa Eugènia, Santa Maria, Sóller i Vilafranca, a les quals cal afegir la d'Artà, en mans de la Unió d'Independents, partit membre de la Federació PSM-Entesa Nacionalista. També varen ésser molt positius

Sebastià Serra i Pere Sampol

els resultats d'UM, amb setanta-tres regidors i les batlies d'Alcúdia, Ariany, Búger, Costitx, Porreres, Sineu i ses Salines. En canvi, ERC no assolí cap regidor.

Així mateix, cal indicar que a Sant Llorenç assolí la batlia una candidatura independent que pot ésser considerada nacionalista. Respecte als comicis europeus, la candidatura PSM-CiU-BNV quasi doblà els seus resultats i, a Mallorca, arribà a l'11% dels sufragis. En aquesta ocasió UM participà en la Coalició Europea dels Pobles, amb el PNB, EA i ERC, i incrementà moltíssim el seu electorat, que suposà el 6,8% dels vots a Mallorca.

Com que el PP no obtingué majoria ni a Mallorca ni en el conjunt de les Balears, s'iniciaren negociacions per constituir una àmplia aliança de partits de centre i d'esquerres, nacionalistes i estatalistes, que governassin el Consell i el Govern. Les converses foren llargues i complicades i posaren de manifest la impossibilitat d'un front comú entre PSM i UM. Amb tot, aquests dos partits es distribuïren el govern del Consell de Mallorca, amb tres àrees per als progressistes i la resta i la presidència (M. A. Munar) per als centristes. En el Govern, el PSM obtingué una vicepresidència (P. Sampol) i tres conselleries, les d'Economia, Comerç i Indústria (també per a Sampol), Agricultura (Joan Mayol, que el maig del 2000 fou substituït per Mateu Morro) i Educació i Cultura (Damià Pons). Per part seva, UM també aconseguí la presidència del Parlament balear, que fou ocupada per Maximilià Morales. Així mateix és important destacar que fou elegit president del Govern balear Francesc Antich (PSIB-PSOE), un socialista estatista influït pel nacionalisme i partidari d'un estat federal on les nacionalitats se sentin còmodes (declaracions del març del 2001). En aquest mateix sentit, cal esmentar el nomenament de l'independent nacionalista Pere Fullana com a director general en una conselleria del PSIB-PSOE. En conjunt, per primera vegada en la història, les Illes Balears tenien un govern autònom progressista i nacionalista.

Tant el Consell com el Govern, no sense vacil·lacions, han afavorit el desenvolupament d'una cultura nacional, amb fites importants, com la creació de la primera ràdio comercial en català de Mallorca (2000), l'augment del coneixement del català en les oposicions a funcionari autonòmic (2001) i el suport al cinema i al còmic en català. També cal destacar una millora de les relacions amb la Generalitat de Catalunya, palesa en la creació de l'Institut Ramon Llull, una entitat que té per objectiu coordinar les polítiques de promoció exterior de la cultura i de la llengua dels governs català i balear. Així mateix, s'han millorat les relacions amb les entitats representatives del nacionalisme cultural. Amb tot, la primavera del 2001 l'OCB assenyalava la necessitat d'emprendre accions més decidides si es volia evitar la reculada de la llengua, sotmesa a una forta pressió a causa de la massiva immigració dels anys noranta i de la persistència dels hàbits diglòssics.

En els comicis a les Corts de Madrid del març del 2000 no quallà una candidatura conjunta del nacionalisme illenc. El PSM augmentà lleugerament a Mallorca (6,7% dels vots) i en el conjunt de les Balears (5,9%), mentre que UM també creixé i arribà al 2,5% dels sufragis a Mallorca (el 2,1% a les Balears). Malgrat això, resultava evident que el nacionalisme mallorquí, per separat, es trobava molt lluny de poder assolir un diputat estatal. Pel que fa a ERC, continuà davallant i només recollí el 0,3% dels sufragis.

Algunes fites en la consolidació d'UM han estat l'establiment d'una aliança amb els Independents de Menorca (octubre de 1999) i l'ingrés com a membre de ple dret en la Internacional Liberal (octubre del 2000). El desembre del 2000, aquest partit celebrà el seu VIII Congrés amb el lema «Futur per Mallorca». A més de reafirmar el carismàtic lideratge de M. A. Munar, es propugnà, per primera vegada, una mena de sobiranisme per a Mallorca. En sentit contrari, cal esmentar una petita escissió (novembre de 1999), de la qual sorgí una agrupació política anomenada Unió de Convergències. Per part seva, el PSM ha passat a denominar-se PSM-Entesa Nacionalista (juny de 1998) i ha establert relacions amb el BNG gallec i amb el Partit Democràtic dels Pobles d'Europa-Aliança Lliure Europea. El novembre del 2000 celebrà el seu 15è Congrés sota el lema «Una força oberta als nous reptes». En fou reelegit secretari general Mateu Morro, el qual destacà el paper de peça clau del PSM per formar qualsevol majoria de govern.

Pel que fa a les reflexions de caràcter teòric, a més de la proliferació de jornades i seminaris com també d'articles de tall periodístic, cal destacar el llibre *Nacionalisme i Constitució. Una perspectiva balear*, de Josep Melià Ques.

La vitalitat del nacionalisme cultural s'ha manifestat en aquests darrers anys en iniciatives com la sisena Diada per la Llengua i l'Autogovern (maig del 2000), la campanya que reuní més de tres mil signatures a favor d'una educació que es vehiculi íntegrament en català (2000-2001) i en la signatura de la Lletre de Convit 2001 (desembre del 2000). Amb aquesta darrera proposta, a més de commemorar l'obra de mossèn Antoni Maria Alcover, es pretenia promoure una xarxa de difusió i defensa de la llengua catalana. Les entitats implicades foren la UIB, l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Joan Lluís Vives, la Societat Arqueològica Lul·liana, l'Obra Cultural Balear, la Fundació Mossèn Alcover i el Bisbat de Mallorca.

En conjunt, el nacionalisme polític sempre ha estat present en la vida política illenca i ha consolidat un espai polític propi que, en els comicis autonòmics, els més propicis, pot arribar a representar el 24% dels vots. Aquest nacionalisme, a més, sovint ha condicionat la vida política illenca i els partits estatalistes. El nacionalisme ha estat molt plural tant pel que fa a la definició de la nació, com a la seva actitud davant la qüestió social.

El nacionalisme cultural és hegemònic, pel que fa a la producció autòctona, a Mallorca, especialment a la Part Forana. Bona part de la vida associativa i de les entitats culturals es troben sota la seva influència. Malgrat això, hi ha alguns àmbits radicalment castellanoespanyols, com puguin esser el món del dret o diaris com *El Día del Mundo* i el *Diario de Mallorca*, tot i que sempre hi podem trobar importants excepcions. A més, és clar, dels grupuscles antimallorquins autoanomenats anticatalanistes, de nul·la rellevància cultural. Aquesta hegemonia es troba limitada per la influència que té a Mallorca la producció cultural i els mitjans de comunicació castellanoespanyols. La influència d'aquests mitjans és superior a la dels que arriben en català, des de Barcelona, i en menor mesura, de València. Aquests mitjans configuren l'àmbit de comunicació català, que, d'altra banda, tot i esser minoritari, no és qualitativament gens menyspreable. ■

Antoni Marimon Riutort
professor de la Universitat de les Illes Balears

NOTA

* Aquest article és una versió ampliada i corregida del capítol «El nacionalisme», publicat a *Història de Mallorca*, volum III, Editorial Moll, Mallorca. Pàg. 275-292. En concret, aleshores estudiava el període 1977-1996.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- BAUÇÀ GARAU, Bernat (1999). *Porreres. Noves fites polítiques i culturals 1970-1995*. Di7, Binissalem.
- CANYELLES, Bartomeu; VIDAL, Francisca (1977). *L'oposició antifranquista a les Illes*. Palma.
- FULLANA, Miquel (1991). *Els deu primers anys de l'Obra Cultural Balear*. Obra Cultural Balear, Palma.
- GINARD FÉRON, David (1998). *L'oposició antifranquista i els comunists mallorquins (1939-1977)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GRUP D'ESTUDI DE LA CULTURA, LA SOCIETAT I LA POLÍTICA AL MÓN CONTEMPORANI (UIB). *El segle XX a les Illes Balears. Estudis i cronologia*. Cort, 2000.
- LÓPEZ CRESPI, Miquel (2000). *Cultura i antifranquisme*. Edicions de 1984, Barcelona.
- MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (coordinadors) (1996). *Simposi 25 anys IEB. La Transició a les illes Balears*. Institut d'Estudis Balearics, Palma.
- MARIMON RIUTORT, Antoni (1998). «Nacionalisme», dins *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Promomallorca, Mallorca.
- MARIMON RIUTORT, Antoni (1998). *Entre la realitat i la utopia. Història del PSM*. Documenta Balear, Palma.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1978). *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, Francesc de Borja (1975). *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Moll, Mallorca.
- MONER MORA, Catalina (2001). *Els moviments culturals. L'Obra Cultural Balear* (Inèdit quan el consultàrem per gentilesa de la seva autora).
- MOSQUERA, Roberto; NADAL, Antoni (1994). *El procés autonòmic balear (1976-1987)*. Documenta Balear, Palma.
- PAYERAS FEMENIAS, M. (director) (1995-96). *Memòria viva. Mallorca des de la mort de Franco fins avui 1975-1995*. Promomallorca, Mallorca.
- PAYERAS FEMENIAS, Miquel (1999). *Les utopies esvaïdes. Crònica política de la transició democràtica a les Illes Balears 1974-1978*. Cort, Palma.
- PINYA HOMS, Romà (1985). *La lluita per l'autonomia de les Balears*. Obra Cultural Balear, Palma.
- SERRA, Antoni (1981). *Gràcies, no volem flors*. La Magrana, Barcelona.

■ FRANCESCA SUREDA
PERE SANTANDREU

Rafel Duran: entre els clàssics i els contemporanis

Rafel Duran neix a Sant Llorenç (Mallorca) el 1963 i des del 1981 estudia i treballa en el món del teatre professional a Barcelona. Format com a director a l'Institut del Teatre, ha posat en escena una vintena d'obres, a espais com la Sala Beckett, la Sala Tallers del Teatre Nacional de Catalunya, el Teatre Lliure, el Mercat de les Flors o el Teatre Principal de Palma.

Aquest darrer any hem pogut veure a Mallorca els seus dos darrers treballs «barcelonins» (*Hurricane*, d'Enric Nolla, a la Fira de Teatre de Manacor; *El coronel ocell* als auditoris d'Alcúdia i Sa Màniga i al Principal de Palma) i un muntatge gestat a l'illa, *Els enamorats*, de Carlo Goldoni. Hem aprofitat aquesta estada seva de feina a Mallorca per parlar dels seus projectes recents.

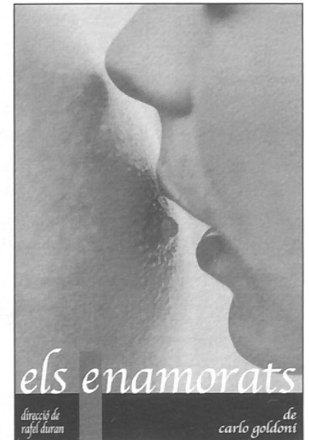
— Rafel, treballes especialment el teatre de text, per què?

— Teatre de text? Supòs que perquè la paraula és molt important, perquè amb la paraula ens comunicam. Tanmateix, però, jo no deix de banda en absolut el teatre gestual. Més ben dit, jo incorporo, si puc, moltes escenes que no siguin parlades: a *Hurricane*, n'hi havia. Per a mi, les mirades són molt importants; crec que el teatre que jo faig és una mica de tot. Per a mi és molt important el gest, la posició de l'actor a l'escenari, com gesticulen els personatges, la proximitat, la llunyania... Tenc molt presents tots aquests aspectes.

— Tries els textos o te'ls trien?

— La majoria els he triats i, si van amb la Companyia la d'Hac, els he triats jo i, a més a més, he lluitat jo per fer-los. Si no van amb la Companyia la d'Hac, vol dir que és qualque encàrrec. En el cas d'un encàrrec, si m'agrada i crec que les condicions són òptimes, per què no? Tenc la meua ideologia teatral, com a director. Som un professional del teatre i per tant crec que puc acceptar qualsevol proposta que m'interessi.

— Què t'interessa dels clàssics? Què dels contemporanis? Fas teves les paraules de Roger Bernat: «El veritable teatre no es troba ja en els grans textos shakesperians. Per què parlar de les nostres passions amb la veu d'autors del segle XVII?»¹

— Us contestaré primer la darrera pregunta. La temàtica és complexa i sempre crea molt de debat. Roger va d'*enfant terrible* i de radical. Ara bé, és cert que hi ha una convivència actual amb el món dels clàssics, però que sempre hi ha estat. És a dir, jo aniré a veure una exposició de pintura de, per dir un pintor contemporani, Miquel Barceló, que m'agrada molt i que em parla del món contemporani, però també veuré una exposició de Canaletto. I cada vegada que vaig a Madrid, m'en vaig a veure un quadre especial de Goya, que m'agrada molt, i *Las Meninas*, per exemple. Per tant, convisc amb els clàssics i els contemporanis... Ja sé que un quadre no molesta tant com el teatre: el teatre té una força molt curiosa de fer mal. Si, per exemple, un teatre només programàs clàssics, jo ja em queixaria. Crec que una societat que és incapaç de parlar de la pròpia contemporaneïtat és una societat malalta; per tant, els contemporanis són necessaris. Però una societat que obvia tota la història passada també és una societat malalta, perquè els clàssics també són necessaris. És veritat que *Els enamorats* és el primer clàssic sencer que faig, no que no hagi tocat temes clàssics. Jo he fet moltes incursions shakespearianes, per exemple a l'Autònoma, fent tallers. Però sí que *Els enamorats* és el primer clàssic que poso a l'escenari. Hi ha uns ponts que jo sempre reivindico. Jo no sé com eren al segle XVIII *Els enamorats*. I potser si poguéssim veure com eren, no ens interessarien gens. Jo he fet uns enamorats actuals, vestits de segle XVIII, perquè quan tu parles dels clàssics, parles de la teva època. És a dir, Kubrick a la seva *Odissea a l'espai* va parlar dels anys seixanta, no va parlar del 2001, perquè l'estètica, quan veus la pel·lícula, és dels anys seixanta i la moda amb què anaven els astronautes vestits és la dels anys seixanta, no és la del 2001. Quan tu parles d'una època anterior, parles de la teva pròpia època. *La vita è bella* de Roberto Benigni parla dels anys noranta, de la manera com els anys noranta varen veure aquella època. *El gran dictador*, en canvi, és realment interessant, perquè està feta en el moment en què s'havia de fer: una burla, una crítica del nazisme, de les potències mundials dels anys quaranta. Per a mi és molt més interessant fer teatre contemporani, sense ser radical i dir que els clàssics no s'han de fer.

— No fa gaire, Manel Dueso comentava que qualsevol obra s'ha d'abordar des de l'avui...

— És així. Jo no sé com era Venècia, jo intuesc com era Venècia. Partesc d'una documentació gràfica i de la intuïció; aleshores en faig la transposició actual. Nosaltres triam l'estètica a partir dels quadres que ens han pervingut de l'època, però també del que a nosaltres ens interessa. Abans feia referència a Miquel Barceló i us comentava que és una part d'aquesta contemporaneïtat, però no l'és tota. La seva obra és vista sota el prisma de la contemporaneïtat de Barceló. El segle XX és un dels segles que ha abastat l'art des de puntes més oposades. Quan faig l'oncle Fabrizio veig les persones de Mallorca, no les de Venècia. Jo faig persones d'aquí. Com quan he treballat alguna obra de Koltès, he anat a cercar persones semblants al món de Koltès; ara bé, jo no som Koltès, no sé en què es va basar ell per fer les seves realitats, però crec que tenc prou imatges i coneixements sobre el món de Koltès per posar-lo en escena.

— Digues dues paraules d'*Hurricane* per a aquells que l'hagin vista...

— Bàsicament allò que dèiem a *Hurricane* és el que es mostra diàriament a la televisió. Hi ha espectadors que m'han comentat que no entenien el personatge de la dona extraviada. Hi ha tantes coses que no entenc jo del món contemporani! A cada poble tenim gent extraviada! Que jo els manipuli i en faci una al·lota *fashion* en lloc d'una dona *agro* és una manipulació meua. Sempre que hi ha un personatge extraviat, un personatge boig o un personatge esquizofrènic, sempre hi ha el tòpic que sigui de família pobre. A mi m'interessava moltíssim que fos de família rica i que anàs molt ben vestida, amb el seu collar de perles, la seva bossa de mà Chanel. La dona simbolitzava la maldat que tampoc no entenem, com per exemple per què existeix el segrest. L'obra explica tot un segrest; explica la síndrome d'Estocolm. *Hurricane*, per a aquells que l'han vista, és el reflex del món contemporani vist des de la ruralia. En tot moment vaig dir a les actrius que havíem d'anar a cercar les persones de ciutat, perquè les persones de ciutat provenen del poble. A tots els extraradis de les ciutats d'Espanya, des dels anys seixanta ençà, els grans rius d'emigració provenen dels pobles molt petits; aleshores, la cohabitació entre les formes arcaïques de vida, rurals, del que es coneix com l'Espanya negra, l'Espanya profunda, amb les formes urbanes, crea un xoc que encara existeix avui en dia.

— I uns comentaris d'*El coronel ocell*, de l'autor búlgar Hristo Boitxev...

— *El coronel ocell* té moltes lectures; els meus maldecaps eren controlar-les i poder-les explicar o suggerir. Jo vaig patir molt, ho reconec, vaig passar dos mesos en un estat alterat. Amb *Hurricane* no. Els tres primers dies dels assaigs, que eren lectures, ja vaig començar a dir que era molt difícil. Vaig patir fins al dia de l'estrena. Parlava d'Europa i d'un fet inevitable: l'emigració. Jo vaig acceptar *El coronel ocell* per la darrera imatge: el fet que demanen almoïna a la plaça d'Estrasburg. Boitxev fa acabar l'obra amb el casc blau demanant doblers. Jo vaig fer baixar el casc blau i vaig fer-li parar la mà, que és la imatge real que nosaltres veim. A Boitxev el primer dia no li va agradar, no ho va entendre. En aquell moment, a Barcelona, hi havia cinquanta persones dormint a la plaça de Cata-

lunya i això era molt impactant: la plaça més cèntrica de Barcelona era plena de gent dormint amb cartons, perquè no tenien papers. És absolutament inevitable que vinguin: Europa no pot girar l'esquena a unes persones quan durant quatre segles els ha explotats. A això hem d'afegir-hi els models exagerats de la societat occidental que transmeten els anuncis a les cadenes de televisió africanes, amb els cotxes de luxe, els millors còctels, els millors vestits i els grans xalets. A *El coronel ocell* hi havia tot això, juntament amb una gent dels països de l'Est, que ens és molt propera. Aquest gran somni de fugir, basat en aquesta metàfora de Boitxev dels malalts, dins una tradició teatral que explica que tots els malalts sempre han dit la veritat...

— Un dels aspectes que més ens va interessar del text d'*El coronel ocell* va ser la reflexió constant sobre què vol dir lucidesa i què vol dir follia. Qui és boig i qui és sa en un món que permet guerres al cor d'Europa? Què hi ha de veritat en aquella intervenció del personatge Fetíssov: «Vosaltres no sou bojos, senyors! Vosaltres només sou diferents dels altres. Vosaltres, senzillament, no heu estat creats per a aquest món, senyors, perquè aquest món va ser creat per als que són iguals que tots»?²

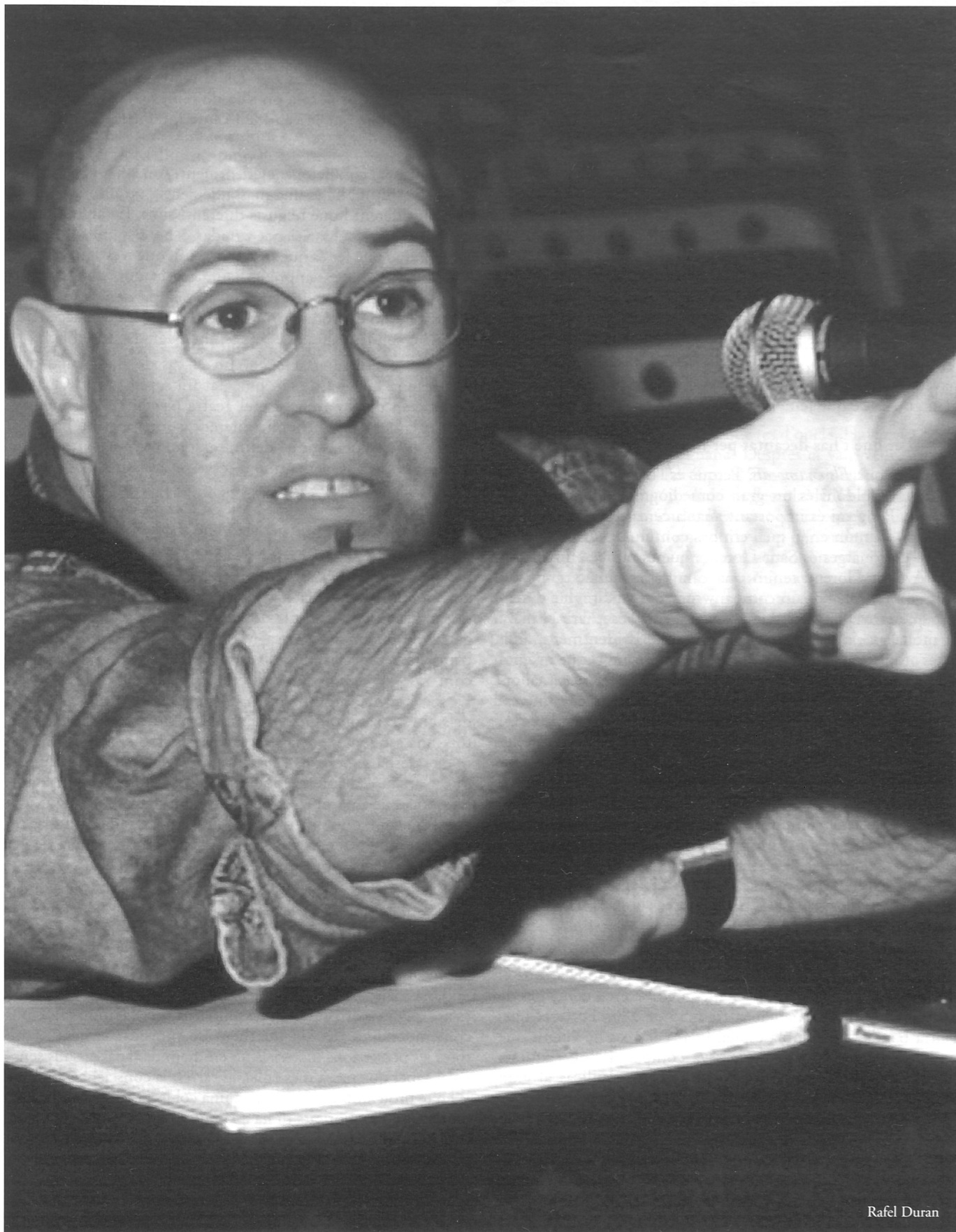
— Vaig llegir *La història de la follia* de Foucault. És interessant comprovar com la història europea dels bojos ha anat canviant. Els manicomis són invenció del segle XVII; abans els duïen als hospitals i durant l'Edat Mitjana eren considerats una mena de xamans. Des que una persona que era diferent de les altres va ser catalogada de malalt, va començar a ser rebutjada i marginada; ha d'estar tancada, que no molesti i que no estigui pels carrers. Per això hi ha els manicomis, tothom tancat allà dins i tots nosaltres ben tranquils a casa nostra. Això exactament passa amb els emigrants. Això és la neteja ètnica i social.

— Quin interès té *Els enamorats* de Carlo Goldoni, la teua darrera feina, a la societat mallorquina del segle XXI?

— Moltíssim, perquè és una societat molt rica. Amb diferències, evidentment, perquè la societat veneciana era rica pels mercaders i per tota la gran llegenda de Venècia, que venia de segles. Aquí som nous rics des de fa molts pocs anys, però per una qüestió turística.

Bàsicament, el nucli d'*Els enamorats* és la gelosia. Goldoni va veure uns enamorats de sang calenta a Roma durant el mig any que ell hi va ser; supòs que aquest fet el va inspirar per escriure una obra sobre els enamorats, que fins en aquella època un noranta per cent eren uns amors molt pastorívols i només un deu per cent devia ser un amor apassionat. No podem oblidar que *Romeu i Julieta* és un amor apassionat, apassionadíssim, que acaba en tragèdia. Goldoni tracta la gelosia, tot i que el paisatge de fons contínuament són els doblers.

En el moment que escriu, Goldoni s'atrevia a criticar una mica la seva societat, tot i que volia quedar bé amb tothom, volia triomfar, que totes les seves obres agradassin. Per això, no la fa passar a Venècia, sinó que la situa a Milà. A tall d'anècdota, a la meua adaptació la torn fer passar a Venècia. Quan vol criticar una mica, critica en una altra ciutat. El burgès Fabrizio és la caricatura més ridícula que hi ha; és una descripció d'una persona ridícula, que a mi em recorda

Rafel Duran

moltíssim, en sentit diferent, *Les goûts des autres*, una pel·lícula francesa actual. Aquí, un empresari, adinerat, de cop i volta descobreix la cultura; a *Els enamorats* és un burgès que vol parèixer noble. Per això ha de posseir una pinacoteca, tot i que li venen còpies i les hi fan pagar caríssimes. Quan sap que el noble amb qui vol casar sa neboda no té dot, s'enrabia brutalment, canvia de verd en blau. Hi haurà espectadors que potser no ho captaran així i aniran més cap a la forma còmica.

D'altra banda, també vull transmetre que bàsicament cap personatge de Goldoni d'*Els enamorats* no és feliç. És còmica, però també hi ha moments de molta seriositat. En aquest sentit, hem volgut trencar amb el concepte de «primavera metafòrica del XVIII», que ja ha esdevingut un hàbit. Sembla que totes les obres sempre passen a l'estiu. Nosaltres hem volgut trencar aquest tòpic: usam colors foscos, fa molt de fred i, per tant, els actors sempre van tapats. Aquest és un dels jocs que hem plantejat per evitar aquesta primavera. No és tanta primavera, hi ha aspectes més seriosos, tot i que hi hagi coses que facin gràcia. Sé que feim comèdia.

— Per què t'has decantat per muntar *Els enamorats*?

— Per què *Els enamorats*? Perquè és l'origen de la comèdia moderna; Goldoni és un gran comediògraf, juntament amb Molière. Per a mi és important anar a cercar els orígens de la comèdia. El món en el qual em bas contínuament per entendre els personatges és Sant Llorenç, que és també el meu origen. A Sant Llorenç tenim una cara; a les ciutats grans en tenim quinze. Fa poc un company meu em va dir: «He descobert que és Mallorca el que poses damunt l'escenari». Em va fer molta gràcia, tot i que jo ja ho sabia. Evidentment, amb certes atomicitats, mesclant això amb allò. A mi el que m'agrada és el mestissatge. Sempre faig broma amb l'*agropop* mallorquí..., aquest reciclatge continu que fan els pagesos és interessantíssim: són les teories de Warhol aplicades a l'agricultura de Mallorca. Em sorprèn veure una banyera davall un ametler que fa d'abeurador, o un sementer de botelles de Fanta. Clar: hi sembren tomàtigueres... Això et deixa absolutament estafèrril·lat, és com una instal·lació al Macba o al Pompidou de París. Allà seria el sùmmum. No és el sùmmum, és una cosa molt pràctica!

— És evident que cada director i cada època fan una lectura diferent d'una obra. Què afegeixes sobre la teva lectura particular d'*Els enamorats*?

— Hi ha una qüestió interna: la recerca dels orígens. Si jo em bas contínuament en Sant Llorenç, no puc obviar que el primer teatre que vaig veure eren comèdies: eren comèdies de Xesc Forteza. Jo he mamat la tradició de Xesc Forteza, que, d'altra banda, em sembla esplèndida. Per això he volgut que també hi hagués qualcú de la seva companyia, que aquesta tradició continuàs, tot i que, evidentment, s'aplicàs al gran comediògraf.

He anat a cercar els orígens de la comèdia. Amb això hem pogut veure que no hem canviat gens; és per això que els clàssics es mantenen: d'on venim, què passava al segle XVIII, com eren i com som ara. La gelosia que destrossa les parelles. Aquesta gran gelosia provocada potser per aquest sentiment de possessió que tenim. En el cas de Goldoni, és una relació

molt violenta la que crea: amb els actors hem descobert que la primera trobada dels enamorats ja és molt violenta.

— Tu has comentat que fas el teatre que a tu t'agrada. Fins a quin punt la sala on s'ha de representar l'obra condiciona el públic que la vendrà a veure i, també, les característiques del teu muntatge?

— L'espai condiciona, evidentment. Ara bé, jo no sé qui és el públic. El públic és una massa de gent, que autònomament és molt diferent i que té gusts diferentíssims. En aquest sentit, no m'interessa pensar si pot agradar o no al públic el que jo faig. El que puc fer és que m'agradi a mi, que n'estigui convençutíssim; jo sé que sempre hi haurà espectadors que seguiran. Això és un tema que jo tenc tancat. Sempre tens la por de si agradarà o no el producte que has fet, de si serà ben acceptat o no. Això són les ganes que tots tenim d'agradar al públic.

Com condiciona? Depèn. En el cas de Barcelona, cada sala té una manera de fer, ha creat un segell propi. Quan et contracten tu t'hi avens. En el Teatre Nacional de Catalunya cada sala demana un públic diferent, sobretot si ho has d'estrenar allà. Depèn també del muntatge que tens entre mans, de l'autor, perquè evidentment serveixes un autor, tot i que hi impositis molts d'aspectes propis. Jo no puc anar contra Goldoni, en aquest cas, jo tenc molt en compte que he d'explicar aquesta història, perquè per això l'he triada.

M'interessa la realitat de Mallorca. De vegades em demanen per què faig clàssics quan treball a Mallorca: *La dida* i ara Goldoni. La situació teatral a Mallorca no està encara normalitzada. Si feim un Beckett serà rebutjadíssim. Jo tenc ganes de fer un Beckett a Mallorca. Ja el farem amb unes condicions especials, per divertir-nos. Ja no serà un producte com *Els enamorats*, que s'adreça a una societat més àmplia. La societat mallorquina ha viscut un xoc fort, el del turisme dels anys seixanta, que encara no s'ha superat. S'han trencat tots uns esquemes socials i morals; els doblers fàcils han fet que es desbarri per tots els cantons; els valors morals han cauducat a causa d'aquests desbarraments econòmics. Per tant, he notat que una obra contemporània, mentre no sigui una comèdia fàcil, que ridiculitzi els altres, no agrada. Cal plantejar damunt l'escenari una autoreflexió que hauríem de fer tots els humans sobre allò que ens està passant...

Mallorca era pobríssima i, de cop i volta, ha tornat riquíssima. Aquesta nova societat no vol reflexionar sobre el seu estat de riquesa recent, que tant ha costat d'aconseguir. Tot allò que sigui una reflexió beckettiana, que prové d'un gran impacte provocat per la Segona Guerra Mundial, a Mallorca no interessa. Una societat opulenta no accepta aquesta reflexió, tot i que és ara quan els artistes hem de punyir la societat amb creacions contemporànies. És ara que hem de provocar la gent. Amb totes les possessions materials no ens hem de tapar els ulls sense voler saber què passa més enllà, al carrer; la consciència burgesa ja en té prou amb un donatiu en una col·lecta televisiva. Ara bé, quin ordre de prioritats hi ha a la nostra societat? Jo, com a artista, tenc el dret de sacsejar una mica. Si faig un contemporani rabiós, són aquests aspectes els que vull tocar. Aquest és el cas d'*El coronel ocell*. És veritat que l'obra estava feta amb gran enginy escenogràfic i també amb quatre fustots. Intuíem que havíem fet el mal que volíem fer. Fer reflexionar el públic i fer-lo

pensar a partir d'un divertiment. Si és divertida com *El coronel ocell* l'obra s'accepta, si no, no. Són qüestions curioses.

— Si et convidassin a fer el muntatge que tu volguessis a Mallorca, quin faries?

— Jo faria un Beckett. Atenció: Beckett és un clàssic avui en dia, perquè la seva obra té cinquanta anys. On es podrà fer aquest Beckett a Mallorca? Quin lloc especial haurem de cercar, fora d'un àmbit teatral, com una experiència que vagi més enllà del circuit teatral que s'intenta establir a les Illes?

— Què vols afegir del teu muntatge d'*Els enamorats*?

— En lloc de Milà el nostre muntatge d'*Els enamorats* passa a Venècia; faig servir el carnaval de Venècia i també la tradició de les màscares com a homenatge a l'època. Goldoni és el gran reformador del teatre italià, de la *commedia dell'arte*. Goldoni treu les màscares i introdueix un teatre diferent: va ser l'avantguarda del moment.

Jo faig un joc de màscares: tots surten a escena amb les màscares venecianes, però se les treuen per parlar. És un homenatge a l'època. Goldoni desplaça el centre de teatre basat en les quatre màscares —els quatre personatges (Pantalone, *dottore*, *arlecchino* i Brighela)— i incorpora els burgesos. Tots els personatges de la *commedia dell'arte* es troben en els criats d'*Els enamorats*. Així sabem que l'oncle Fabrizio és un *dottore*, és fanfarró; Succianespole, el criat sord, és un *zanni*. Lisetta és una famosa criada Colombina de la *commedia dell'arte*. Jugarem constantment amb les màscares.

— Com heu plantejat l'escenografia d'*Els enamorats*?

— L'escenografia parteix d'una frase que pronuncia el personatge del comte d'Otricoli a la traducció catalana de Jaume Melendres,³ que diu: «Aquesta casa, més que una casa, sembla un teatre». La nostra gran sorpresa va ser descobrir que aquesta frase no existeix a l'obra original de Goldoni, que en italià diu: «Aquesta casa és la més divertida del món». Hem fet servir la frase de Melendres. La *commedia dell'arte* era al carrer, l'obra de Goldoni és dins un teatre. Explicar Goldoni és explicar Venècia, és explicar la situació d'Itàlia, és explicar la *commedia dell'arte*; sense aquests tres pols no pots entendre Goldoni.

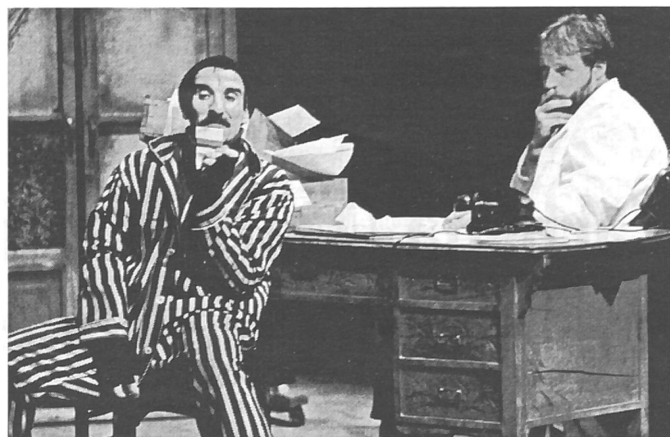
Hem fet un saló burgès amb un teatre a dins. D'aquí que ens interessàs especialment la frase de la traducció catalana.

— I ja per acabar, per què has triat els actors que participen en *Els enamorats*?

— Xisco Segura m'havia agradat molt en un muntatge a Barcelona, curiosament també en un Goldoni. He anat seguint la seva feina a Barcelona. Cercava un *enamorat* en el qual pogués creure; per tant, l'havia de conèixer.

Lluqui Herrero la vaig descobrir a *La casa en obres*, de Pep Tosar, i em va semblar una actriu amb una gran energia. Jo necessitava una enamorada molt energètica.

Coneixia Caterina Maria Alorda de feina molts d'anys. No havia tengut l'oportunitat de dirigir-la. Havia col·laborat a *La dida*, tot i que vull dir que jo no la veia gens goldoniana. Aquí hi entra, però, la tossuderia com una actriu sedueix un director. Caterina Maria em va seduir. Li vaig dir que només

Escena d'*El coronel ocell*

podria fer Flamminia, tot i que m'ha demostrat que és una gran actriu goldoniana. A més, no està gens explotada com a actriu de comèdia.

Necessitava un actor major que fes d'oncle. Havia vist Melis al *Sopar de Noces* de La Iguana. Després el vaig veure amb la Companyia de Xesc Forteza, al Teatre Principal de Palma. Melis pertany a la gran tradició de l'escola de Xesc Forteza.

En el cas de Joan Carles Bestard l'havia conegut a *La dida*. És un actor tòpicament goldonià. Fa el personatge de Ridolfo, que, a l'obra, no té una gràcia especial i, en canvi, ell li dona una gràcia terrible; n'hem fet un personatge poruc i covard. Si hagués tengut cinquanta anys li hauria donat el paper d'oncle.

Patricia Aguiló també l'havia coneguda a Barcelona. A més a més, és traductora i, com que sap italià, hem fet la traducció conjuntament. Fa el paper de criada.

Per a la cunyada necessitava una actriu molt especial. De la cunyada es parla contínuament, tot i que només surt un minut a l'obra. Havia de ser una al·lota més guapa que la protagonista. No es pot entendre la gelosia si no és així. Aleshores, he anat a cercar una al·lota que tengués unes característiques físiques concretes: que fos més alta i més guapa, que pogués ser el puntal de gelosia. També sabia com la vestiria (amb rebossillo negre i capell de tres puntes) i, per tant, havia de reunir uns trets físics i de joventut idonis. Això ho sap la companyia. Jo m'he de creure aquesta relació, que l'enamorada pugui estar gelosa de la cunyada.

Rafel Ramis feia de jaia a *La dida* i ara fa de criat. Té unes característiques com a actor molt especials.

Per al comte d'Otricoli hi havia Xim Vidal, que havia fet molta feina amb La Iguana.

En el cas de Succianespole, el criat vell, és Salvador Oliva, que és alhora ajudant de direcció. Salvador havia fet un *stage* de *commedia dell'arte* a Itàlia i, per tant, podia dur endavant aquest personatge. ■

Francesca Sureda
Pere Santandreu

NOTES

(1) *Quadern*, núm. 6, gener-març 2001, pàg. 6, Barcelona: Teatre Nacional de Catalunya.

(2) Boitxev, H. (2000). *El coronel ocell*, pàg. 81, Barcelona: Proa.

(3) Goldoni, C. (1993). *Els enamorats*, Col·lecció Popular de Teatre Clàssic Universal, Barcelona: Institut del Teatre, Diputació de Barcelona.

■ FRANCESC MIR FULLANA

Tàrbena (Marina Baixa): mallorquins desconeguts pels mallorquins

Als anys setanta, per desgràcia llunyans i pertanyents al segle passat, en què estudiava Medicina a València, a pesar d'estar a prop geogràficament, l'enyorança de la nostra terra feia que telefonàs demanant auxili de tant en tant a ca meva perquè m'enviassin subministraments: pa *moreno* i sobrassada de porc negre. Les penúries econòmiques fora Mallorca de la majoria dels estudiants universitaris d'aquella època serien motiu d'un altre article i diré tan sols que aquells esperats i meravellosos queviures autòctons, tan bons i desitjats eren, que s'empravren com unes apreciades postres durant setmanes.

Anaren passant els anys d'estudis que alternava amb la pràctica del muntanyisme, sana afició que em va fer trescar les muntanyes del País Valencià des del cim del Penyagolosa i les altures del Maestrat al nord a les serres d'Alcoi, la serralada costanera de Bèrnia, el Montgó, el Montdúver, la serra d'Aitana, el Benicadell o el puig Campana cap al sud.

Un bon dia, anant a l'aventura amb el cotxe per les serres de la Marina Baixa, partint des de la vila de Callosa d'Ensarrià —alqueria musulmana que fou adquirida l'any 1290 per l'almirall Bernat de Sarrià i on es produeix la major quantitat de les nespres de millor qualitat de tot el país— i pujant per una estreta carretera amb nombroses i costerudes corbes, arribàrem a un poblet que es diu Tàrbena.

Era hora de dinar i vàrem entrar a un hostel, la Casa Pinet, aleshores l'únic local hostaler de la població. Els meus ulls miops varen necessitar mirar dues vegades i pipellejar quatre més per adonar-se que tot el que veien no era una visió miraculosa, un miratge del meu cervell o una transmutació temporal: sobrassades penjades del sostil, pa sense sal i, si tot això no fos prou, l'amo parlava un valencià estrany amb l'article salat!

Una vegada recuperats de la impressió, ja asseguts i amb la panxa plena, l'observació del nostre entorn va confirmar que es tractava d'un lloc especial, perquè a part de les sobrassades, hi havia penjades banderes quadribarrades, la d'Euskadi, retalls de diaris de les primeres dècades del segle XX penjats a les parets ben emmarcats i en els quals s'informava que la Guàrdia Civil havia agafat uns bandolers de la serra (entre ells el padrí de l'amo) i per acabar-ho d'arreglar, el menjar era bo i el preu també, sense comptar amb l'amabilitat de l'hostaler a qui faltava el braç dret però que tenia una habilitat extraordinària

per dur les paelles sobre el tros que li'n quedava, a part d'altres utilitats que amb confiança ens va explicar i que no es poden transcriure en una publicació tan seriosa com aquesta.

Aquesta amabilitat va augmentar encara més quan es va assabentar que érem mallorquins. Sense voler havíem trobat un tros de Mallorca perdut ben enmig de les muntanyes valencianes.

El País Valencià està més dotat de muntanyes que de planúries. Antonio José Cavanilles (1745-1804), el gran botànic i viatger il·lustrat que va rebre per ordre del rei Carles IV l'encàrrec «de recorre la España para examinar los vegetales que en ella crecen» i que la seva curiositat va fer que els seus estudis abraçassin no tan sols la botànica sinó tots els aspectes físics i humans i que publicà *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y frutos del Reyno de Valencia* —impresa en la impremta Real de Madrid entre els anys 1795 i 1797 i que encara actualment és una obra de referència—, ja assenyala al seu mapa que de quatre parts del país, tres són muntanyes. Hi ha muntanyes per donar i vendre i entre aquestes es troba el nostre poblet.

Tàrbena és una petita població de poc menys de mil habitants —l'any 1970 n'hi havia 1.070 de censats, mentre que l'any 1995 tan sols eren 702—, que es troba situada damunt un penyal de les serralades de la Marina Baixa, a 560 metres d'altitud sobre un replà del turó de les Vinyes, la qual cosa fa que no pateixi les calors típiques de la comarca.

Aquí no creix ni el taronger ni la llimonera, sinó l'ametler i l'olivera, i la seva activitat és totalment agrícola. D'un miler d'hectàrees de secà la meitat són dedicades a l'ametler i de les 2.700 ha que n'hi ha d'incultes, 2.000 són classificades com a pastures. Tan sols hi ha unes 75 ha de reguiu gràcies a la font Grossa i a la de Casivanyes. La terra es troba repartida en propietats de tipus mitjà, que en la majoria dels casos resulten insuficients per aconseguir un nivell de vida acceptable per a la gent que les treballa, amb la qual cosa l'emigració cap a la zona turística costanera, sobretot dels joves, ha estat la norma i la causa principal de la disminució demogràfica.

L'etimologia de Tàrbena, segons assenyala Francesc de B. Moll, és desconeguda, d'origen segurament preromà i relacionable amb els diversos topònims ibèrics que presenten la terminació àtona *-ena*.

El poble es troba a ponent del tossal de 690 metres d'altària on s'aixecava el castell de Tàrbena —on també s'han trobat restes ibèriques—, d'origen islàmic, al voltant del qual es formà el nucli de Benigebel, anomenat després Tarbeneta o Poble de Dalt, si bé actualment tan sols en queden ruïnes i corrals de bestiar. El castell formà part del territori dominat per al-Azraq. Després de la conquesta pertangué a Sibil·la de Saga (l'any 1274) i després a Bernat de Sarrià, que el donà l'any 1322 a l'infant Pere, fill del rei Jaume I. Aquest infant va establir quaranta cases de cristians a Tàrbena, que més tard va pertànyer als Montcada, marquesos d'Aitona.

Els alacantins no recorden que el seu origen fou català i que la seva llengua, la que habitualment parlen els pobles que no foren repoblats per aragonesos o castellans, és la catalana.

La història tampoc no hi va ser favorable: la batalla de Muret, el niu de picabaralles que va ser la Confederació Catalanovalencianoaragonesa, el tèrbol compromís de Casp, el matrimoni dels Reis Catòlics (lluna de mel política que s'acabà tan prompte com morí Isabel, ja que els nobles castellans desobeïren Ferran i arribaren fins i tot a expulsar-lo de Castella, com a aragonès que era), la prohibició als pobles catalans de comerciar i participar en l'empresa «nacional» de la colonització de les Índies (el tema ja ve d'enrere), la derrota de les Germanies, la ràpida castellanització de la noblesa i el clero i un caramull de coses més. Tot plegat va fer que es desfermàs i afeblís la nostra personalitat comuna i encara més en aquelles zones, com Alacant, que eren i són frontereres.

S'ha de tenir en compte que la repoblació catalana de la *província*, exceptuant Elx, Alacant i Oriola, fou molt tardana i escassa. Concretament, en finalitzar l'Edat Mitjana, a tota la conca del Vinalopó (línia de fractura al·ludida pels historiadors) no hi havia cap casa cristiana: la població era exclusivament morisca i en essència ho continuà sent fins que varen ser expulsats.

Si bé ja es parla d'una primera expulsió dels moriscs al segle XIII, el que és cert és que aquests constituïen pràcticament tots els habitants de Tàrbena a començament del segle XVII (hi havia 64 focs l'any 1602).

Els moriscs eren uns excel·lents agricultors i bons artesans, dòcils i, el que era més important, pagaven religiosament els seus impostos en un país on era difícilíssim que un ciutadà pagàs un cèntim. A Felip II el repugnaven els moriscs, però ja havia pogut constatar els resultats desastrosos de l'expulsió dels jueus. La corona no podia renunciar als seus impostos i únicament per això va decidir no expulsar-los.

L'any 1599 i per «arreglar» el problema dels moriscs, el bisbe de Sogorb —segurament amb una genètica molt semblant o superior a la del nazi Dr. Mengele— va proposar al rei Carles III, fill i successor de Felip II, la castració dels mascles i l'esterilització de les dones. Afortunadament, els més moderats guanyaren i s'inclinaren tan sols per l'expulsió (amb l'anatomia sencera).

Els efectes catastròfics d'aquests fets es comprovaren ben prest: en pocs anys més de mig milió de persones abandonaren el país, la qual cosa va ocasionar la pèrdua de la meitat dels ingressos de la corona.

Després del decret d'expulsió de l'any 1609, els moriscs de la zona de Tàrbena es rebel·laren i s'ajuntaren amb altres grups comandats pel moliner del no molt llunyà i pintoresc poble de Guadalest de llinatge Millini, però foren derrotats i embarcats al port de Dènia a final del mateix any.

L'expulsió dels moriscs comportà la desertització dels pobles, que progressivament es varen anar omplint a base de catalans, aragonesos, castellans i alguns mallorquins. Així, Elda fou repoblada majorment per aragonesos, mentre que Petrer, Monòver i Novelda ho foren per catalans, castellanencs, mallorquins i gent sobrera (que no deuria ser molta) de la Foia de Castalla. Resten aspectes fonètics que mostren la forta influència que tingué la vinguda de gent del Principat i les Illes en la repoblació de tota la comarca: la caiguda de la *r* al final de la paraula és absoluta i en lloc d'emprar el perfet simple es fa servir la conjugació perifràstica. Només cal dir que Monòver, la gent de la comarca l'anomena 'Munòve', si bé l'enfosquiment fonètic només es conserva en poques paraules.

Tàrbena, com tots els pobles de la zona, va quedar totalment despoblada després de l'expulsió dels moriscs i el senyor territorial va decidir repoblar-la amb gent de Mallorca, amb mallorquins!

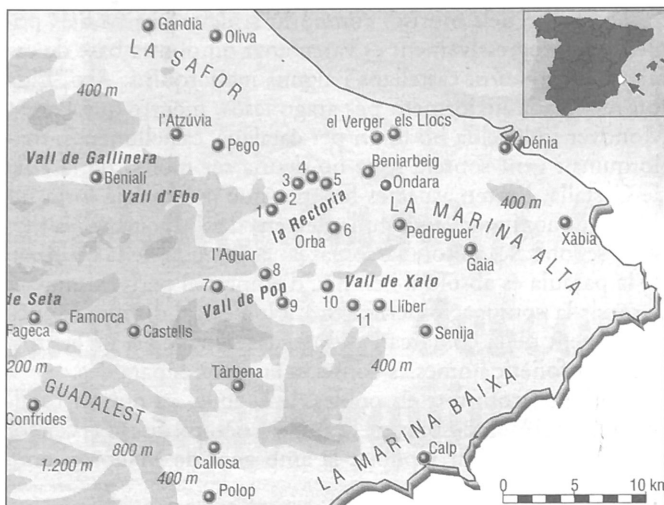

Vista de Tàrbena

A principi del segle XVII, les collites a Mallorca varen ser molt deficientes i com que la majoria de la població es dedicava a l'agricultura com a mitjà de vida, l'evolució demogràfica era condicionada per la producció de cereals, particularment de blat, la principal font de subsistència. D'aquesta manera, si la collita era dolenta, això es reflectia en una disminució dels matrimonis i per tant de naixements, això si no s'arribava a l'extrem que la fam s'estenia entre la població —situacions crítiques difícils d'explicar i comprendre pels actuals pobladors de l'illa. Segurament, aquells mallorquins que repoblaren Tàrbena arribaren just amb la roba i no gaire grassos.

Quasi mig mil·lenni després, encara es conserven a Tàrbena la majoria dels llinatges i moltes de les peculiaritats illenques: l'article salat en el parlar, lèxic, la sobrassada (famosa en el País Valencià, que és coneguda amb el mateix nom que el poble, *tàrbena*) i el pa sense sal. Els tarbenins parlen un valencià-mallorquí molt peculiar i agradable. Fins i tot els topònims dels restaurants recorden els seus orígens: Can Pinet, Sa Cantarella.

L'associació ciclista té un curiós portal d'internet titulat *Tàrbena: d'Alacant a Mallorca en 6 quilòmetres*, en el qual es descriu la ruta del coll de Tàrbena des del poblet veí de Bolulla, ruta no gaire dura que puja en pronunciat revolts per enmig d'un pinar, amb un desnivell de 330 metres, que pot fer-se llarg perquè és un coll de posar plat i ens podem fondre al final.

Mapa de situació de Tàrbena (Arxiu *Diari de Balears-Ultima Hora*)

Per acabar d'arrodonir aquesta quasi novel·la, el roquissar esquerp que envolta el poble i que dóna origen a la vall de Tàrbena, constituït per la llarga serra del Ferrer a la part oriental —amb una cresteria molt bella per als muntanyencs, que assoleix quasi els 900 metres d'altària—, amb un pas al sud, el pas dels Bandolers, que surt a la veïna i costanera serra de Bèrnia i per un seguit de muntanyes a la part occidental —la serra de l'Or, la serra del Racó, de 800 metres, la penya Garx o del Castell i el pintoresc coll de Rates—, va afavorir l'existència de bandolers i de contrabandistes, que pasturaren per la serra fins ben entrat el segle XX.

Com es pot suposar, les nostres visites a Tàrbena i a l'hostal foren nombroses durant el llarg temps que vàrem romandre fora Mallorca, visites que eren realment balsàmiques per als nostres cors... i estòmacs.

Més de vint anys després, rebem puntualment la felicitació nadalenca d'en Pinet de l'hostal de Tàrbena, possiblement amb llunyanes arrels mallorquines, això sí, res de motius religiosos: amb el *Che Guevara* amb el puny estret de fons! La personalitat rebel del padrí bandoler que li fou transmesa per la genètica, suposam.

Si anau a Tàrbena, aturau-vos a l'hostal de Can Pinet, hi sereu sempre ben rebuts, menjareu bé i us sentireu com a casa. Això sí, absteniu-vos-en si us molesta l'estètica catalano-comunistarepublicana, perquè en quedareu ben servits.

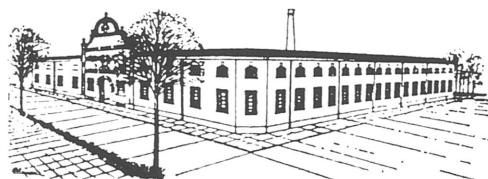
No és publicitat gratuïta perquè sempre que hi hem anat ens han cobrat —fins i tot el cafè—; això sí, a pesar dels seus antecedents, mai no ens han atracat. ■

Francesc Mir Fullana
metge oculista

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 vol.
 BERMÚDEZ CARIETE, A. «La decadència econòmica de Espanya en el siglo XVI. Ensayo de una interpretació». *Rev. de Economía Política*, 1956; 7: 210-238.
 BOVER DE ROSSELLÓ, J. M. *Memoria de los pobladores de Mallorca después de la última conquista por D. Jaime I de Aragón*. Palma: Ed. Mallorquina, 1947.
 BRAUDEL, F. *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en tiempo de Felipe II*. México: Fondo de Cultura Económica, 1953, 2 vols.

- CALERO, A. *Las montañas de Alicante*. Alcoi: El Cid, 1977.
 CAMPANER Y FUERTES, A. *Cronicón Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 a 1800*. Palma, 1881.
 CAVANILLES, C. *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*. Madrid, 1795.
 ELIOT, J. *La rebelión de los catalanes. Un estudio sobre la decadencia de España (1598-1640)*. Madrid: Siglo XXI, 1977.
 ESLAVA, J. *Historias de la Inquisición*. Barcelona: Planeta, 1993.
 FAJARNÉS, E. «Sobre agricultura y ganadería de Mallorca (s. XVII y XVIII)». *BSAL* 1926; 21: 62.
 FERRER, M. *Población y propiedad en la cordillera septentrional de Mallorca. Evolución histórica*. Palma: Diputación Provincial, 1974.
 GIRARD, A. «La repartition de la population en Espagne dans les temps modernes, XVI-XVII siècles». *Rev. d'Histoire Moderne*, 1928; 18. *Gran Enciclopedia Catalana*.
 HEERS, J. *L'Occident aux XIV et XVème siècle, aspects économiques et sociaux*. París: Presses Universitaires, 1963.
Història de Mallorca. Palma: Moll, 1982, 2 vols.
 JUAN VIDAL, J. «Las crisis agrarias y la sociedad en Mallorca durante la Edad Moderna». *Mayurqa*, 16, 1969.
 KAMEN, H. *La Inquisición Española*. Barcelona: Grijalbo, 1972.
 LLABRÉS, C. «Habitants de Mallorca en 1591». *Bol. Soc. Arqueològica Luliana*, 16: 324.
 MAS, M. *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*. Valencia: García Cantos, 1973, 13 vols.
 NADAL, J. *La población española. Siglos XVI a XX*. Barcelona: Ariel, 1966.
 NADAL, J.; GIRALT, E. «Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717». *Estudios de Historia Moderna*, 1953; 2: 237-284.
 REGLÀ, J. *Introducció a la història de la Corona d'Aragó*. Palma, 1973 (2a. edició).
 RUIZ ALMANSA, J. «La población de España en el siglo XVI. Estudio sobre los recuentos de vecindario de 1594, llamados de Tomás González». *Rev. Internacional de Sociología*, 1944; 5.

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

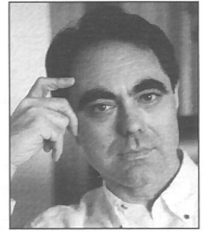
Gran Via de Colon

Telèfon 971 50 19 00

INCA

Arts Plàstiques

■ GABRIEL JANER MANILA

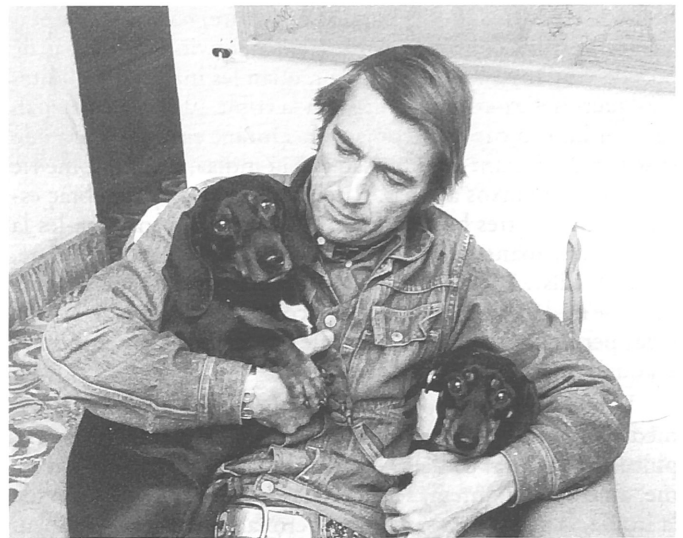

Ritch Miller, homenatge¹

Els organitzadors d'aquest acte han volgut que us dirigís unes paraules capaces d'evocar el record de Ritch Miller, el pintor estrany, el solitari misteriós i fràgil que vingué de molt lluny —Ritch era el viatger enigmàtic que arriba de lluny— a cercar recés a la vostra vila. Com aquell viatger: pelegrí, rodamón i aventurer, acudí a ca vostra: em voleu donar posada per a aquesta nit? I hi quedà per sempre.

L'homenatge que avui li dedicam és fet de records: "Recordant Ritch Miller", he vist escrit al catàleg de la magnífica mostra de la seva pintura que anit es presenta. El record. La memòria, vet aquí un dels grans enigmes de la Humanitat. Al cor d'aquells que han portat la iniciativa hi havia la voluntat de desvetllar la memòria. I és bo que els pobles seleccionin en el passat allò que els orienta, perquè la memòria és feta de records i d'oblits. Recordar és escollir. No podem ser com aquell personatge de Borges que recordava cada fulla de tots els arbres que havia vist al llarg de la vida, cada lletra de totes les frases de tots els llibres que havia llegit... Estaríem perduts. La memòria és un filtre. Però és un filtre que contínuament ens defineix, que diu allò que som. Cada dia ens veiem obligats a triar. I avui els santamariers heu triat recobrar la memòria d'un home que havia escollit aquestes terres, la verdor dels vostres camps, d'hivern a l'ull del sol, el paisatge màgic de Coanegra, la llum trencadissa d'aquestes planes, ja al final dels faldars de la serra de Tramuntana. Ritch era aquell home que venia de lluny, els ulls oberts, plens de tantes coses que havia vist durant el camí.

La memòria subratlla esdeveniments, instants, persones que ens han fet ser qui som i que han participat en la construcció del nostre món. La memòria subratlla la força innovadora de la pintura de Richt Miller, la capacitat revulsiva del seu art: inquietant, silenciós, pervers. El seu mestratge callat durant els anys en què ens eren més necessaris els mestres. El poeta surrealista André Breton havia escrit: la bellesa o serà convulsiva o no serà res. No em negareu que la pintura de Ritch Miller participa d'aquesta capacitat de commoció. No pots romandre-hi indiferent, davant el seus quadres. La seva imaginació et fa còmplice. També, els seus terrors i els seus fantasmes. Quan han passat els fets, en queden els fantasmes. Ritch no retrata la vida. Potser, els seus personatges només

Ritch Miller

són una màscara. La seva pintura, un retaule de fragments caòtics: ballarins, clergues poderosos, transvestits, homes perduts, dones embogides, infants arterioscleròtics, paisatges infinits i inhòspits... La pintura més dura —escrui Francesc Bujosa—, trista, desesperançada i insolent que es feia a Mallorca. Érem a començaments dels anys seixanta. Ritch Miller havia arribat a l'illa l'any 1962 i tenia trenta-sis anys. Havia nascut a l'oest de Texas en un petit ranxo, en una zona quasi desèrtica i pobra. La seva infància l'havia marcat: l'escola del ranxo, les hores solitàries rere una guarda d'ovelles, el desert. Venia de lluny i arribava cansat. Antonina Canyelles diu en els versos que li dedica que l'ha vist passar de bon matí amb el seu àngel. I era: «un àngel mort de fred d'ales pansides». El vaig conèixer vers l'any mil nou-cents seixanta-vuit. Llavors vivia en una casa blanca del Terreno, ran del camí vell de Gènova; però devia ésser el mil nou-cents seixanta-tres quan vaig entrar en contacte amb la seva obra. Aquells primers quadres exposats al Círculo de Bellas Artes de Ciutat i que esdevindrien una provocació i un escàndol, fins al punt que hi va haver qui féu gestions davant el governador civil i el capità general, a fi que Richt Miller fos expulsat de l'illa. Més d'una

ocasió posà la seva creativitat excepcional al servei d'alguns treballs meus: féu la portada d'*El cementiri de les roses*, l'any 1972; dibuixà el cartell per a la representació de *Faula*, un espectacle teatral que posà en escena el Grup de Teatre de Bunyola, i realitzà l'escenografia: el vestuari, els maniquins, la maqueta del decorat de *La princesa embriuada*, l'any 1981, i d'*El corsari de l'illa dels conills*, l'any 1983, ambdós espectacles estrenats pel grup de teatre Cucorba. Potser és necessari destacar la generositat amb què treballà en cada un d'aquests projectes, sense pressa, dedicant-los tot el temps necessari, implicant-se plenament en l'aventura. En ocasions diverses parlarem de teatre. Ho feia amb entusiasme i explicava la història d'aquells anys a Nova York en què havia fet estudis de teatre i havia treballat en grups experimentals i d'avantguarda.

L'any 1973 el vaig entrevistar per a la revista *Destino* i, pocs anys després, vaig publicar aquella mateixa entrevista a la secció «La columna de foc» del diari *Última Hora*. Hi parlava del seu passat mític, de les històries que sentia explicar a la família: la repadrina, per la banda de la mare, havia estat raptada per la tribu comanxe. Amb ells va conèixer per espai de més de vint anys, i morí de tristor, quan les inacabables lluites i les guerres d'extermini liquidaren la tribu. El seu fill Quanah va ésser l'últim cap dels comanxes. Durant els últims anys de la seva vida, durant l'anomenada «pau índia», era un home ric amb diners i ranxos a Texas. Ritch afirmava: «Aquí, al braç esquerre, hi duc tres bracerols de Quanah. Va donar-me-les la meua mare, abans de morir. Són uns simples cèrcols de coure, molt senzills... Quanah es cobria els braços amb aquests cèrcols i se'm deia que li servien per comptar els anys de la seva vida; però d'altres asseguraven que era el còmput dels homes als quals havia tallat el coll».

També hi deia: «I jo només vull dir que la vida és una comèdia sagrada». Una gran comèdia. Ritch se serveix de la seva pintura per burlar-se del món. I burlar-se'n amb tot el sarcasme, amb tota la duresa, sense pietat. Pels seus quadres circula la ironia, la sàtira més sarcàstica. Però la sàtira és, ja ho sabeu, una forma de plor. La paròdia, l'absurd, la ironia, la sàtira grotesca. Aquella mena de paròdia que Joyce féu en alguns capítols de l'*Ulysses*. La ironia moralitzadora de Voltaire, quan la vida ens resulta insuportable, la sàtira fantàstica contra la tirania i la intolerància. L'humor de Richt Miller és un humor subversiu, fet de desconfiança. Potser, tractava de protegir la seva vulnerabilitat de l'hostilitat del món. He sentit a dir que quan l'home està cansat de plorar per les coses, comença a riure-se'n. I d'això se'n diu humor.

L'humor que Ritch Miller integra als seus quadres és fet d'astúcia, de desafiament, de crueltat, de passada de comptes, de soledat, de poesia, de progrés, de creació, de llibertat... També és una manera de defensar-se de la por. Riure's de la por, encarar-se a la por, és vèncer l'amenaça. «Tinc l'esperança —em deia Ritch Miller en aquella entrevista— de poder-me riure d'alguna cosa, demà». A través dels seus quadres, ara que ja és el seu demà, nosaltres ens podem riure de la por: de l'hostilitat, de la intolerància, dels totalitarismes, de la tirania... I ell, que ja no hi és, ens acompanya. Riu amb nosaltres. Es dona compliment a aquella última voluntat: l'esperança de riure's del món, demà, i demà passat, i sempre.

Fou, segurament, un membre esquiú d'aquell grup americà de poetes i artistes que han passat a la història amb el

nom de «generació *beat*»: marginats, exhausts, deprimits, la ràbia de viure dins les venes, subversius i proscrius. Sempre sobre la corda fluixa, al caire que limita l'experiència de l'art i la follia: Allen Ginsberg, Kerouac, Burroughs, Holmes, Casady, Ferlinghetti... Volien viure a un ritme que mata, i sovint acabaren a la presó o al psiquiàtric. Només som un grup de bojos —havia dit Kerouac— entusiastes del jazz, addictes a la marihuana i a la bencedrina. Cercam fugir, perquè estam farts —afegia Kerouac— de totes les normes, de totes les convencions de la societat. Holmes, un dels seus, afirmava que les afirmacions més seductores les feien quan anaven gats. Alguns arribaven de l'oest remot. Calia aventurar-se en la boja nit americana. El sexe, qualsevol tipus de sexe, era l'únic que donava sentit a la vida. Richt em deia en aquella entrevista: «Cada una de les meves obres comença des d'aquí, del sexe, i puja per amunt, i es converteix en la meua aventura emocional. Llavors ja no importa tornar a veure mai més aquella obra. Tot s'ha acabat, com en l'amor».

No sé si Ritch Miller arribà a conèixer alguns d'aquells poetes de la *beat generation*. Cert és que, en ocasió d'un article de Jaume Vidal Alcover en el qual ajuntava el nom de Lawrence Ferlinghetti al de Richt Miller, aquest li va escriure una carta d'agraïment: «És un honor —escrivia— ésser esmentat amb Ferlinghetti, és un miracle». I transcrivía uns versos del poeta que parlaven del món i deien que és un bell indret per néixer, si no t'importa la felicitat, i que, després de tot, ni en el cel canten tostemps. Ritch se'n declarava un admirador entusiasta. «Per mi ha estat quasi un déu», deia. I referia el significat més profund de la paraula *beatnik* i de l'arrel *beat*, que fa referència a la beatitud, primer que a la idea de colpeig. Els poetes de la generació *beat*, i Ferlinghetti no n'és una excepció, cerquen, d'acord amb la moral budista de signe teològic, el propi anihilament, que els conduirà a la plenitud de l'ésser. Però per damunt ells ha passat l'existencialisme i sembla que no volen renunciar a cap dels dons que la vida t'ofereix: l'amor, la llum, el sol, la total llibertat física... I són rousseaunians. També a Ritch Miller l'atreia la vida elemental de la gent del camp, l'actitud franca dels homes senzills. Permeteu-me que us llegeixi un poema de Lawrence Ferlinghetti que, a instància de Ritch Miller, traduí Jaume Vidal Alcover.

IN GOYA'S GREAT EST SECENES

*En les més grans escenes de Goya ens sembla veure
tota la gent del món*

*en el moment exacte quan
mereixeren primer el títol de
«humanitat dolent»*

*Es retorcen sobre el full
en una vertadera fúria
d'adversitat*

*Amuntegats
gemegant amb infants i baionetes
sota cels de ciment
en un paisatge abstracte d'arbres maleïts
estàtues vinclades ales i morros de rates pinyades
patíbuls llenegadissos
cadàvers i galls carnívors
i tots els bramuladors monstres finals
de la*

«imaginació del desastre»
 són tan fotudament de veres
 que és com si realment existissin encara
 I existeixen
 Només el paisatge ha canviat
 Estan arrengrerats al llarg de les carreteres
 turmentats per legionaris
 falsos molins de vent i galls esmaferduts
 Són la mateixa gent
 sols que més lluny de casa seva
 en autopistes de cinquanta canals d'ample
 sobre un continent concret
 espai de blanques cartelleres
 que il·lustren imbècils il·lusions de felicitat
 L'escena mostra més pocs carros
 però més ciutadans mutilats
 en pintats automòbils
 i amb estranyes matrícules
 i motors
 que devoren Amèrica.

L. FERLINGHETTI
 Trad. Jaume Vidal Alcover²

SENSE TÍTOL, 1974. Acrílic sobre tela, 146x114

La nit americana... Ritch hauria cantat amb Edith Piaf: «Rien, je ne regrette rien...» No em penedesc de res, de res... Pensava, com el pare d'Edgar, el fidel, ancià i cec Gloucester d'*El rei Lear* de Shakespeare, en aquella absurda, negra veritat de l'existència humana: «Som, pel que fa als déus, allò que són les mosques per als al·lots entremaliats: ens maten per divertir-se». També ho hauria pensat Francis Bacon, el gran pintor britànic que Ritch tingué per mestre. Bacon admirava Jean Cocteau, deia que era un poeta que havia encès molts d'encenalls; però que havia dit una cosa genial: «Mira't tota la vida en un mirall i veuràs la Mort que s'afanya com les abelles d'una casera transparent».

Ara fa deu anys, dia dos de març de 1991, sol amb el seu món i els seus fantasmes, decidí trencar definitivament el mirall. ■

Gabriel Janer Manila
 escriptor

Santa Maria del Camí, 21-IV-2001

NOTA

- (1) Paraules llegides a Cas Metge Rei de Santa Maria, dia 15 d'abril de 2001, en l'acte d'inauguració de l'exposició "Recordant Ritch Miller".
 (2) Veg. *Lluc*, gener de 1968.

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

Nom.....

Adreça.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any ..... Pagarà l'import (2.500 ptes.) (estranger 3.100 ptes.)
 per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Núm. compte.....

Signatura

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ XAVIER MARGAIS

Un debat sobre el llatí i l'esperanto a Palma, l'any 1910

L'any 1991 l'historiador mallorquí David Ginard publicava en aquesta mateixa revista un article que tractava de la llengua auxiliar internacional anomenada esperanto i del moviment internacionalista que el difonia a Mallorca. L'article es titulava «Sobre l'esperantisme a Mallorca fins a la guerra civil (1907-1936)». Ginard es basà per redactar-lo en una conversa que havia mantingut amb l'esperantista Marià Jaquotot i va relatar amb brevetat alguns dels punts cabdals d'aquest singular moviment. Ara, la direcció de la revista ens ha ofert aquesta mateixa tribuna per tal de narrar i analitzar algun dels episodis que van viure membres d'aquell moviment cultural internacionalista amb elements importants pertanyents a l'alta jerarquia eclesiàstica. En conseqüència, no repetirem aquí noves dades sobre el moviment esperantista tractat prèviament per Ginard, sinó que tractarem d'exposar els fonaments d'un debat, d'una col·lisió d'interessos, d'una controvèrsia ideològica, que va sorgir en el moment en què, des de les files catòliques mateixes, hom va reclamar l'ús de l'esperanto en les relacions internacionals, i també que l'Església en fes ús, i la resposta que en feren destacats membres d'aquesta.

Efectivament, els episodis a què feim referència s'iniciaren quan un membre de l'Esperantista Klubu Palma, Joan Aguiló Valentí, de malnom Cera, va publicar el dia 20 d'octubre de 1910 un article a *La Almudaina*, en què destacava els progressos que experimentava l'esperanto dins diverses àrees, tot reclamant l'atenció dels catòlics palmesans en el sentit que participessin activament en la difusió de la llengua auxiliar internacional, que prenguessin exemple dels catòlics francesos, que fins i tot havien fundat una societat catòlica internacional de sacerdots esperantistes i una associació internacional de comerciants catòlics, i que disposaven d'un òrgan mensual titulat *Espero Katolika*. Aguiló Valentí es referia a l'Església catòlica com la institució més internacionalista de les que existien i opinava que es veuria clarament beneficiada si els seus membres podien emprar una llengua comuna en les distintes trobades internacionals que celebraven, com eren peregrinacions, congressos, etc. Esmentava l'articulista que Pius X mateix havia beneït les associacions catolicoesperantistes i les seves realitzacions. Reclamava també l'atenció dels seus conciutadans catòlics mallorquins i els

comminava a cooperar en l'estudi i en el desenvolupament d'aquest ideal que, al cap i a la fi, resoluria els problemes que experimentaven les nacions per perfeccionar-se.

Aquest article va provocar que un membre destacat de la cúria mallorquina iniciés sense signar —hi ha fonamentats indicis per creure que es tracta del qui seria bisbe de Lleida i més tard de Mallorca Josep Miralles Sbert— un agre debat des d'*El Correo de Mallorca*, que va durar la tardor d'aquell any 1910 i que es va titular «Catolicismo y Esperanto». El pretesament anònim articulista va redactar dèssert articles que aparegueren a primera pàgina de distints números del periòdic catòlic i va argumentar, per activa i per passiva, la necessitat que tenia l'Església de defensar la llengua llatina com a expressió de la catolicitat. Però l'acusació principal es fonamentava en el fet que, citava Francesc Veuillot,¹ en el programa del laïcisme s'abonava l'abandonament del llatí i que darrere el favor de què gaudia l'esperanto s'amagava l'odi dels lliurepensadors envers l'Església. I, és clar, acusà la francmaçoneria d'emprar la seva influència encaminant-la a proporcionar cursos de franc d'esperanto, en locals de distints municipis. El punt i final de l'article que va publicar Miralles aquell mateix dia 20 d'octubre servia per —citant la *Revue Française* del dia 24 d'abril— comparar els esperantistes al poble jueu. Afirmava que aquests viuen en l'esperança i la recerca del messiès, i aquells reclamen una llengua internacional, i ja la posseeixen i és exclusivament seva, aquesta llengua és el llatí.

El debat, que ja hem comentat, va durar des del dia 20 d'octubre fins al dia 15 de desembre d'aquell any 1910. Josep Miralles fonamentarà el seu criteri en opinions formulades a publicacions de caràcter conservador i sovint integrista com puguin ser *Figaro*, *L'Univers*, *Revue Pratique d'Apologétique*, *La Civiltà Cattolica*, *La Hormiga de Oro*... i ignorarà el fet que hi havia dins l'esperantisme un col·lectiu catòlic important en nombre. Obviarà també les seves realitzacions, com puguin ser assistir a missa i oir la prèdica en esperanto, posar-se sota l'advocació de la Mare de Déu de l'Esperança, editar premsa en esperanto fonamentada en els valors de la pau. Contràriament, l'articulista denunciarà l'espai de llibertat i de concòrdia que ofereix la comunitat esperantista internacional «a la vista está, y más claro no puede ser. Como lengua, el esperanto será cosa excellentísima: como ideal, aspira a la fraternidad humana, al progreso indefinido, a la tolerancia suprema en punto a nacionalidades

y creencias, y quien lo adopte, lo propague y lo recomiende mirará por ese provenir á que aspira la ciencia laica y el indiferentismo en materias religiosas, es decir el naturalismo puro y escueto».

En el transcurs dels distints articles, Miralles no va dubtar a lloar aparentment els progressos de l'esperanto, fins i tot de mostrar un imaginari entusiasme pel fet d'haver estat traduïdes a la llengua zamenhofiana obres de significativa importància dins el món catòlic, com eren *La imitació de Crist*, o d'explicar que bisbes i arquebisbes haguessin autoritzat, beneït i atorgat premis a distintes manifestacions esperantistes. No obstant això, no es va estar de citar elements contraris a l'esperantisme i de furgar dins les contradiccions que oferia l'actuació papal. Així, citava els arquebisbes, bisbes, o prelats com Sattoli i Vives,² o fins i tot religiosos com el sulpicià J. Guibert, el jesuïta E. Cayo o pedagogs de reconeguda importància com monsenyor Dupanloup i el jesuïta Ramon Ruiz Amado, en el sentit que l'aquiescència o benediccions dels prelats són atorgats a persones i actes, però mai no són donats a doctrines o idiomes. Miralles ho argumenta citant una lletra, de dia 17 d'agost del 1909, en la qual el papa, mitjançant el cardenal secretari, confirmava a J. Guibert que el llatí era la llengua sempre viva de l'Església. Més exactament li deia: «*Justo es que una lengua internacional una, si no á todos los fieles, por lo menos á todos los clérigos. Para que tengan con más seguridad una misma alma, conviene que tengan una misma lengua. Cuando se juntan, bueno es que puedan comunicarse sus ideas y prestarse los servicios que necesitan. Y ¿por qué habrían de apelar á un volapük agreste, ó á un esperanto artificial, cuando tienen en el Latín una lengua común perfectamente á propósito para sus conversaciones? Desde que el sacerdote habla en latín, está como en su propio domicilio en todas las iglesias y en todas las casas sacerdotales católicas».*

Miralles citarà el mateix Guibert, que a la *Reveu Pratique d'Apologétique* es lamentava pel fet que el llatí hagués perdut la primàcia de ser la llengua internacional. Així, per Guibert, no convenia la ruïna del llatí i opinava que era al clergat a qui corresponia retornar-lo al lloc que li corresponia i que, si se cercava una llengua internacional valia més adoptar el llatí que crear una altra llengua que, com l'esperanto, era un calc seu.

Però com que era certa la demanda d'una llengua universal, llavors, per tal d'ampliar el camp d'acció del llatí, l'anònim articulista suggereix retornar a la llengua de la catolicitat i emprar-la al màxim possible, és a dir, superar els límits que ofereix la sagristia o les relacions d'alt nivell apològic i servir-se del llatí en qualsevol camp, per exemple en les relacions comercials. En posa alguns exemples:

Á treinta días fecha, sírvase pagar á mi orden la suma de 396 francos, valor recibido en géneros.

És a dir, en llatí: *Trigesima die volite jusso meo solvere summam trecentorum nonaginta sex francorum, valorem mercibus receptam.*

O la següent, *Incluyo la factura; sírvase comprobarla y anotar su importe en nuestro crédito.*

Que en llatí diu així: *Inclusam notam volite verificare, camque, si rectam, credito inscribere nostro.*

En els setze articles, ultra la defensa aferrissada de la llengua llatina, exposarà l'articulista d'*El Correo de Mallorca* dues idees més prou importants. La primera, descansa en el fet que els problemes lingüístics no troben ressò dins el poble i que només interessin persones que compten amb un important

nivell cultural. Aquests, amb l'ús del llatí, solucionaran eventuais problemes de comunicació. Així, citarà el viatge d'un amic (es tracta d'Antoni M. Alcover) a Alemanya, que en no poder-se comunicar amb aquells habitants féu ús del llatí i aconseguí solucionar els seus problemes.³ En definitiva, troba que el llatí fou sempre la llengua de la catolicitat i que el catòlic en emprar-la deixava de sentir-se estranger a qualsevol país. En conseqüència, no pot sinó lamentar-se del fet que l'ús de la llengua llatina havia reulat a conseqüència de la crisi sorgida a Europa feia ja cinc-cents anys.

El segon propòsit descansa en el fet que l'espai de neutralitat que proporciona l'esperantisme sigui emprat per protestants, jansenistes, elements subversius, etc., els quals per tal de dur a terme la Revolució cosmopolita —afirma l'articulista— han declarat la guerra al llatí. En conseqüència, troba que el fet d'emprar una llengua qualsevol, antiga o nova, per a les relacions internacionals és un menyspreu no només al llatí, sinó que es tracta d'un atac directe a l'Església. I aquesta en ser atacada ha de ser defensada pels seus membres.

Comptat i debatut, la lectura d'aquest conjunt d'articles dona encara per a molt més. Hi ha, però, un fet prou important: fins ben entrada la dècada dels anys vint, concretament durant l'any 1927, no es va repetir una discussió d'aquest tipus a la premsa mallorquina i llavors va ser contestada àmpliament no sols per elements mallorquins sinó també per sacerdots del Principat que es posicionaren a favor de l'esperantisme. Amb relació al debat de l'any 1910, val la pena indicar que durant tota l'època en què l'esperantisme va tenir vigència a Mallorca, membres de l'Església mallorquina, religiosos i seglars, van continuar col·laborant amb l'esperantisme i, com no podia ser de cap altra manera, en els congressos esperantistes que es van celebrar a l'illa, fidels catòlics en oír missa van sentir la predicació en esperanto.

Aquest debat ens mostra el temor que sentia un nombre significatiu de membres de l'Església davant l'avenç inexorable de la laïcitat. Certament, feia un poc més d'un any que havien ocorregut a Barcelona els fets de la Setmana Tràgica i les noves de les fumeres dels convents i les cendres de les esglésies cremades encara servaven encès el temor d'aquells religiosos mallorquins, a més a més de l'òbvia indignació. En un altre camp hi havia dins l'alta jerarquia de l'Església de Mallorca la por a perdre concretes prerrogatives socials, de manera que la defensa del llatí podia ser un element capaç d'unificar voluntats, que ben dirigit eventualment podia contrarestar els embats de la modernitat. Per part seva, en el moviment esperantista coexistien voluntats ideològiques variades. Una d'aquestes era formada per elements catòlics que volien aprofitar l'espai de neutralitat que creava el nou ideal per encabir-hi els valors de la religió catòlica. Òbviament la resta de les voluntats ideològiques cercaven altres objectius, si bé el que a tots unia era que l'esperanto esdevingués la llengua auxiliar internacional. ■

Xavier Margais
historiador

NOTES

(1) Es tracta del successor a la direcció de *L'Univers* dels coneguts intel·lectuals francesos Lluís i Eugén Veuillot.

(2) Segurament es referia a Josep de Calassanç Vives.

(3) Efectivament, en el *Viatge a Alemanya*, mossèn Alcover descriu el fet que, volent ell convèncer sobre la virtut del catolicisme i com que no posseïa prou coneixements d'alemany, envestí en llatí.

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ JAUME REYNÉS

On cercam el vertader rostre de Crist?

És si més no curiós —i fins i tot em suscita algunes reflexions gens ni mica intranscendents— l'enrenou provocat aquests dies entorn del «vertader rostre de Crist».

Per si de cas no n'estau assabentats, en reproduiré el dibuix reconstruït i la nota informativa de l'agència ZS01032707:

«LONDRES, 27 marzo 2001 (ZENIT.org).- ¿Cómo era el rostro de Jesús? Su tez era morena, su cara ancha, el pelo corto y rizado y la barba recortada [...]. Los resultados de estas investigaciones, dirigidas por el experto forense Richard Neave, de la Universidad de Manchester, serán presentadas en la serie Son of God (Hijo de Dios) a partir de este domingo. El programa ha sido producido por la BBC británica, así como por Discovery Channel y France 3. Neave se basó en su trabajo de un cráneo "típico" de una persona de tiempos de Jesús, seleccionado por un grupo de investigadores israelíes.

«La reconstrucción es un método para identificar cuerpos ampliamente reconocido y muy eficaz porque la forma del cráneo nos da la forma de la cara, incluyendo las cejas, la nariz y la mandíbula», afirmó el profesor. Los expertos, dirigidos por Neave, se han basado también en imágenes de Cristo encontradas en sinagogas del norte de Irak entre los siglos I y III para tratar de adivinar detalles físicos como el pelo y la barba de Jesús.

El color moreno de la piel ha sido seleccionado en función del clima existente en Israel en aquella época. En opinión del productor de la serie, Jean Claude Bragard, «ésta no es la cara de Jesús porque no hemos trabajado con el cráneo de Jesús, pero es el punto de inicio para reconsiderar su apariencia física.»

Jesucrist era de pell blanca, amb els cabells rossos i arrissats, o tenia unes faccions negroides, baixet, morè, «color de la terra», que diria el sotscomandant Marcos, amb els cabells rulls i el nas xato? Acceptam les pintures del Renaixement, els clixés de les pel·lícules de Hollywood, o més aviat la imatge televisiva d'un palestí colrat pel sol, amb el *queffiyeh* al cap i la bassetja a la mà?

Els periodistes s'han tret la vena més iconoclasta: «Los forenses han certificado la fealdad de Jesús, restándole todo atributo celestial para hacérselo más común y próximo. Mucho más cercano no al rubio Jesús que interpretó Willem Dafoe en La última tentación de Cristo, sino al de Buñuel, capaz de retrar de forma sardónica, incluso malévol» [o al de Passolini, si ho pre-

Jesucristo, según la BBC.

feriu!]. Eso sí, la barba permanece. Pero la expresión del rostro ha sufrido una sustancial reconversión [...]. Un Jesús menos vertical y ascendente, más achaparrado y con cara de gente. Un Jesús con el genio corto, capaz —ahora sí— de entrar a saco en el templo para expulsar a los mercaderes a latigazo limpio [...]. En el siglo XX hubiera sido carne de manicomio, asiduo del electrochoque y, tal vez, lobotomizado por graves disfunciones psíquicas. Y no tan sólo por sus discursos excéntricos, sino también por sus prácticas» (J. Vidal Valicourt).

Creis que de veres interessa conèixer el vertader rostre de Crist?

Aleshores em faria dues reflexions:

És una discussió buida, mediàtica. «Pueden ser cosas de Semana Santa. En Semana Santa, los periódicos damos curiosidades religiosas para cumplir con las fechas sin perder la dignidad laica. La tele da pelis de niños, por lo mismo [i la BBC estrena noves sèries que mantenguin i superin el rànquing]. Pasarà esta semana periodística y no se volverán a encontrar más Cristos en un tiempo» (F. Umbral). En aquest cas no paga la pena pujar la discussió de nivell.

O pot ser també una consciència crítica, amb preguntes sinceres. Gent que cerqui una imatge diferent, «el vertader rostre» d'algú que aportí salvació. I en aquest cas, tot i acceptant que no es tracta de Jesucrist, sinó d'un possible contemporani, continuaria el diàleg de bon grat.

Per què no divulgam i popularitzam més la investigació bíblica?

Aquesta ja fa temps que presenta el rostre diferent de Crist, que ara els mitjans de comunicació volen vendre com l'última i subversiva novetat.

Acostem-nos als estudis històrics sobre Jesús de Natzaret, «un campo de investigación en plena ebullición, en el que se están publicando [...] muchos e importantes libros, posiblemente más que en cualquier época anterior» (R. Aguirre).

Advertirem que no són del tot equivalents el «Jesús real/terrestre» (encarnat en un temps i una geografia ben precisos) i el «Jesús històric» (resultant del que es pot saber científicament quant a Jesús).¹ Si Jesús és el substantiu i Crist (messies, ungit), l'adjectiu, deu ser ver que hem introduït en l'adjectiu (cregut i predicat) coses que no es corresponen i que més aviat impedeixen seguir radicalment el substantiu (revela-

ció, encarnació i verb de Déu)? La nostra Església actual, pot resistir la mirada de Jesús?²

En els primers segles del cristianisme (com ha demostrat D. S. Huffman) ja trobam el Jesús «exemple de vida, geni religiós» de Llucià, el «polític rebel» de Gamaliel, Josefo, Tàcit, Suetoni i Plini el Jove, i l'«espiritual/equivocat/escatològic» de Cels i de la tradició rabínica.

En l'etapa actual d'investigació (l'anomenada *The Third Quest*) és unànime «la gran preocupació por situar a Jesús en el marco socio-histórico del judaísmo de su tiempo, con la ayuda del mayor grado de conocimiento que se tiene hoy de la literatura apócrifa, qumránica, rabínica y de los resultados obtenidos de las excavaciones arqueológicas, especialmente de las realizadas en las zonas de Galilea y Jerusalén».

E. Vallauri resumeix així la «galeria de retrats de Jesús» resultant dels estudis dels darrers vint anys: Jesús desfigurat (fill il·legítim, mag, seductor), rejudaïtzat (hebreu), reambientat (palestí), rehumanitzat (home), reconegut Crist i Senyor (Déu).

Gaudeix d'un ampli consens que Jesús fou un jueu marginal (pagès itinerant per la baixa Galilea, exorcista i guaridor, contracorrent i contradoctrinari oficial, radical defensor de l'igualitarisme).³ A la galeria de Vallauri hi manca un retrat (promogut per E. Schüssler Fiorenza i d'altres valentes dones) d'un Jesús, més que predicador, d'un Déu Pare (*Abba*), predicador i encarnació de la saviesa (*Sofia*) de Déu.⁴

Per què la religió del poble continua cercant el vertader rostre de Crist en les relíquies, en les imatges piadoses, en les revelacions privades?

«Más allá de discusiones acerca del color de la piel de Jesús, más allá de la capacidad de mediación religiosa que tiene el arte, el interés laico por el rostro y la apariencia del Hijo de Dios hecho carne, nos está diciendo que el hombre y la mujer de hoy quieren ver. Y quizá que la teología o la predicación acerca de Jesús, si quieren suscitar el interés y provocar la fe de las gentes de hoy, han de poner rostro al Hijo de Dios. Es decir, han de hablar de Él como persona, han de transmitir la humanidad de Jesucristo, que diría Santa Teresa.»⁵

El poble hi vol veure. Alguns ja han respost: el vertader rostre (la «vera icona», i vet d'on s'origina la tradició de la Verònica) és la Santa Sínode de Torí, és a Manopepello, és a Oviedo. «Jo no besaria aquesta nova imatge per res, pareix un delinqüent», s'exclamà una de les devotes que desfilen davant el Crist de Medinaceli, a Madrid, diuen que uns 1.000 devots diaris. El volen tocar. I, d'altra banda, és clar que aquest poble reuneix molt de patiment (i, per tant, capacitat d'espera messiànica) i un gran amor a Crist (en qui confia). A què es deu, aleshores, la seva identificació amb retrats menys populars i més aristocràtics, més imperialistes i més allunyats del Servidor sofrent que es carrega els pecats del món?

Per què cercau entre els morts, en els museus i en els laboratoris el qui viu?

Ara es posaran a reconstruir l'ADN de Jesús. «La mejor clonación de Cristo sería la clonación ética, una vuelta de la imagen espiritual [...] La clonación de Cristo es muy posible, pero será una curiosidad, un prodigio de la técnica, una alteración de los fenómenos, un milagro: pero un milagro a la inversa:

Diari Avui (12-04-01)

no Dios milagreando sobre los hombres, sino los hombres milagreando con Dios» (F. Umbral).

L'evangeli de Sant Lluc que llegim enguany ens marca pistes llampants perquè no ens desviem en la nostra recerca: «Per què cercau entre els morts aquell qui viu? No és aquí: ha ressuscitat. Recordau què us va dir quan encara era a Galilea» (Lc 24,5-6).

El camí del record (re-cordar) passa pel cor (l'acostament als pobres i a les persones crucificades d'avui, davant les quals desviem els ulls). Passa per la compassió i la tendresa. Passa per la interioritat i la coherència entre la fe i la pràctica («el camí més llarg del món baixa del cap al cor»). Passa per la memòria de Jesús que es fa en la paraula i en el sagrament (invitació a reforçar la nostra pastoral de la Paraula de Déu, coneguda, resada, compartida i proclamada).

Jesús continua atraient com un imant. El seu misteri no s'esgota en una fórmula ni en un retrat, ni tan sols en la història. Troben resplendors del seu rostre aquells homes i dones que reben el do de la fe i el confessen Crist i Salvador. ■

Jaume Reynés, M.SS.CC.

NOTES

(1) És, en realitat, «una construcció de los investigadores, realizada como fruto de un proceso de sustracción, es decir, por separación entre lo que hay de testimonio de fe y lo que hay de dato histórico en las actuales fuentes eclesiales» (González de Cardedal).

(2) Qui s'interessi per aquest tema pot consultar el seu «Estado actual de los estudios sobre el Jesús histórico después de Bultmann», a *Estudios Bíblicos*, 54 (1996); o tal vegada més accessible a internet: J. Lois, «Estado actual de la investigación histórica sobre Jesús», a <www.servicioskoinonia.org/relat/245>; J. Peláez, «Un largo viaje hacia el Jesús de la historia», a <www.servicioskoinonia.org/relat/244>. En català i abreujat, «Jesús de Natzaret. A la recerca d'una biografia», a *Qüestions de Vida Cristiana*, 199-200 (2001) 81-108 i C. M. Martini, «El gir de la modernitat en l'aproximació del món del cristià occidental a la figura de Crist», a *Documents d'Església*, 757 (2001) 83-88.

(3) «Los que piensan que la situación de Galilea era crítica y conflictiva (Borg, Crossa, Horsley, por ejemplo), tienden a ver en Jesús un profeta social, preocupado por la transformación de su realidad histórica. Los que se inclinan por una Galilea pacífica (Sanders, Meier), ven más bien en Jesús a un profeta escatológico que anuncia el fin del mundo, proyectado hacia el futuro y sin interés por transformar la realidad social de su tiempo» (Lois).

(4) Ell mateix fou profeta de la Saviesa, un profeta radical que preconitzà l'alliberació de les dones i dels marginats de les estructures opressores.

(5) Editorial de *Vida Nueva*, 2.276 (2001).

El la Ciutat dels Llibres

El batec de la fosca¹ de Miquel Àngel Vidal²

Presentar un llibre és sempre una satisfacció. És la presentació en societat de la criatura que, per un espai de temps, indefinit i variable, s'ha anat gestant dins tot el cos i tota l'ànima de l'autor. Cal celebrar-ho. Sobretot quan l'efemèride és adobada per un seguit de circumstàncies que fan encara més atractiva la celebració.

En el cas que ens ocupa, hi convergeixen diversos atractius: la filiació binissalemera de l'autor, el fet de ser la seva primera novel·la i de tractar-se d'una obra que no defrauda les expectatives de plaer que tota persona espera trobar en la lectura.

Quant a l'autor, abans de res he d'agrair-li que, en invitar-me a fer-ne aquesta presentació, hagi volgut ajuntar l'entusiasme de la seva joventut i la placidesa de la meua edat adulta. Aquesta complicitat genera uns lligams d'amistat indispensables per dur endavant, i amb un mínim de decòrum, aquesta gojosa celebració. En aquest sentit, em plauria recordar que, darrerament, he tingut l'oportunitat d'assistir a un bon nombre de presentacions de llibres fetes per vertaders experts en la matèria, que m'han admirat per la perfecta estructura del seu discurs, per l'anàlisi ben destriada de l'obra en qüestió, pel perfecte encaix entre les qualitats de l'obra i el sublimar —o explícit— panegíric de l'autor i per altres recursos que els professionals del màrqueting manegen amb soltesa.

Normalment es tracta de gent amb una sòlida formació acadèmica, amb un nodrit currículum de màsters i crèdits i amb una gran perspicàcia per tractar els punts més escaients al *mundillo* bibliogràfic. Empren un estil directe, modern i natural, molt americà. Al final tothom se'n va content d'emportar-se un produc-

te de qualitat, com si hagués estat embolicat per les mans gentils de les dependents d'El Corte Inglés.

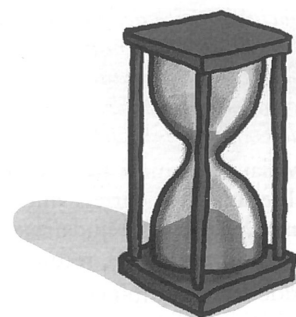
De la meua intervenció no espereu res de tot això, ni alimenteu vanes esperances de rigor i metodologia tan exigents. Tot el que tenc ho dec als meus venerables mestres, però he de precisar que la meua iniciació literària em va venir de la mà —millor seria dir «del bec»— d'un lloro felanitxer, segons el qual els poetes, novel·listes i dramaturgs es dividien en clericals o anticlericals, i la bondat de les seves obres era qualificada d'acord amb l'escala moral del nacionalcatolicisme aplicada a la cartellera cinematogràfica: *apta para todos los públicos, para mayores, para mayores con reparos i totalmente prohibidas*. (No cal dir que, des d'aquest punt de vista, la novel·la d'en Miquel Àngel seria inclosa dins el darrer grup...).

He dit «lloro» —respectuosament— perquè Felanitx ho és, terra propícia a la cria de lloros. I també perquè s'ajustava a altres propietats d'aquesta espècie: deia el que sabia, no sabia el que deia i les plomes amb què anava disfressat eren vermelles com la mussolina dels canonges. És cert que el temps, com a les serps, m'ha canviat aquella pell plena d'erupcions adolescents per una altra, rebregada sí, però amb uns porus que, més que supurar, volen somriure... i complaure.

Perdonau aquesta digressió autojustificativa. Torn a Miquel Àngel Vidal i a *El batec de la fosca*. Acceptada la complicitat amistosa i generacional, serà més planera i dúctil la metodologia aplicada: defugiré l'encarcament acadèmic, la crítica primfilada, fins i tot la publicitat encoberta i la beatificació de l'autor, si més no per haver-se esgotat, fa pocs dies i sota el cel de la plaça vaticana, la quota de registres en el santoral. De tota manera, cal felici-

Miquel Àngel Vidal —
El batec de la fosca —

— QUADERNS CREMA —

tar-lo, l'autor, per la manera com se n'ha sortit, de bé, del repte de posar-se en la pell d'una joveneta de devuit anys, convertint-se en notari dels seus sentiments i acompanyant-la dia i nit. (No cal fer broma, però molts es conformarien amb un contacte més superficial amb una epidermis d'aquestes primaveres...).

Eugènia, una estudiant mallorquina que viu a Barcelona, on s'ha traslladat la seva família per raons laborals, s'enamora de Martí, durant les vacances de Nadal, a Palma. Aquest amor que, seguint els canons de la modernitat, «pren cos» des del primer moment, anirà evolucionant al llarg de quaranta-tres cartes, escrites durant tot l'any 1996 i principi del 97. La carta número quaranta-quatre està datada dos anys i mig més tard. La d'Eugènia és l'única veu que suporta el pes de la trama, la que va dibuixant la línia parabòlica que arranca amb un «estimat Martí», es manté amb un perllongat «amor meu» i es tanca amb renou de tapadora de taüt, amb un «benvolgut Martí». La llum de l'amor fa més perceptible el contrapunt obscur —la fosca, la mentida— que sobrevoia la història.

El fet de limitar-se l'autor a la forma epistolar, no li impedeix d'incorporar a la història tots els elements i recursos que l'enriqueixen i agilitzen. La protagonista és present en totes les lletres de la novel·la: és l'única que parla, l'única que sentim. És la que ens assabenta de la força que prenen el seus sentiments, de les seves vacil·lacions, dels seus anhels, de les seves intuïcions... Assistim al moment precís en què es con-

gria l'amor: un esguard directe als ulls que sobrepassà de llarg els cinc segons de ritual: «Amb les ales suaus d'*Hotel California*, estantíssima i alhora dolça cançó dels *Eagles*, vengueres cap a mi i em parlaves. Des del moment en què vaig sentir la teva veu, la música, la gent, el renou, tot s'esvaï». Des d'aquest instant, tots els éssers de la creació es confabulen inexorablement vers un sol objectiu: l'amor d'Eugènia cap a Martí.

La distància —Barcelona, Mallorca— excita l'ansia de presència («La separació és una condemna, vivim en dos mons diferents... Pens que estic perdent el temps, vegetant, esperant únicament el dia que pugui tornar a l'illa. Com t'enyor!»), el desig d'agradar (Eugènia se sent bastant normal quant a bellesa física). Arran del que en diuen un «canvi de *look*», confessa: «Tothom diu que estic bé, però el que em preocupa és si a tu t'agradarà». I tres mesos després: «Jo no tenc la bellesa [de les models] ni la seva elegància. Però tampoc no m'importa gaire. El més valuós d'una persona no es troba en el seu físic. I en tenc prou de ser com som si t'agrada a tu».

L'amor, per a Eugènia, és una cosa seriosa que ella mateixa reconeix que la millora: «El nostre amor ens està transformant i ens converteix en millors del que érem abans. És des que et conec que s'ha accentuat el meu sentit de l'humor. Som feliç estimant-te».

Hi ha altres trets fonamentals en la personalitat d'Eugènia que en fan una heroïna de novel·la: la seva passió per la literatura (ho confessa directament: «M'atreu Filologia Catalana perquè així podré estudiar literatura, que és el que més m'agrada»), i ho acredita l'acurada selecció de lectures que la fonamenten: Neruda, Hermann Hesse, Plató, Tolstoi, Ausiàs March, Ramon Llull, Gil de Biedma, Gabriel Ferrater, Quevedo, Vargas Llosa, Carme Riera...), la pràctica de l'escriptura (la novel·la inclou diversos contes, proveltures de l'afició literària d'Eugènia).

A molts de pares no els desagradaria tenir una filla com Eugènia, que es mou en la zona mitjana alta de la convenció social, que en plena eferescència juvenil mostra una ideologia sana, una dosi suficient de sociabilitat, oberta prudentment a les amistats, amb uns criteris controlats sobre el consum de drogues, la freqüentació de discoteques, el cinema... Com tota adolescent, no pot evitar, en aquest procés de reafirmació de la personalitat, els ocasionals conflictes familiars de discussions amb la germana i el més profund enfrontament generacional: «No entenen que ja no som una nina d'uè. Ja tenc de-

uit anys i som major d'edat. I no puc comprendre aquesta actitud tan restrictiva, tan protectora. I ho fan per egoisme, per no haver de canviar els seus costums, tan còmodes i decadents...»

És que no té dret a fer pujar la factura del telèfon? O a comunicar senzillament que se'n va a Palma, en comptes de demanar permís per anar a Palma? Qui és Eugènia? On la puc trobar? Té ningú de vosaltres el seu número de telèfon? Existeix en realitat? O és sols una ficció literària? M'agradaria tant conèixer-la personalment!

Martí, el coneixem a través d'Eugènia: «El front ample, els ulls grisos, el nas angulós, els llavis gruixuts, i la cabellera llarga, disciplinada per la cua». És clar que això són els trets físics. La seva psicologia ens serà donada en cartes posteriors i, ben prest, associada a secrets, suspicàcies, dubtes, interrogants... que podran entelar, però mai enfosquir del tot, l'estimació d'Eugènia. Una primera espurna de sospita salta ja a les primeres pàgines quan, arran d'una trucada d'Eugènia per agrair-li un regal, no el va trobar a ca seva: «¿No em vares dir que els diumenges a la tarda no anaves enlloc?» Després vendran les reticències de Martí per parlar de son pare, reticències que, amb el temps, esdevindran obsessió.

La desfílada dels altres personatges secundaris per la correspondència unidireccional d'Eugènia —Ferran, Maria Josep, Mercè, Glòria, Anna...— completen la visió d'un sector del panorama juvenil actual: les discoteques, els estupefaents, la llibertat sexual, l'emancipació, els estudis, les tribus urbanes... Més pinzellades de la problemàtica social —racisme, política, violència, homosexualitat...— ajuden a recrear tot un món, un món d'avui, el qual, més que mai, és farcit d'un barroquisme i una complexitat obligadament interactiva.

Ho pensava fa uns dies passejant pels carrers de Barcelona, on em vaig traslladar per respirar *in situ* l'atmosfera urbana des de la qual escrivia Eugènia les seves cartes. Externament, un mobiliari urbà d'allò més variat, continuació del recargolament modernista i noucentista de la ciutat: fanals, senyals de circulació, semàfors, cabines de telèfons, contenidors de fems, màquines expenedores de tiquets, publicitat, arbres —oh, la randa dels plàtans contra el cel blau de Barcelona!—, informacions als viants, qualque banc per seure... I variada també la fauna humana: gent friso, captaires a la recerca de subproductes, ramats de *yuppies* encorbatats, xarnegos, representacions de totes les ètnies: japonesos, marroquins, sud-americans, indis... Però, per

a Eugènia, Barcelona era una altra cosa...: la ciutat que la reté presonera, que li impedeix estar al costat del seu amor... Per això li sembla «trista» i «poc acollidora».

Algunes vegades, Martí ha dit a Eugènia que les seves cartes tenen un to literari que les fa encisadores, que menyscaben l'autenticitat, que esdevenen una mica artificioses... Jo em pregunt: el fet que Eugènia estudiï literatura i que escriure sigui la seva gran pretensió personal, facilita o dificulta l'habilitat estilística de què fa gala l'autor d'aquesta novel·la? No ho sé, però ja m'agradaria, ja, que els i les joves d'avui en dia utilitzassin un lèxic tan ric i variat, una sintaxi tan correcta, amb un resultat de fluïdesa i musicalitat tan agradable. Fa la sensació que Eugènia, alhora que parla, també passa la punta dels dits per damunt el braç del lector.

El responsable de tot el que ha motivat les meves paraules és Miquel Àngel Vidal, fill natural —i legítim— d'aquesta vila. L'exercici de la seva professió el manté, si més no, a una certa distància de nosaltres. Però cal recuperar-lo. Binissalem no es pot permetre el luxe de més fuites de cervells i artistes. En aquest moment, Binissalem s'està dotant d'una infraestructura cultural envejable: la Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga que ens aixopluga, el Casal de Cultura de Can Gelabert, vaixell insígnia (a la deriva), una Biblioteca Municipal (de *xateo*), una Escola Graduada en procés de rehabilitació i un institut de secundària a punt d'iniciar-se. Tot això està bé. Però també calen persones que omplin de vida tanta construcció i mantinguin oberta la nissaga dels Llabrés, Villalonga, Moyà... Tant de bo que aquesta vetlada simbolitzés una represa de la tradició literària de Robines.

Acabaré amb un doble suggeriment, possible conseqüència del llarg temps dedicat a la docència. D'una banda, recomanar a tot el respectable la lectura d'*El batec de la fosca*: passareu gust i tal vegada us enamoreu d'Eugènia, la ben nascuda. D'altra banda, convidar-vos a exercir el noble i romàntic art d'escriure cartes. Els mòbils, els *e-mails* i els faxos ens han declarat la guerra. Ja ho sé. Però la ploma lenta, el paper reflexiu i el sobre còmplice encara poden deixar-nos sentir «el batec de la fosca». ■

Antoni Pol Marcús

NOTES

(1) VIDAL, Miquel Àngel. *El batec de la fosca*, Quaderns Crema, Barcelona, 2000, 292 pàg.

(2) Paraules llegides per Antoni Pol a la Presentació del llibre a la Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga (Binissalem), el 13 de març de 2001.

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
 estam al vostre servei

Demanau informació a:
 Carrer del Mar, 6 - 3r - 07012 PALMA

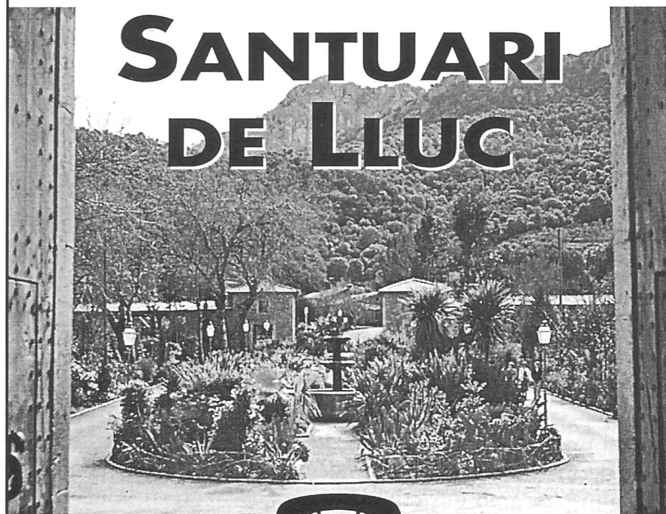
Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
 CABRIT DE MUNTANYA - PORCELLA
 ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

NOU TELÈFON DEL
SANTUARI
DE LLUC

971 87 15 25

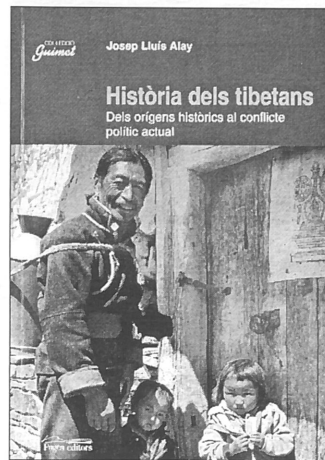

Mostrador

REFLEXIONS. RECALL DE TEXTOS D'ANÀLISI SOCIAL, núm. 1, setembre 2000, Palma, 168 pàgines.

La Fundació Emili Darder ha encetat una nova col·lecció dedicada a recollir textos que analitzin la societat contemporània tant des d'una òptica social com política. Es pretén així oferir unes eines de reflexió que permetin la formació d'una opinió ben fonamentada. La selecció de textos és feta a partir de publicacions difícils o impossibles de trobar a Palma. En aquest primer número els temes seleccionats han estat, entre d'altres, el conflicte de Kosovo, la globalització, el debat de les trenta-cinc hores, la declaració de Barcelona i el Pacte de Progrés per a les Illes Balears. Els redactors/compiladors d'aquest primer número han estat Arnau Company Matas, Caterina Ramis Munar i el president de la Fundació, Sebastià Serra Busquets. La Fundació Emili Darder fou creada a Palma el 1987 i ha promogut un gran nombre d'activitats culturals, com també la col·lecció de llibres "Coneixements, realitats i perspectives". AMR.

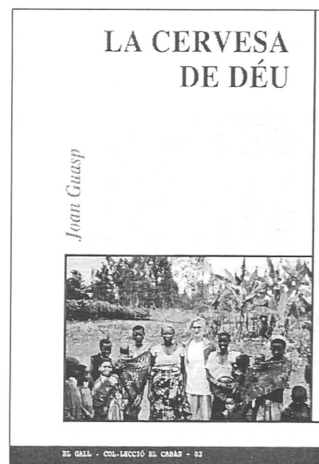
Josep Lluís ALAY: HISTÒRIA DELS TIBETANS. DELS ORÍGENS HISTÒRICS AL CONFLICTE POLÍTIC ACTUAL. Pagès Editors, Lleida, 2000, 235 pàg.

Pocs països són més llunyans a la nostra realitat que el Tibet. Amb tot, darrerament s'ha popularitzat una mica, gràcies a un seguit de pel·lícules nord-americanes (*El petit Buda*, *Kundun*, *7 anys en el Tibet*) i al redescobriment de la figura del jesuïta català Antoni de Montserrat, un dels precursors de l'arribada dels occidentals al Tibet. D'altra banda, l'opressió que pateixen els tibetans sotmesos a l'imperialisme xinès des del 1951 ha aixecat grans simpaties a favor seu arreu del món. No deixa d'esser curiós el relatiu paral·lelisme cronològic entre el Tibet i els Països Catalans. El «País del Sostre del Món», com també s'anomena el Tibet, va perdre el seu autogovern el 1720, després d'haver tingut períodes de gran esplendor durant l'Edat Mitjana. Entre el 1912 i el 1951 va gaudir d'una amplíssima autonomia, una autèntica independència *de facto*. En canvi, a partir d'aleshores el totalitarisme comunista xinès ha esclafat la petita nació tibetana. Les revoltes de 1959, 1987 i 1989 han

resultat infructuosos, però han demostrat al món la persistència del sentiment nacional tibetà.

És important destacar l'elevat grau d'identificació entre la nació tibetana i la seva religió majoritària, el budisme lamaista. Curiosament, aquesta religió té una procedència estrangera (l'Índia) i la religió realment autòctona, la religió phön, eclipsada a partir del segle XII, tot i conèixer un renaixement en el segle XI, té avui un paper marginal en la vida del Tibet.

Aquest llibre dona gran importància als factors culturals i destaca la influència del Tibet sobre Mongòlia, el Turquestan Oriental i altres països de l'Àsia Central. A més, inclou un apèndix dedicat a la llengua tibetana, no debades Josep Lluís Alay és autor de la primera traducció directa al català d'una obra literària tibetana, com també d'un diccionari català-tibetà. AMR.

Joan GUASP: LA CERVESA DE DÉU, El Gall Editor, Pollença, 2000 (El Cabàs, 2).

Precisament dues obres de Joan Guasp han inaugurat la nova col·lecció "El Cabàs", de l'editorial pollencina El Gall Editor: el conjunt

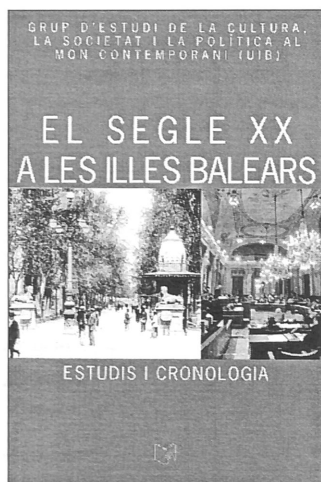
d'aforismes *El plaer de tot això i altres plaers minúsculs* i la novel·la *La cervesa de Déu*. Aquesta darrera obra recrea la vida de Caty Salom Parets d'ençà que li pronosticaren ELA —Esclerosi Lateral Amiotròfica—, una malaltia degenerativa que posà fi a la seva vida fa poc més de dos anys. El lector, per tant, assisteix de forma pausada al *quotidie morior* de la protagonista, que veu com de mica en mica la vida li escapa de les mans. Topar amb aquesta realitat irreversible li provoca diferents estats d'ànim, que van des de la impotència a la ràbia, passant per la desesperació fins que finalment assumeix la desgràcia amb resignació.

EL CONTEMPORANI. ART, HISTÒRIA, SOCIETAT, núm. 21-22 (maig-desembre 2000), Barcelona, 106 pàgines.

L'editorial Afers, de Catarroja (Horta Sud, País Valencià), ha aconseguit superar els vint números de la seva revista *El Contemporani. Arts, Història, Societat*. Aquesta publicació, dirigida per Rafel Aracil i Martí i Josep Termes i Ardèvol, amb Agustí Colominas i Company com a cap de redacció, té la particularitat que és

il·lustrada amb obra d'un artista diferent en cadascun dels seus números. Així, el número 21-22, de maig-desembre del 2000, inclou abundants treballs del pintor cubista francès Jean-Émile Laboureur (1877-1943). Pel que fa als articles, destacam l'editorial, titulat «Contra l'ofensiva nacionalista espanyola»; l'estat de la qüestió de Yamic Viau sobre «Historiografia i història nacional al Quebec»; l'estudi de Josep Espluga i Héctor Moret sobre la transició a la comarca catalanoparlant aragonesa de la Llitera, i les entrevistes al geògraf mallorquí resident a València Vicenç Maria Rosselló i Verger i al lingüista català Joan Solà. La revista també inclou un gran nombre de ressenyes de llibres, revistes i exposicions, amb una atenció especial al tema del nacionalisme. AMR.

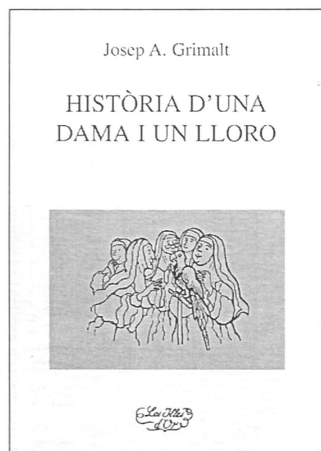

GRUP D'ESTUDI DE LA CULTURA, LA SOCIETAT I LA POLÍTICA AL MÓN CONTEMPORANI: *EL SEGLE XX A LES ILLES BALEARS: ESTUDIS I CRONOLOGIA*. Edicions Cort, 2000, 697 pàg.

El Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani, creat al si de la Universitat de les Illes Balears un ja llunyà 1986, va considerar important centrar els esforços en la redacció d'un volum que fos una visió ben documentada del segle XX a les Illes Balears. Així, ha sorgit una obra que presenta dues parts molt diferenciades. La primera consta d'un seguit d'articles de síntesi, cadascun dels

quals analitza un període concret i, en conjunt, cobreixen tot el segle. Els autors d'aquests estudis són Antoni Marimon, Andreu Murillo, Arnau Company, David Ginard, Josep Maria Buades, Sebastià Serra, Maurici Cuesta i Caterina Ramis. La segona part del volum inclou una extensa cronologia, any per any, dels fets més importants i que reflecteixen el canvi que s'ha produït en tots els aspectes de la societat de les Balears al llarg d'aquest segle. Les fonts utilitzades han estat la premsa de l'època i la cada vegada més abundant bibliografia existent. Els autors de la cronologia han estat Antoni Marimon, Francesc Sáez, Manel Santana, Pere Ferrer, Catalina Moner, Jordi Pons, Cristian Fuster, Josep Cañabate, Joan Josep Matas, Caterina Ramis, Sebastià Serra, Margalida Pujals, Francesc Ramis, Joan Andreu, Joan Borràs, Susanna Pons i Margalida Pascual.

La coordinació i l'edició d'aquesta valuosa aportació al coneixement de la nostra història més recent ha anat a càrrec de Sebastià Serra i Busquets. El llibre també inclou un pròleg del catedràtic Miquel Duran i Pastor. Aquest volum constitueix el número 4 de la col·lecció "Els Ullals".

Josep Antoni GRIMALT: *HISTÒRIA D'UNA DAMA I UN LLORO*. Ed. Moll (Les Illes d'Or, 159), Mallorca, 2001, 105 pàg.

Des d'aquí donam la benvinguda a la tan esperada reedició d'aquest relat del professor Grimalt, el qual ha centrat la trajectòria més en el camp de la investigació que en el de la ficció. L'obra, publicada el 1965, havia quedat finalista en el premi

Gabriel Maura del 1962 i feia molts d'anys que estava exhaurida. Hi destaca el sentit de l'humor, la ironia i la frescor i la riquesa del llenguatge.

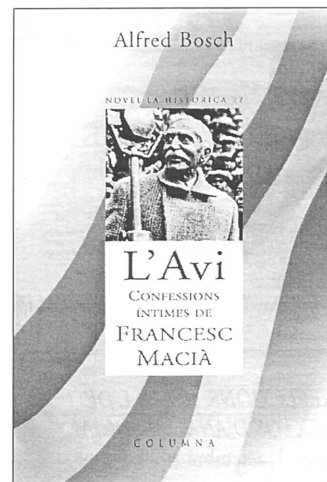

Marta NADAL: *DE FOC I DE SEDA. ÀLBUM BIOGRÀFIC DE MERCÈ RODOREDA*, Ed. 62, Fundació Mercè Rodoreda i Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2000, 230 pàg.

Aquest llibre, que segueix els moviments de l'escriptora barcelonina des del seu naixement fins a la seva mort, té com a principal interès la part gràfica, un conjunt de fotografies que ens permeten observar l'evolució de l'autora. Tot aquest extens cabal d'imatges és acompanyat d'escrits que contextualitzen el moment captat per la càmera, de fragments de l'obra de Rodoreda que ens permeten observar com la realitat que viu és molt semblant a la ficció que descriu, i de trossos d'entrevistes o bé comentaris que han fet els crítics sobre la seva obra.

Així, la veiem en braços d'un avi teatre i catalanista de soca-rel, que li encomana un entusiasme per les flors que emergirà després en les seves novel·les. Comença també ben prest les col·laboracions a la premsa i els seus primers escrits literaris. Més tard, en tocar la vintena, es converteix en esposa d'un oncle vingut d'Amèrica, catorze anys més vell que ella (experiència que després literaturitza a *Aloma*). Un cop perduda la Guerra Civil, es veu abocada a l'exili amb un grup d'intel·lectuals catalans, primer a França i després a Suïssa. És en aquesta època quan comença la seva relació amb el també escriptor Joan Prat (Armand Obiols), que, amb llargues separacions, dura fins a la mort d'aquest, el 1971. L'any 1978 té lloc el retorn definitiu de Rodoreda a

Catalunya, on mor el 1983. Un element molt interessant que incorpora aquest llibre són fragments de cartes adreçades per Armand Obiols a l'escriptora, molts dels quals fan palesa la profunda revisió a què Obiols sotmetia l'obra de Rodoreda, fent-ne una anàlisi exhaustiva i, consegüentment, suggerint-hi canvis o retocs. També són curioses les reproduccions de pintures fetes seves, a l'estil de Klee i de Miró, que donen testimoni de l'activitat plàstica de l'escriptora durant la seva estada a Ginebra.

Alfred BOSCH: *L'AVI. CONFESSIONS ÍNTIMES DE FRANCESC MACIÀ*. Ed. Columna (Novel·la Històrica, núm. 414), Barcelona, 2000, 280 pàg.

Alfred Bosch (Barcelona 1961), escriptor i professor d'Història a la Universitat Pompeu Fabra, apareix de nou a l'escena literària amb una novel·la històrica guardonada amb el premi Nèstor Luján 2000. Després d'obres com *Herois d'Azània* (1996), *Àlia la sublim* (2000) i, sobretot, *L'atles furtiu* (1998) —que li suposà el premi Sant Jordi 1997—, ara *L'avi* es presenta com unes confessions personals que fa el que fou president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, poc abans de morir, el dia de Nadal de 1933. Bosch, com ja va fer a *L'atles furtiu* —en què apareixen personatges reals barrejats amb d'altres producte de la ficció—, ara s'enfronta amb uns del personatges públics més carismàtics de la nostra història recent i, posant-se dins la seva pell, ens n'ofereix una visió més íntima i més pròxima.

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

DEPARTAMENT TÈCNIC

**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

C/. Bisbe Abad y Lasiera, 48
Tel. 31 09 93

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

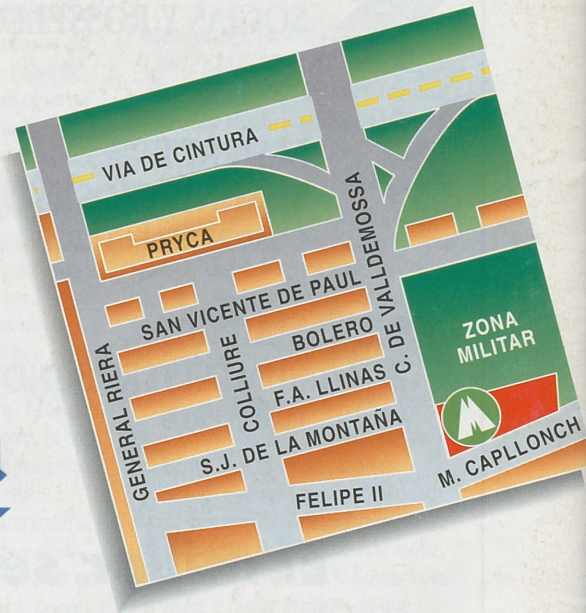
**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.**

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 971 75 03 45 - Palma